

Litterær utopi og politisk ideologi

En komparativ analyse av høyresiden i norsk politikk

INGRID LOMELDE

Masteroppgave ved Institutt for Statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

26.november 2007

Sammendrag

Utopiske visjoner for en endret samfunnsorden assosieres gjerne med venstresiden i det politiske landskapet. Denne oppgaven tar for seg samfunnsvisjonene til de to største partiene på høyresiden i norsk politikk, Høyre og Fremskrittspartiet. Oppgavens formål er å beskrive hvilke likheter og forskjeller der finnes mellom samfunnsvisjonene til de to partiene, og den skjønnlitterære politiske utopien *Atlas Shrugged*. Med utgangspunkt i ideologianalyse og kvantitativ innholdsanalyse, benyttes nærlesinger og ordtelling for systematisk å avdekke likhetstrekk mellom partiprogrammene til de to partiene, og Ayn Rands tenkning. Intervjuer med representanter fra de to partiene brukes som supplement for å belyse oppgavens problemstilling fra et individnivå. Analysen viser at det finnes en lang rekke likhetstrekk mellom visjonene til de to partiene og Rands liberalistiske utopi, til tross for deres ulike ideologiske utgangspunkt. Oppgaven demonstrerer at populærkulturelle fenomener, som romaner, kan inngå som en del av rammeverket for kollektiv politisk identitetsdannelse også på høyresiden.

Forord

Arbeidet med denne oppgaven har vært en spennende og inspirerende prosess. Det er mange som har bidratt til at den har blitt det, og som fortjener takk.

Først og fremst en stor takk til min veidelder, Werner Christie Mathisen (V07/H07), for å ha gjort meg oppmerksom på nytten av å studere politiske utopier, og for å ha inspirert meg til å forfølge temaet videre i min masteroppgave. Han fortjener også takk for å ha kommet med gode råd og innsiktsfulle kommentarer underveis.

Dernest vil jeg takke Society for Utopian Studies, for å ha gitt meg muligheten til å presentere mine tanker i et miljø preget av konstruktive tilbakemeldninger og interessante diskusjoner.

Morten Høglund og Torbjørn Røe Isaksen har, ved å gi av sin tid og la seg intervju, vært viktige bidragsytere til det ferdige produktet. Takk til dere begge.

Jeg vil også takke Ane Måntrøen for nyttige kommentarer og donasjon av nyervervet fritid, samt lesesal 928's Vel for uvurderlige kaffepauser. Takk til Christina Brouwers for nyttige litteraturtips.

Sist, men ikke minst, takk til Atle Sørensen for teknisk assistanse og generell fantastiskhet.

Ingrid Lomelde

Oslo, 24. November 2007.

Innhold

INNHold	VII
1. INTRODUKSJON	1
1.1 POLITISK UTOPI OG POLITISKE VISJONER	1
1.2 PROBLEMSTILLING	4
1.3 HVORFOR	4
1.4 FORSKNINGSDESIGN	5
1.5 VEIEN VIDERE	7
2. TEORI	9
2.1 DE SOM BEVEGER VERDEN	9
2.2 OBJEKTIVISMEN	10
2.2.1 Individ	11
2.2.2 Økonomi	15
2.2.3 Verdiskapning	16
2.3 KONSERVATISME	17
2.4 LIBERALISME	19
2.5 LIBERTARIANISME	20
2.6 NY IDEOLOGI ELLER LIBERALISTISK TEORI?	21
3. METODE	25
3.1 TEKSTANALYSE	25
3.1.2 Ideologienes relevans	26
3.1.3 Tekstenes relevans	28
3.2 IDEOLOGIANALYSE	30
3.3 INNHOLDSANALYSE	32
4. HØYRE	38
4.1 ANALYSE	38
4.2 HØYRES PRINSIPPROGRAM OG STORTINGSVALGPROGRAM FOR PERIODEN 2005-2009	39
4.3 INDIVIDET I SENTRUM	41
4.3.1 Rettighetsbegrep	43
4.3.2 Eiendomsretten	44
4.3.3 Interessekonflikt	45
4.3.4 Frihet	46
4.3.5 Likhet	47
4.3.6 Ansvar	49

4.3.7 <i>Kjønn</i>	51
4.4 ØKONOMI.....	52
4.5 VERDISKAPNING	54
4.6 OPPSUMMERING.....	57
5. FREMSKRITTSPARTIET	58
5.1 ANALYSE	58
5.2 FRPS PRINSIPP OG HANDLINGSPROGRAM 2005-2009	58
5.3 INDIVIDET I SENTRUM	60
5.3.1 <i>Rettighetsbegrep</i>	62
5.3.2 <i>Eiendomsretten</i>	65
5.3.3 <i>Interessekonflikt</i>	66
5.3.4 <i>Frihet</i>	67
5.3.5 <i>Likhet</i>	69
5.3.6 <i>Ansvar</i>	70
5.3.7 <i>Kjønn</i>	72
5.4 ØKONOMI.....	74
5.5 VERDISKAPNING	76
5.6 OPPSUMMERING.....	77
6. INTERVJUER	79
6.1 INTERVJU MED NESTLEDER I UNGE HØYRE: TROBJØRN RØE ISAKSEN	79
6.2 INTERVJU MED UTENRIKSPOLITISK TALSMANN I FRP: MORTEN HØGLUND.....	84
7. KOMPARATIVE PERSPEKTIVER OG AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER	90
7.1 EN SAMMENLIGNING AV LIKHETER OG FORSKJELLER MELLOM HØYRESIDEN I NORSK POLITIKK OG ”ATLAS SHRUGGED”.....	90
7.2 AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER.....	96
KILDELISTE.....	102

1. Introduksjon

1.1 Politisk utopi og politiske visjoner

Oscar Wilde har beskrevet utopier som en evigvarende prosess som hjelper oss å forbedre måten vi organiserer samfunnet på:

A map of the world that does not include Utopia is not even worth glancing at, for it leaves out the one country at which humanity is always landing. And when humanity lands there, it looks out, and seeing a better country, sets sail. Progress is the realisation of utopia. (Smith, 1979:96).

Politiske partier og deres programmer har mye til felles med Wildes beskrivelse av utopisk tenkning. Partiene har en forestilling om hvordan samfunnet kan organiseres best mulig som de skisserer opp i sine partiprogram. Når de oppnår endringer som bidrar til å forme samfunnet i deres bilde setter de seg nye mål og begynner en ny endringsprosess. Samfunnet vil alltid ha forbedringspotensiale, derfor vil politiske partier alltid ha en jobb å gjøre, og en utopi å strekke seg mot.

Utopisk litteratur setter ord på tanker vi tidligere ikke har hatt ord for, og som vi derfor ikke har kunnet artikulere eller diskutere. På denne måten kan det sies at litterære utopier har en dagsordenfunksjon. I følge Laurence Davis, som har undervist politisk teori ved Oxford University, er politisk spekulasjon det viktigste politiske utopier kan bidra med når de opptrer i form av narrativer og fiksjon (2001:57). Davis mener litterære utopiers hovedmål er å fremprovosere en demokratisk debatt om hvilket samfunn vi ønsker å leve i, og han definerer politisk utopisk tenkning som: ”en hver form for utopisk tenkning som forsøker å forestille seg politikkens rolle i et fiktivt samfunn” (ibid:77). Ayn Rand er en forfatter som har gjort nettopp dette. Hun har skrevet litterære utopier som utfordrer vårt syn på politikkens rolle i samfunnet, og som oppfordrer oss til å tenke gjennom hvordan vi ønsker å organisere det

samfunnet vi lever i. Hennes romaner har blitt internasjonale bestselgere og politiske inspirasjonskilder for mennesker verden over.

I følge Neumann og Nexon skapes og endres vår identitet av populærkulturelle fenomener (2006:6). Populærkultur har en innvirkning på politikken fordi ”det er innenfor populærkulturen at moral formes, identiteter dannes og omformes, og effektive analogier og narrativer konstrueres og endres” (ibid). I hvilken grad fortellinger er identitetsformende vil avhenge av hvilke andre innflytelser en person eksponeres for, men de kan fungere som et første skritt som inspirerer til videre lesning og utforskning av ideer og ideologier. Ayn Rands litterære utopi *Atlas Shrugged* (1957), er et slikt populærkulturelt fenomen som har bidratt til å forme og endre politiske identiteter over hele verden.

Atlas Shrugged har, sine 1200 sider til tross, ligget på toppen av bestselgerlister over hele verden og er solgt i over 25 millioner eksemplarer. I USA er tidligere sentralbanksjef Alan Greenspan en av hennes ivrigste tilhengere (Sciabarra, 1960:1). Boken har også blitt kåret til den nest mest innflytelsesrike i USA, kun slått av Bibelen (Frp, 2006:97). En rekke ulike politiske ledere på høyresiden, som Margaret Thatcher, Vladimir Putin og Carl I. Hagen, trekker *Atlas Shrugged* frem som sin favorittbok (Dagens Næringsliv, 2005). I Norge har flere kjente politikere, blant dem Fremskrittspartiets formann Siv Jensen og leder i Unge Høyre Torbjørn Røe Isaksen, trukket frem hennes litteratur som viktig for deres politiske dannelsesprosess (Aurdal, 2006:28; Weblogg for Torbjørn Røe Isaksen).

Det er ingen tilfeldighet at Rands argumenter appellerer til den politiske høyresiden. Bøkene hennes forefekter en radikal form for liberalisme hvor lovene for tilbud og etterspørsel er de eneste lovene som anerkjennes, og hvor Adam Smiths usynlige hånd er den eneste hånden som får gripe inn i økonomien. Tanken på individets absolutte frihet og kompromissløse uavhengighet står også sterkt hos Rand. I *Atlas Shrugged* ber Rand oss tenke igjennom på ny hva vi tidligere har sett på som positivt og negativt i samfunnet. Vi utfordres til å gjøre oss opp en mening basert på egen overbevisning, ikke på andres påtvungne doktriner. Rand forklarer at vi kan oppnå

visjonen om et annerledes samfunn ved: ”å begynne på ny, å stå naken ansikt til ansikt med virkeligheten, og omgjøre en kostbar historisk feil ved å proklamere: Jeg er, derfor vil jeg tenke“ (Rand 1961: 223). For Rand er det å tenke en politisk handling i seg selv, og hennes mål er å inspirere andre til å tenke.

I denne oppgaven vil jeg forsøke å finne ut hvorvidt hun har gjort seg gjeldende på den norske høyresiden i så måte. ”Høyresiden” er her avgrenset til partiene Høyre (H) og Fremskrittpartiet (Frp). Til tross for at Venstre kan betraktes som en del av den norske høyresiden, har jeg valgt å utelate dette partiet fra analysen fordi det definerer seg selv som sosialliberalt. I følge Venstre er tradisjonell liberalisme ”bare opptatt av hvordan hvert enkelt menneske uhemmet kan utfolde sin egen vilje” (Venstre, 1996), hvilket kan sees som en direkte kritikk av Rands tekst og tanker.

Alle sitater i denne oppgaven er basert på mine egne oversettelser, med mindre noe annet er oppgitt. Når det gjelder sitater av Ayn Rand har jeg valgt å gjengi mange av disse på originalspråket, av flere grunner. Ayn Rand har en særegen skrivestil, og et språk hvor argumentene fremstår som uløselig sammenknyttet i resonnementer som utgjør et logisk hele. Denne effekten av hennes språkbruk er viktig for å forstå forfatterens brede og vedvarende appell, og vil ikke være like lett å gjengi i en norskspråklig oversettelse. Et annet moment er at *Atlas Shrugged* ikke ble utgitt på norsk før i 2001. Dette gjør det naturlig å anta at de fleste av Høyre og Frps medlemmer som har lest den, har lest den engelskspråklige utgaven. De to partimedlemmene som har blitt intervjuet i denne oppgaven leste begge *Atlas Shrugged* da de var 15 år gamle. Det vil derfor være et vesentlig poeng å bruke sitatene til å gi et innblikk i det språket som har skapt sterke leseropplevelser for svært mange mennesker, norske politikere blant dem. Sitater som er inkorporert i teksten, og som utgjør deler av en setning, har jeg imidlertid valgt å oversette til norsk.

1.2 Problemstilling

Oppgavens formål er å svare på følgende spørsmål:

Hvilke likheter og forskjeller finnes der mellom de politiske visjonene til høyresiden i norsk politikk, og Rands liberalistiske utopi slik den kommer til uttrykk i Atlas Shrugged?

Spørsmålet er interessant fordi vi ved å kartlegge slike likheter og forskjeller kan få et innblikk i hvilke tanker og tekster som har inspirert de politikerne som er med på å forme samfunnet vårt. Denne oppgaven vil ikke kunne påvise noen årsakssammenheng mellom boken *Atlas Shrugged* og norske partiers samfunnsvisjoner. Der hvor sammenhenger fremkommer vil det være vanskelig, om ikke umulig, å skille spuriøs effekt fra indirekte påvirkning. Oppgavens formål er da heller ikke å bevise at Rands utopi har bidratt til å forme visjonene til Høyre og Frp, den er snarere ment som en refleksjon over forholdet mellom utopisk litteratur og politiske visjoner. En slik deskriptiv analyse som kartlegger likheter og forskjeller mellom ulike former for politiske visjoner, kan bidra til å kaste lys over hvordan politisk identitet formes og opprettholdes. Forskjellen mellom litterære utopier og politiske partiprogrammer er ikke nødvendigvis så stor. Begge disse typene tekster skisserer rammeverk for en bedret samfunnsorden, og søker å inspirere til nytenkning om hvordan vi ønsker å organisere samfunnet vårt. Det finnes altså noen felles tanker og ideer mellom tekstene, genreforskjellene til tross.

1.3 Hvorfor

Bakgrunnen for å ta fatt på et slikt prosjekt har vært en tanke om at utopiske visjoner som opptrer i form av populærkulturelle fenomener, kan inspirere til politisk engasjement og bidra til å skape en felles referanseramme for de som kanalisere sitt engasjement i samme retning. "Kollektive identiteter etableres og aktiviseres gjennom språklig forankrede og formidlede meningsdanningsprosesser" i følge Mathisen (1998:5). Bøker som leses av mange mennesker innenfor et gitt miljø kan

skape en felles forståelse av hvilke mål man kjemper for, og dermed inspirere til samhold. Som Neumann og Nexon påpeker kan populærkulturelle fenomener som slike meningsdanningsprosesser ha større kraft til å forme kollektiv identitet, fordi disse fenomenene når ”et større publikum enn nyheter og politiske hendelser” (2006:8). For mange er det også slik at populærkulturelle fenomener, som romaner og filmer, er de viktigste kildene til politisk og samfunnsmessig kunnskap, særlig i ungdommen. Derfor har slike tekster ofte ”en sterkere innvirkning på hvordan publikummet når grunnleggende antakelser om den verden de lever i” (ibid), enn andre typer tekster som politiske dokumenter og akademisk litteratur. Ved å finne ut av hvilke tekster som har inspirert dagens politikere kan vi få et inntrykk av hva slags samfunn de ønsker å skape hvis de blir gitt muligheten til det. At slike tekster kan ha en betydning for kollektiv politisk identitetsdannelse vil jeg blant annet vise ved hjelp av intervjuene med representanter fra de to partiene.

1.4 Forskningsdesign

Oppgaven vil basere seg på en kombinasjon av idéanalyse og innholdsanalyse. Først har jeg gjennomført en nærlesing av den utopiske teksten *Atlas Shrugged* og trukket ut tre ideologiske elementer for videre analyse. Disse er valgt ut fra en grundig lesning av *Atlas Shrugged* og er basert på min egen oppfatning om hvilke elementer som er mest fremtredende i boken, og som kan gi et helhetlig innblikk i Rands tenkning:

1. *Individelementet* fokuserer på individets krav på frihet til å bestemme over eget liv, men også dets ansvar for selv å skape en ønsket livssituasjon. Alle individer er likeverdige og må derfor ikke forskjellsbehandles på noe grunnlag.
2. *Det økonomiske elementet* fokuserer i stor grad på skatter og avgifter. Skatter hemmer utvikling, mens avgifter legger en demper på forbruket og svekker dermed produksjon samt fører til arbeidsledighet.

3. *Verdiskapningselementet* fokuserer på hvordan man gjennom nedbygging av statlig byråkrati vil legge til rette for individuell skapertrang og dermed økt verdiskapning i samfunnet som helhet.

Etter å ha funnet frem til de elementene som den videre analysen skal basere seg på, vil jeg gjennomføre en kvalitativ idéanalyse av partiprogrammer fra Høyre og Frp. Formålet med idéanalyse er å analysere forekomsten av ideer innenfor et bestemt saks eller politikkområde (Bergström og Boréus, 2005:155). Jeg vil fokusere på dagens politiske landskap og det er derfor naturlig at analysen konsentrerer seg om de siste publiserte programmene fra begge partier. Jeg har valgt å begrense analysen til to programmer fra Høyre, og ett fra Frp; begge partiers valgprogram fra forrige stortingsvalg, samt Høyres prinsippprogram fra 2000. Frp har inkludert prinsippene sine i valgprogrammet kalt *Prinsipp og handlingsprogram for 2005-2009*.

Ved hjelp av idéanalyse vil jeg gjennomføre en nærlesing av partiprogrammene for å se hvilke likheter og forskjeller det finnes mellom tekstene når det gjelder de tre ideologiske elementene fra *Atlas Shrugged*. Analysen vil utdypes med informasjon fra intervjuer jeg har gjennomført med representanter for de to partiene. Denne fremgangsmåten er et eksempel på datatriangulering som kan bidra til å øke oppgavens validitet (Yin, 2003:98).

Nærlesingene av de ulike programmene vil suppleres av en kvantitativ innholdsanalyse av de utvalgte programmene. Kvantitativ innholdsanalyse er et nyttig verktøy for å finne mønstre eller sammenhenger (Bergström og Boréus, 2005:45). Jeg vil undersøke i hvilken grad spesifikke ord fra Rands litterære utopi også forekommer i programmene til Høyre og Frp. Ved å analysere de samme tekstene med to ulike metodiske innfallsvinkler vil problemstillingen belyses fra ulike sider og dermed fange opp flest mulig nyanser i materialet som analyseres. Bruken av metodetriangulering kan også bøte for eventuelle svakheter ved den enkelte metode og dermed øke oppgavens validitet. I den kvantitative delen vil jeg bruke et databasert analyseverktøy, MonoConc, til å telle ord som har utmerket seg i

elementene fra den kvalitative analysen. Dette vil gjøre det mulig å etterprøve resultatene, noe som kan øke oppgavens reliabilitet. Som en konklusjon på oppgaven vil jeg sammenligne analyseresultatene fra de to partiene for å si noe om likheter og forskjeller mellom Rands tenkning og høyresiden i norsk politikk.

1.5 Veien videre

I innledningen har jeg gjort rede for valg av problemstilling og skissert oppgavens rammeverk. Jeg har også diskutert hvorfor det å studere populærkulturelle fenomener og utopisk litteratur fra et statsvitenskapelig perspektiv, kan bidra med nyttig og viktig informasjon om politikkens rolle i samfunnet. De følgende kapitlene vil ta for seg teori, metode og analyse.

I teorikapittelet vil jeg gjøre rede for Ayn Rands ideologi Objektivismen, og diskutere hvorvidt dette er en egen ideologi eller en liberalistisk teori. Jeg vil også kort diskutere forskjellen mellom liberalisme, libertarianisme og konservatisme. Dette kapittelet trekker veksler på en eksamensoppgave som ble levert i STV4119B ved Institutt for Statsvitenskap høsten 2006.

Metodekapittelet vil fokusere på nyttigheten av å studere ideologier i statsvitenskapen, og nyttigheten av å kombinere bruken av ideologianalyse og kvantitativ innholdsanalyse for å belyse min problemstilling. Jeg vil argumentere for at dette er viktige verktøy for statsvitere. Dette kapittelet trekker veksler på en eksamensoppgave som ble levert i STV4104B ved Institutt for Statsvitenskap våren 2007.

Den første delen av analysen vil bestå av en kvalitativ så vel som kvantitativ analyse av Høyres to programmer. Deretter vil det neste kapittelet inneholde en tilsvarende analyse av Frp sitt program. De to analysekapitlene vil til en viss grad inneholde komparative elementer. Særlig i kapittel 5, analysen av Frps program, vil en del

sammenligninger mellom de to partiene fremkomme. I kapittel 6 bruker jeg intervjuer med representanter fra de to partiene, henholdsvis Torbjørn Røe Isaksen fra Unge Høyre og Morten Høglund fra Frp, til å belyse problemstillingen fra et individperspektiv. Også dette kapittelet vil kommentere likheter og forskjeller mellom de to partiene, noe som videreføres i oppsummeringskapittelet hvor resultatene fra analysen sammenfattes og de to partienes forhold til Rand sammenlignes.

2. Teori

Ayn Rand (...) er ganske sikkert den mest leste filosof i vår tid. (Fremskrittspartiets ideologikurs 2006:8).

2.1 De som beveger verden

Ayn Rands mestselgende bok *Atlas Shrugged* (*De som beveger verden* i norsk oversettelse) ble gitt ut i 1957. Romanen beskriver et samfunn som utvikler seg til en autoritær og kaotisk dystopi etter hvert som det tar opp i seg stadig flere sosialistiske elementer. Fra ruinene av dette feilslåtte samfunnet oppstår det en liberalistisk utopi som illustrerer for leseren at frihet og likhet er idealer som kun kan oppnås innenfor en kapitalistisk samfunnsstruktur.

Bokens hovedperson er Dagny Taggart. Hun driver USAs største jernbane, til tross for at det er hennes bror, James, som formelt er selskapets direktør. Mens James er opptatt med sin elitegruppe av sosialistiske venner, som idealistisk nok har tatt det på seg å reformere samfunnet i likhetens ånd, er det Dagny som skaper resultater og profitt. Graden av likhet i Rands dystopiske samfunn reduseres proporsjonalt med antallet lover og regler James og hans venner innfører. Etter hvert som mangel på grunnleggende goder som mat og elektrisitet brer seg, og arbeidsløsheten stiger, degenereres USA til et kaotisk og lovløst samfunn. Samtidig oppstår det en mystisk trend som Dagny setter seg som mål å nøste opp i. En etter en forsvinner verdens "Atlaser", de som bærer verden på sine skuldre, uten et spor.¹ Gradvis avsløres det at de har gått til streik!

Dagny vier mye tid og energi på bekjempe reformene sosialistene innfører samtidig som hun prøver å forhindre at flere "Atlaser" forsvinner. Boken bølger frem og tilbake mellom hennes kamp mot sosialismen og jakten på de dyktige menneskene som har forsvunnet. Mot slutten finner Dagny streikerene som har opprettet et utopisk

¹ I følge gresk mytologi ble Atlas pålagt å bære all himmelens vekt på sine skuldre som en straff fra Zeus. Atlas avbildes gjerne som en sterk mann som strever under vekten av jordkloden han bærer på skuldrene.

samfunn, kalt Galts Gulch, dypt gjemt i en dal i Rocky Mountains. Hun slutter seg til deres liberalistiske utopi hvor tilbud og etterspørsel er de eneste lovene som teller, og sammen tar de opp kampen om å spre sitt budskap til den øvrige befolkningen.

Atlas Shrugged er Rands litterære hovedverk, men den er også et politisk manifest i populærkulturell forkledning. Målet med boken var å vise hvordan et filosofisk/ideologisk rammeverk kunne brukes i praksis til å veilede oss i de avgjørelsene vi tar i dagliglivet. I sin artikkel *Dyd og diktning i det moderne samfunn* (*Minerva* nr.1 2006) argumenterer litteraturviter Kirsti Minsaas nettopp for at litteraturen kan være en verdifull veileder fordi den skaper konkrete eksempler for hvordan filosofiske og teoretiske prinsipper kan brukes i praksis. Hun hevder videre at Rand skapte slike eksempler gjennom sine heroiske romanfigurer. Rand mente selv å ha funnet opp en egen filosofi, objektivismen, gjennom arbeidet med *Atlas Shrugged* (Rand, 1961:preface).

2.2 Objektivismen

Rands samfunnskritikk må ses i lys av tiden og stedet hun kommer fra. Hun ble født i St. Petersburg i 1905. Revolusjonen i 1917 førte med seg en rekke skjellsettende opplevelser for henne; farens apotek ble konfiskert av kommunistene, og hun opplevde at medstudenter ble utvist fra universitetet fordi de var for borgerlige (Sciabarra:1999). Rand gjennomlevde to verdenskriger og to autoritære regimer, alt sammen plassert innenfor et Europa som i økende grad tok opp i seg sosialistiske og sosialdemokratiske strømninger. USA, med sin kompromissløse kapitalisme og sitt fokus på individuell frihet, var et skritt i retning Utopia i hennes øyne.

I Rands filosofiske og politiske rammeverk, Objektivismen, er det først og fremst individet som står i sentrum. Kollektivismen avvises som umoralsk og skadelig, kun en kapitalistisk samfunnsorden hvor en hver følger egne preferanser vil kunne gi best resultater for alle. I boken *For the New Intellectual* hevder Rand at ”Kollektivismen, som sosialt ideal, er død, men kapitalismen har ikke ennå blitt oppdaget” (1961:53).

Dette ønsket Rand å gjøre noe med. Problemet med kapitalismen, slik Rand ser det, er at den aldri har blitt gjennomført til fulle. Dermed har ikke verden fått se hvor effektivt den kan løse alle våre problemer. I stedet har elementer av blandingsøkonomi fått ødelegge kapitalismens rykte;

Let them study the historical facts and discover that all the evils popularly ascribed to capitalism were caused, necessitated and made possible *only* by government controls imposed on the economy (Rand, 1961:61).

For Rand er byttesamfunnet det ideelle. I et slikt samfunn vil alle fritt kunne bytte tanker, kunnskap og ressurser til gjensidig nytte (ibid:62, Rand, 1957:1022). Dette bunner igjen i tanken om at individet skal stå i fokus. De politiske implikasjonene av denne tanken er at ”et individualistisk samfunnssystem er et system som opprettholder individuelle rettigheter” (Peikoff, 1991:361), og kapitalismen er det eneste slike systemet.

Motpolen til individualisme er kollektivism. De politiske konsekvensene av en kollektivistisk tankegang er altruisme, noe Rand tar sterkt avstand fra.

”Kollektivismen reduserer individuelle rettigheter til en myte ved å hevde at mennesket kun eksisterer for å tjene andre mennesker, gruppen blir den verdifulle enheten og bæreren av suverenitet” (ibid:362). Jeg vil nå gjøre rede for tre elementer fra Objektivismen som er fremtredende i *Atlas Shrugged*, og som kan gi et innblikk i hva Rands filosofiske og politiske system innebærer. Disse elementene vil danne grunnlaget for oppgavens videre analyse.

2.2.1 Individ

I *Atlas Shrugged* demonstrerer Rand at hun er en ivrig forkjemper for frihet. Hun bruker boken til å kritisere autoritarianisme av alle slag, og gir uttrykk for at det å tro man vet hva som er best for menneskeheten ikke kan rettferdiggjøre vold eller tvang. Individets evne til å foreta autonome avgjørelser er nøkkelen til frihet hos Rand.

Dette kommer klart frem i det en av bokens karakterer sier til Dagny i Galts Gulch: "Don't rely on our knowledge of what's best for your future. We do know, but it can't be best until you know it" (Rand, 1957:802).

Rand avviser fullstendig tanken på et "common good", at det finnes et felles svar på hva som er best for samfunnet, et begrep hun beskriver som en unnskyldning for å slavebinde individet (1961:48). Å beskytte den "offentlige velferd", å hjelpe "offentligheten" og å arbeide for "en god sak" er alle motiver som brukes av plyndrerne i *Atlas Shrugged*. Rand gjør det klart at konsekvensene av slike handlinger vil bli den rake motsetning, nemlig velferden til den privilegerte sosialistiske eliten. I en samtale mellom James Taggart og hans venner beskrives jakten på "the common good" som lite annet enn en snarvei til autoritarianisme: "I wish we didn't have to hurt anybody. That's an anti-social attitude, drawled Taggart. People who are afraid to sacrifice somebody have no business talking about a common purpose" (1957:47-48).

Til tross for objektivismens kritikk av sosialismen for fokuset på et felles gode, avslører *Atlas Shrugged* at det finnes noen mekanismer i Rands idealsamfunn som etter hennes mening vil føre til et bedre samfunn for alle. Disse mekanismene er kapitalismen og egoismen. I Rands liberalistiske utopi, er individualisme og egoisme idealene. Arbeid beskrives som en meningsfull aktivitet som gir selvtillit fordi man bidrar til å drive samfunnet fremover gjennom egeninnsats. For Rand vil dermed den best tenkelige samfunnstilstanden oppnås når alle individer er fri til å gjøre det de er gode til, og det de brenner for.

Rands kritikk av sosialismen springer nettopp ut av denne tanken om at samfunnet som helhet vil tjene på at hvert individ følger sin egeninteresse. Hennes fremste ankepunkt mot sosialistisk tankegang er det hun oppfatter som en mangel på autonomi i sosialistiske samfunn. I *Atlas Shrugged* eksemplifiseres dette ved å vise at en ingeniør i det sosialistiske samfunnet fullstendig mangler initiativet til å ta tak i et arbeidsproblem fordi han er redd for sanksjoner. "'We're not taking any chances' said the engineer. Whoever's responsible for it, he'll switch the blame to us if we

move. So we're not moving 'till somebody tells us to'" (Rand, 1957:16). Rand demonstrerer at et samfunn uten frihet til å tenke og handle autonomt vil utvikle autoritære trekk.

Rand bruker også begrepet autonomi til å vekke vår bevissthet om hvilke politiske institusjoner vi ønsker å ha i samfunnet. Hun argumenterer for at hvis alle overlates til å gjøre det de er flinke til så vil alle oppgaver bli gjort. Friheten til å ta initiativ er det som gjør mennesker i stand til å bidra med sin aller beste innsats til samfunnet, og dette vil føre til et bedre samfunn for alle. Objektivismen avviser dermed tanken på samfunnet som noe mer en summen av enkeltmennesker. "Samfunnet har ingen eksistens uavhengig av de individene som utgjør det" (Sciabarra, 1999:269). Likevel innser objektivistene at en viss samordning av felles oppgaver vil være nødvendig. Rands syn på politiske institusjoner bunner i liberal statsteori; hun ser på staten som et organ som har monopol på utøvelsen av fysisk makt innenfor et gitt område (ibid:282). I følge den danske statsviteren Lars Bille definerer liberal statsteori staten som "et sett organer som utøver suverenitet over et nærmere avgrenset territorium og dets befolkning" (Østerud et.al, 2004:140). Rands tanke er at individer kan delegere sin rett til selvforsvar til en regjering hvis eneste oppgave er å opprettholde orden i samfunnet. Statens oppgaver skal dermed begrenses til politiet, hæren og rettssystemet, slik at disputer kan avgjøres uten at man faller inn i en evig sirkel av voldsbruk (Sciabarra, 1999:269).

At grunnsteinen i Objektivismen er individet, blir ikke bare tydeliggjort gjennom teoriens forslag til politiske styringsformer. Den samme tankegangen preger objektivismens forhold til rettighetsbegrepet. Mennesker skal i prinsippet være selvstendig og har derfor ikke rett til andres hjelp eller overskudd (Peikoff, 1991:355). "Hvis man ønsker noe som involverer andre menneskers bidrag, er det deres rett å velge hvorvidt de vil bistå. Individuelle rettigheter fører ikke til plikter for andre" (ibid). I *Atlas Shrugged* fokuserer Rand på like muligheter fremfor like resultater, og hun motsetter seg tanken på at individet skal føle ansvar for andres skjebne. Hun mener at alle kan oppnå målene sine hvis de bare jobber hardt nok og

utnytter sine egne evner til fulle. Likhet blir dermed et individuelt ansvar. Frihet og (materiell) likhet er ikke forenlige størrelser, Rand velger derfor friheten som legemliggjørelsen av sine idealer.

En annen sentral tanke i Objektivismen er at mennesket har rett til å gjøre hva det vil, så lenge det ikke går ut over andres rettigheter (ibid:356). I et fritt samfunn, hevder Rand, vil det ikke eksistere interessekonflikter mellom rasjonelle individer (ibid:341). Et slikt fritt samfunn må nødvendigvis være basert på en liberalistisk markedsøkonomi. Rand forklarer hvorfor: "Intellectuell frihet kan ikke eksistere uten politisk frihet; politisk frihet kan ikke eksistere uten økonomisk frihet; et fritt sinn og et fritt marked er naturlige følger av hverandre" (Peikoff, 1991:353).

Rands syn på forholdet mellom kjønnene, og måten hun beskriver kjønnsrollemønstre i romanene sine, er et kontroversielt tema. Hun blir hyllet som en kompromissløs feminist av enkelte, mens andre kaller henne en forreder mot sitt eget kjønn. Mimi Riesel Gladstein, engelskprofessor ved University of Texas, ser på Dagny Taggart som en rollemodell til etterfølgelse (1991:54). Dette er fordi: "Hun er sjefen for en jernbane. Samtidig som hun har seksuelle forhold til tre men, og klarer å beholde deres kjærlighet og respekt" (ibid). Rand viser at kvinner ikke står tilbake for menn på noe område. De kan være faglig dyktige og respekterte sjefen, og de kan utfolde seg fritt seksuelt uten å bli sett ned på av den grunn.

Feminist og forfatter Susan Brownmiller kaller på sin side Rand for en forreder mot sitt eget kjønn, fordi hun glorifiserer voldelig seksuell atferd hvor det alltid er kvinnen som må underkaste seg mannen (1991:63-65). Først og fremst retter hun kritikken sin mot en voldtektsscene i boken *The Fountainhead*. Lignende situasjoner oppstår imidlertid i *Atlas Shrugged* når Dagny debutterer seksuelt med Francisco D'Anconia, og på ny når hun har sex med John Galt i en jernbanetunnel. Til tross for at det dreier seg om frivillige handlinger i begge tilfeller, beskriver Rand dem som voldelige og voldtektslignende hendelser. Disse beskrivelsene bidrar til å opprettholde et kjønnsrollemønster hvor kvinnen er underlegen mannen, bokstavelig talt en bekreftelse på at kvinnen er det svake kjønn.

Rand kritiserer måten menn har blitt gitt økonomisk og politisk kontroll over kvinner i samfunnet vårt, men hun vil ikke uten videre godta at flisen skal snus. Objektivistisk tenkning legger vekt på å behandle individet som en egen enhet, uavhengig av kjønn. Hvorvidt man er sjef i et jernbaneselskap eller i et seksuelt forhold har ingenting med kjønn å gjøre, det er personlige egenskaper og evner som teller. I følge forfatter Karen Michalson har Rand med Dagny Taggart skapt en selvstendig kvinnelig hovedperson som er ”selvrealisert, og definerer seg selv uten å referere til andre” (1991:206). Dette er objektivismens ideal for kvinner så vel som for menn. Det er mangelen på mot til å frigjøre seg fra kjønnsrollemønstre og definere seg selv som individ, Rand kritiserer ved hjelp av *Atlas Shrugged*.

2.2.2 Økonomi

Objektivistisk teori er svært opptatt av økonomi generelt, og kapitalismen spesielt. Med kapitalisme menes her et laissez faire system hvor markedet er fullstendig fritt og det ikke finnes noen statlige reguleringer av økonomien (Peikoff, 1991:380). I et slikt system vil ”mennesker handle og samhandle frivillig, på bakgrunn av individuelle valg og frihandel” (ibid). Peikoff² hevder videre at det for objektivistene vil være utenkelig å moderere eller legge bånd på kapitalismen, til tross for eventuelle sosiale fortrinn det vil føre med seg, fordi kapitalismen sidestilles med menneskets rett til frihet (ibid:394). Det er viktig å merke seg at objektivistenes forsvar av kapitalismen ikke springer ut av et ønske om mest mulig profitt, men fra deres overbevisning om at det er det eneste *moralske* riktige samfunnssystemet (Rand, 1967:26). Hvis lovene for tilbud og etterspørsel får operere fritt vil et hvert menneske få igjen for det arbeidet de gjør og de evnene de har. Dette er hva Rand kaller en moralsk form for egoisme; mennesket jobber kun for seg selv og sin egen nytte.

² Leonard Peikoff er professor i filosofi, og en sentral aktør innen objektivismen. Peikoff var Rands arving da hun døde i 1982. Han forvalter i dag bruken av hennes arbeider.

Altruisme, det å handle uavhengig av egeninteresse, er umoralsk og vil i lengden føre til en offerkultur og et stagnerende samfunn (ibid).

En konsekvens av dette økonomisynet er at Rand motsetter seg enhver form for velferdsstat fordi "det å bestemme at noen har rett til goder de ikke selv har tjent er å tvinge dem som har oppnådd legitime verdier til å hjelpe andre mot sitt ønske" (ibid:278). Det er derfor ikke mulig å snakke om en *rett* til mat, klær eller legehjelp fordi dette nødvendigvis må gå på bekostning av andres rettigheter (ibid). I følge Rand er politiske og økonomiske rettigheter ikke forenlige størrelser, fordi "den ene ødelegger den andre" (1967:328). Økonomisk makt er for henne en måte å drive samfunnet fremover ved hjelp av insentiver og belønning, mens politisk makt er basert på trusler og straff (Sciabarra, 1999:330-331).

Amerikas tidligere sentralbanksjef Alan Greenspan utbroderer dette synet i sin artikkel *The Assault on Integrity* hvor han hevder at statlig intervensjon i økonomien ikke har noe godt å tilføre samfunnet, og at et slikt system bunner i trusselen om vold (1967:119). "På bunnen av de endeløse papirbunkene som karakteriserer all form for regulering ligger et våpen" (ibid). Objektivistenes tro på kapitalismens uovertruffenhet er altså formet av deres syn på individet som fritt og med rett til selv å bestemme over alle aspekter av sitt eget liv. Dette sterke individfokuset gjennomsyrrer også objektivismens forhold til verdiskapning.

2.2.3 Verdiskapning

Objektivismens syn på kapitalismen som et uttrykk for moralsk egoisme manifesterer seg i alle deler av livet, fra politikk og økonomi til kjærlighet (Peikoff, 1991:390). Grunntanken er at når mennesker handler ut fra hensynet til egen nytte vil de også produsere resultater som kommer andre til gode. Mennesket er, når det utnytter sitt fulle potensiale, et verdiskapende vesen, og egeninteressen er dets middel. Rand argumenterer for at insentivene til å arbeide vil forsvinne i et sosialistisk samfunn.

Forsvinningene i *Atlas Shrugged* skjer fordi streikerne ikke lenger orker tanken på at overskuddet fra arbeidet de legger ned i å utvikle nyvinninger for å øke samfunnets verdiskapning, skal redistribueres til mennesker som ikke har arbeidet for å fortjene det. Oljemagnaten Ellis Wyatt forklarer hvorfor han valgte å gå til streik med en matlagingsanalogi: "I quit," said Ellis Wyatt, "Because I didn't wish to serve as the cannibals meal and to do the cooking, besides." (Rand, 1957:744).

Når disse verdiskaperne så forsvinner, forsvinner også alle arbeidsplassene de har skapt og alle produktene de har laget. Objektivismens forhold til verdiskapning kan sammenlignes med den norske debatten rundt utflagging av private bedrifter. Rand mener verdiskapning er så viktig for samfunnet at de som bidrar mest til den også må belønnes rikelig. De som er på toppen av det hun kaller den intellektuelle pyramiden, skaper nemlig goder for hele resten av samfunnet (1967:28). De som befinner seg på bunnen av pyramiden levner hun ingen fortjeneste: "Mannen på bunnen som, hvis overlatt til seg selv, vil sulte på grunn av sin egen håpløse inkompetanse, bidrar ikke noe til de som er over ham, men mottar bonusen fra alle deres hjerner" (ibid).

Rand la stor vekt på sammenhengen mellom det personlige og det politiske (Sciabarra, 1999:266). Objektivismen var for henne en teori som skulle omfatte alle aspekter av menneskets liv. Alt fra økonomi og samfunnsstruktur til kjærlighet og forholdet mellom kjønnene ble diskutert. Som en rød tråd gjennom det hele trakk hun sin urokkelige tro på individets frihet og dets ansvar for eget liv.

2.3 Konservatisme

Det kan være nyttig å diskutere noen sentrale begreper slik at mitt utgangspunkt for å sammenligne Høyre og Frp med hverandre, og med Rand, blir klargjort.

Høyre definerer seg selv som et konservativt parti. Konservatismen er en tankeretning som vokste frem mot slutten av 1700-tallet som en reaksjon på økende økonomiske

og politiske endringer i samfunnet (Heywood, 2004:138). I følge Heidar ”vender [konservatismen] seg mot alle forestillinger om at det gode samfunn kan skapes ved politisk handling” (Østerud et.al, 2004:127). De konservative ønsker å begrense politikkenes rolle i samfunnet, og mener at all endring bør innføres gradvis. Et slikt tanke sett motsetter seg derfor ”all abstrakt utopisme og krav om radikal samfunnsendring” (ibid). I følge Andrew Heywood er et av konservatismens sentrale temaer forestillingen om et moralsk samfunn hvor delte verdier og forestillinger binder sammen innbyggerne i et organisk hele. Dette har ført til at de konservative gjerne inntar en ”ikke-ideologisk og pragmatisk holdning til forholdet mellom staten og individet” (2004:138). Et viktig aspekt ved konservativ tenkning er likevel at den forefekter en sterk, men begrenset, stat som kan opprettholde lov og orden i samfunnet (ibid).

Heywood mener konservatismen ser på ideologier som ”et sett med ideer som forvrenger den politiske virkeligheten fordi de hevder å forklare noe som er uforklarlig” (1997:41). Konservatismen er derfor mer en pragmatisk tankeretning hvor troen på historie og tradisjoner står sterkt, enn en ideologi i seg selv (ibid). Heidar hevder at konservatismen er en ideologi, men at den verken er spesielt individualistisk eller kollektivistisk orientert (Østerud et al, 2004:128). En viktig tanke er at familien og individet selv får skape sitt gode liv uten statens innblanding (ibid), og ideologiens sentrale aspekt blir å begrense statens makt slik at ansvar tilbakeføres til individet. Både Høyre, Frp og Rand er opptatt av å begrense statens makt for å gi individet mer ansvar. Høyre er likevel alene om å identifisere seg med den konservative ideologien. Analysen vil vise at partiets program til tross for sin konservative ideologi imidlertid inneholder en del liberalistiske aspekter, noe som blottlegger sentrale likheter mellom Høyre og Frp.

2.4 Liberalisme

Andrew Heywood hevder at liberalistisk tenkning er karakterisert av den sterke troen på individet (2004:29). Den klassiske liberalismen forefekter en minimumsstat hvor hvert individ må ta ansvar for sitt eget liv, noe som resulterer i et meritokratisk samfunn hvor goder distribueres i henhold til hardt arbeid og talent (ibid).

”Individualismen refererer til troen på individets forrang over alle andre sosiale grupper og kollektive enheter” (ibid:27). Liberalistisk ideologi er derfor opptatt av å etablere et rammeverk som gjør det mulig for den enkelte selv å definere hva som er et godt liv. Dette vil føre til et samfunn preget av pluralisme og toleranse (ibid:29-30). Det er imidlertid ikke bare liberalistisk ideologi som har et sterkt fokus på individet, individualisme har også blitt omfavnet av sosialister som mener at ”individuelle mål kun kan nåes gjennom kollektiv samhandling” (ibid:27).

I følge Østerud har liberalismen som formål å beskytte den private sfæren mot offentlig makt (2007:84). Den klassiske liberalismen slik den forefektes av Adam Smith tar utgangspunkt i at samfunnet vil være best tjent med et økonomisk system basert på tilbud og etterspørsel fordi egoistiske næringsinteresser da vil tjene både individet og samfunnets felles beste (Østerud, 2007:84). Begrenset statlig makt i kombinasjon med et fritt marked er sentrale deler av de tankene Rand gir uttrykk for gjennom *Atlas Shrugged*. Frp definerer seg som et liberalistisk parti, og argumenterer i sitt partiprogram for å kombinere begrenset statsmakt med markedsliberalisme. Det gjør også Høyre, til tross for at de definerer seg som konservative.

Østerud påpeker videre at den klassiske liberalismen ikke ville innføre fullstendig laissez faire kapitalisme. Liberalistene ville overlate noen oppgaver til staten på områder ”der markedet sviktet” på grunn av gratisspassasjerproblemet (2007:84-85). Disse oppgavene kunne for eksempel dreie seg om å ivareta naturressurser (ibid). Rand motsetter seg disse aspektene av liberalismen og argumenterer for at alle naturressurser, til og med havområder og radiobølger, bør privatiseres. På dette området ligger Høyre og Frp nærmere opptil den klassiske liberalistiske tankegangen enn Rand, som nærmer seg et libertariansk ytterpunkt. Heywood påpeker imidlertid at

ideer fra klassisk liberalisme kommer til uttrykk i utilitarianismen³, og at slike ideer er selve hjørnesteinen i libertariansk tenkning (2004:29). Dette viser det nære slektskapet mellom de ulike ideologiske retningene som henholdsvis Frp, Høyre og Rand bekjenner seg til.

2.5 Libertarianisme

Den libertarianske tradisjonen tar utgangspunkt i liberalismen og deler dens skepsis til statlig autoritet (Gloppen i Østerud et.al, 2004:142). I følge Heywood karakteriseres libertarianismen av at frihet⁴ gis forrang over andre verdier som autoritet, tradisjon og likhet (2004:337). Et annet sentralt element i libertariansk tenkning er at individet har rett til alt overskudd produsert gjennom eget arbeid, fordi individet er den eneste som kan bestemme over egen kropp og person (ibid).

Libertarianere mener staten skal begrenses i så stor grad som mulig, slik at den kun er til for å forsvare individuell sikkerhet og frihet. Statens oppgaver bør derfor kun bestå av politi, nasjonalt forsvar og kontraktsikkerhet (Gloppen i Østerud et.al, 2004:142). Rand var klar i sin posisjon om at staten burde begrenses til nettopp disse områdene, mens Høyre og Frp åpner for en bredere statlig inngripen i tråd med liberalistisk teori. Det er individets rettigheter som skal ivaretaes i et libertariansk samfunn, noe som gjøres best ved hjelp av laissez faire kapitalisme (ibid:143).

Hva er da forskjellen på liberalisme og libertarianisme? Synet på statens rolle i samfunnet er stridens kjerne. Liberalister er tilhengere av et samfunn hvor statens oppgave i tillegg til å sikre den indre orden og trygge de ytre grensene, også skal opprettholde markedet og korrigere for markedssvikt. Dette kan i følge Østerud kalles ”en begrenset nattvekterstat” (2007:49). Den politiske filosofen Robert Nozick

³ som er en retning innenfor konservativ tenkning.

⁴ Dette er et negativt frihetsbegrep i betydningen frihet fra statlig intervensjon.

argumenterer for at en slik nattvekterstat også vil inneha enkelte redistributive elementer fordi noen borgere i praksis vil måtte betale for andre borgeres sikkerhet (1974:26-27). Rand er ikke villig til å akseptere et så bredt statsbegrep, og er heller ikke åpen for at markedet kan svikte. I hennes utopiske samfunn skal markedet være helt i fred for statlig inngripen. Statens eneste oppgave er å beskytte innbyggerne og deres rettigheter som frie individer. Rand ville selv ikke plasseres i bås med verken liberalister eller libertarianere, og definerte seg derfor som objektivist. Hennes samfunnsvisjon bærer likevel preg av både liberalistisk og libertariansk tenkning; resten av kapittelet vil derfor diskutere hvorvidt objektivismen kan defineres som en selvstendig ideologi.

Litteraturen om, og debatten rundt, Rands tenkning, skiller sjeldent mellom liberalisme og libertarianisme. Hun karakteriseres oftest som en ytterliggående liberalist, og når libertarianisme nevnes brukes de to begrepene gjerne om hverandre. Denne oppgaven vil derfor forholde seg til bruken av ordet liberalisme, til tross for at Rands kompromissløse syn på staten og markedet kan tyde på at hun burde plasseres innenfor den libertarianske tradisjonen.

2.6 Ny ideologi eller liberalistisk teori?

Ayn Rand hevdet selv at hun med objektivismen hadde funnet opp et nytt filosofisk rammeverk for tenkning om politikk og samfunn. Hun var utvilsomt sterkt inspirert av liberalistisk og libertariansk teori, spørsmålet blir derfor om ikke objektivismen simpelthen er liberalisme i ny drakt? I følge Sciabarra⁵ så Rand for seg et samfunn som var preget av frihet og rasjonalitet (1999:368). Dette ville hun oppnå ved å jobbe for et liberalistisk politisk og økonomisk ideal som skulle få en slutt på statens makthegemoni og samtidig frigjøre individet fra personlige, kulturelle og strukturelle

⁵ Matthew Sciabarra har en Phd. i politisk teori fra NYU, og er en sentral skikkelse i det objektivistiske miljøet.

bindinger (ibid). Veien til individuell frihet går altså gjennom liberalismen for objektivistene.

I følge de amerikanske statsviterne Ball og Dagger karakteriseres liberalismen nettopp av tanken om at ”enhver person bør være fri til å leve slik han eller hun ønsker, så lenge personen ikke velger å blande seg i andres rett til å leve som de ønsker” (1999:49). Liberalismen legger vekt på like muligheter fremfor like resultater, og mener at mennesket er rasjonelt nok til å avgjøre hva som er i egen interesse (ibid:48-49). Ball og Dagger hevder videre at egeninteressen er det som motiverer mennesket til å konkurrere og drive samfunnet fremover. Så lenge konkurransen er rettferdig, fri for hindringer som monopoler eller diskriminering, vil slik konkurranse føre til et godt samfunn (ibid). Dette stemmer godt overens med Rands beskrivelser av objektivistisk teori. For Rand er liberalismen oppskriften på et samfunnssystem som frigjør menneskelig potensiale og initiativ. Hun velger liberalisme som sin guide mot et bedre samfunn fordi hun mener annen tenkning, som sosialisme og konservatisme, preges av en mangel på autonomi. Om sosialismen sier hun: ”Sosialismen er doktrinen om at mennesket ikke har rett til å leve for sin egen skyld, at menneskets liv og arbeid tilhører samfunnet” (Rand, 1961:48). Konservatismen får også passet sitt påskrevet av Rand, som mener slik tenkning er inkonsekvent og dobbeltmoralisk. Til tross for at hun delte de konservatives syn på kommunismen og det frie markedet, kritiserte hun dem for å basere tenkningen sin på irrasjonelle filosofiske premisser (Sciabarra, 1999:349). Hun motsatte seg også deres sterke fokus på familien som enhet, fordi slik ”familietilbedelse er mini rasisme” og familien etter hennes syn er ”en kulturell institusjon som undergraver individets autonomi” (ibid).

Det utopiske samfunnet som skisseres i *Atlas Shrugged* beskrives som en selvregulerende fristat uten lover, regler, eller formelle institusjoner. Individer bytter varer og tjenester med hverandre til priser de selv fastsetter og slik regulerer økonomien seg selv basert på tilbud og etterspørsel. De har riktignok en dommer som kan fastsette eventuelle disputer, men ham har ingen hatt bruk for så langt (Rand,

1957:748). I Galts Gulch er alle enere, alle er best til det de driver med. Hvis Rands tanker skulle omsettes til praksis ville ikke virkeligheten bli fult så rosenrød. Hun avviste nemlig den marxistiske tanken om at i et utopisk samfunn vil alle mennesker sidestilles rasjonelt og moralsk (Sciabarra, 1999:372). Rand var klar over at ikke alle mennesker innehar det samme potensialet, og at hennes form for samfunn ville føre til at de flinkeste og sterkeste oppnådde flere goder enn de svake (ibid). Likevel mente hun at et fritt samfunn tuftet på liberalistiske idealer ville føre til et bedre liv for alle, til tross for at alle ikke ville få det like bra.

Professor emeritus i statsvitenskap Leon P. Barardat, karakteriserer Rand som en individualistisk anarkist fordi hun motsetter seg velferdsstaten og progressiv skattlegging (1991:129). Statlige forordninger legger hindre for de sterke til fordel for de svake og legger bånd på individuell frihet (ibid). Slik høyrevridd anarkisme fokuserer på at individet ikke har ansvar for noen andre enn seg selv (ibid:136). Karakteristikken er til en viss grad beskrivende for Rands tenkning, men gjør det henne til anarkist? Rand motsatte seg anarkismen mye av samme grunn som hun kritiserte sosialismen. Hun mente begge tankeretninger var for ensidig. Mens sosialistene forsøkte å løse forholdet mellom stat og marked ved å gi all makt til staten, forsøkte anarkistene å løse problemet ved å fjerne staten og gi all makt til markedet, også ansvaret for militærmakt (Sciabarra, 1999:281). Begge deler ble feil i Rands øyne. For henne var det viktig at det fantes en begrenset stat som kunne regulere bruken av fysisk makt slik at menneskene forble frie til å samhandle uten å måtte tenke på selvforsvar og trusler om vold.

Rand forsøkte til en viss grad å løsrive seg fra etablerte tankeretninger, også liberalismen, fordi hun ikke kunne identifisere seg med alle de ulike tankene den liberalistiske tradisjonen rommer. Men, gjør det hennes objektivistiske teori til en egen ideologi? Ball og Dagger definerer ideologi som følger:

et omfattende og sammenhengende sett av ideer som forklarer og evaluerer sosiale forhold, hjelper mennesket å forstå sin plass i samfunnet, og som legger frem et program for sosial og politisk handling (1999:5).

Atlas Shrugged, objektivismens politiske manifest, er en roman som gjør nettopp dette. Rand bruker boken til å illustrere sine tanker om menneskets plass i samfunnet. Hun beskriver et sammenhengende sett av ideer om hva som må til av sosial og politisk handling for å oppnå et best mulig samfunn for alle. Jeg vil likevel påstå at objektivismen ikke er en egen ideologi, men en avart av liberalistisk teori. Rands tanker om hva som er samfunnsproblemer, og hennes forslag til løsninger, fremstår i stor grad som en collage hvor hun har plukket ut og satt sammen det hun liker best fra ulike liberalistiske og libertarianske teorier. Riktignok forefekter Rand en radikal form for liberalisme, med et sterkt fokus på individuell frihet, men tankene er ikke nye. I følge Sciabarra er liberalistisk politikk noe av essensen i Rands tenkning, og ”hennes forsvar for individuelle rettigheter, begrenset statlig styring og laissez faire kapitalisme var et uvurderlig bidrag til gjenoppstandelsen av klassisk liberalistisk ideologi i det 20ende århundre” (ibid:267). Boken hennes fungerer som en innføring i liberalistisk tenkning, og kan inspirere til videre utforskning av politisk filosofi. Dette gjør *Atlas Shrugged* til et innflytelsesrikt, men ikke nødvendigvis nyskapende verk, slik Rand selv mente det var.

3. Metode

En av grunnene til at Ayn Rands bøker er så mye lest, er hennes evne til å popularisere (Fremskrittspartiets ideologikurs 2006:9).

3.1 Tekstanalyse

Tekster gjenspeiler ideer og reproducerer mening, dermed er de også med på å forme det samfunnet vi lever i. Ulike former for tekstanalyse kan bidra til å avsløre hvilke ideer som dominerer vårt syn på samfunnet. Som statsvitere aksepterer vi ofte det som står i en tekst ”relativt ukritisk” (Ryghaug, 2002:305), uten å reflektere over hvordan den har blitt til og hvordan innholdet har oppstått. Tekstanalytiske tilnærminger kan i følge Ryghaug ”gjøre oss (statsvitere) i stand til å komme frem til nye erkjennelser og andre funn enn det vi ellers ville ha gjort” (ibid:306). Ryghaug mener derfor det er viktig at vi statsvitere ”kan bevege oss fra å være semantiske (naive) lesere til å bli mer semiotiske (kritiske) lesere” (ibid).

Jeg har valgt å kombinere to ulike typer tekstanalyse, idéanalyse og innholdsanalyse, for å kartlegge likhetene og forskjellene mellom Ayn Rands tenkning og høyresiden i norsk politikk. Et formål med idéanalysen er i følge Bergström og Boréus å ”analysere forekomsten av ideer i allmennheten, i debatter eller innenfor et spesielt saks- eller politikkområde” (2005:155). Innholdsanalysen brukes på sin side til å ”kvantifisere, dvs. telle forekomsten eller måle, visse foretelser i tekster” (ibid:43). Hvorfor kombinasjonen av akkurat disse to typene tekstanalyse er nyttig for å svare på denne oppgavens problemstilling vil jeg komme tilbake til. Først kan det imidlertid være hensiktsmessig med en kort diskusjon av ideologienes relevans som statsvitenskaplig analyseobjekt.

3.1.2 Ideologienes relevans

Ideologi er et mangslungent og omstridt begrep. I *Statsvitenskapelig leksikon* definerer Øyvind Østerud ideologi på følgende måte: ”politiske prinsipper og mål om samfunnsform, satt inn i en systematisk sammenheng og med et program for hvordan målene kan realiseres” (2004:90). Han hevder videre at ”ideologiene [kan] brukes til å kamuflere særinteresser og fremstille dem som helt almene interesser” (ibid:91). I følge Goldman kan en ideologi defineres som ”en målrettet og systematisk sammenfatning av politiske standpunkter, eller som utopier” (Bergström og Boréus, 2004:150). I denne oppgaven kan det imidlertid være hensiktsmessig å ta utgangspunkt i den svenske statsviteren Herbert Tingstens tredelte ideologidefinisjon. Tingsten hevdet at ideologier for det første er et grunnleggende syn på virkeligheten som inneholder en gitt oppfatning av menneskenaturen. For det andre inngår dette virkelighetssynet i ideologiens faktiske, og innbyrdes konsistente, påstander om ulike hendelser og samfunnsforhold. For det tredje inneholder en ideologi konkrete anbefalinger om hvordan samfunnet bør organiseres, for eksempel i form av handlingsforslag til utformingen av styresett (ibid:151).

Tingstens definisjon skiller seg fra de øvrige ideologidefinisjonene gjennom sitt syn på virkelighetsoppfatningenes plass i en ideologi. Dette synet innebærer at ideologier, akkurat som teorier, til en viss grad kan gjøres til gjenstand for vitenskapelig prøving (ibid:152). Bergström og Boréus forklarer hvordan: ”I følge et empirisk synspunkt bør virkelighetsoppfatninger kunne prøves, og etter som en ideologi delvis består av virkelighetsoppfatninger kan i det minste deler av en ideologi prøves vitenskapelig” (ibid). Siden jeg i denne oppgaven vil benytte meg av en ideologianalytisk fremgangsmåte hvor partienes syn på virkeligheten, menneskenaturen, og deres anbefalinger for hvordan samfunnet bør utformes blir analysert, vil Tingstens definisjon fungere som et nyttig fundament.

Noe som synes å gå igjen i de fleste diskusjoner av ideologi er at det handler om makt og maktforhold i samfunnet. I følge Reidar Larsson har ideologier en ”legitimerende maktpolitisk dimensjon” (1997:16). ”En maktordning bæres alltid oppe av

forestillinger som har som formål å få det rådende systemet til å fremstå som rimelig, berettiget og gagnlig for en høyere målsetting” (ibid). Ideologier er slike forestillinger. Ved å studere dem kan vi som statsvitere bidra til å rette søkelyset mot hvordan makt produseres og reproduseres i samfunnet. Ideologier har imidlertid ikke bare som formål å legitimere rådende maktsystemer, de kan også skissere alternative systemer som skal erstatte det bestående. Ideologianalyse kan derfor gi informasjon om hvem som har makt til å forme våre ideer om hva som er viktig og riktig når det gjelder organiseringen av samfunnet. Hvorvidt disse ideene internaliseres og reproduseres i ulike kontekster kan si oss noe om i hvilken grad maktstrukturer opprettholdes eller erstattes, og dermed om samfunnets politiske utvikling.

I følge den engelske lingvisten Norman Fairclough er ”språket en materiell form for ideologi, og ideologier er en del av språket” (1995:73). Å studere hvordan språket brukes til å formidle og videreføre ideologi er derfor viktig for å øke forståelsen for hvordan politikken som former vårt samfunn vokser frem. Fairclough hevder videre at ”ideologi er implisitt manifestert i kunsten” (ibid:76). Det kan diskuteres hvorvidt all kunst er politisk, men all kunst reflekterer noe av verdensbildet, og implisitt de ideologiske standpunkter, til den som har laget det. Disse refleksjonene gjøres eksplisitt hos Rand. Hennes tekster blir dermed viktige ikke bare som kunst, men også som politiske tekster. Slike politiske tekster kan brukes til å skape eller opprettholde en kollektiv referanseramme for de som er engasjert innenfor samme politiske organisasjon. Dermed bidrar tekstenes ideologiske dimensjon til å legitimere politiske standpunkter og til å trekke en grense mellom ”vi” og ”de andre”. Ideologianalysen blir et viktig statsvitenskapelig verktøy i den grad den kan beskrive slike prosesser.

Herbert Tingsten var blant dem som på 1950-tallet argumenterte for at ideologiene hadde mistet mye av sin relevans. Tanken var at kampen om politiske prinsipper ble presset stadig mer i bakgrunnen etter hvert som økende velferd gjorde at klassemotsetninger minket og frontene ble visket ut (Østerud, 2007:192). Denne påstanden om ideologienes død ble videreført gjennom Fukuyamas teorier på slutten

ev 1980-tallet (ibid:193). Francis Fukuyama er politisk tenker, og har tidligere vært tilknyttet den objektivistiske tenketanken "the RAND corporation". Han hevdet i sin bok *The End of History* ikke at ideologier var blitt irrelevante, men at forestillingen om det liberale demokratiet hadde vunnet over alle andre tankeretninger, og at dette var en endelig seier (Heywood, 1997:61). Jeg vil likevel ikke uten videre godta at studiet av ideologier er uten relevans i dagens samfunn. Som Østerud påpeker er striden mellom høyre og venstresiden langt fra over, til tross for at frontene ikke er like steile som før. Nettopp fordi skillelinjene kan synes uklare er ideologianalysen etter min mening viktigere enn noensinne. Ideologiene ligger alltid under som et ikke alltid uttalt, men likevel styrende, premiss. Vi er alle farget av det normative rammeverket vi lever innenfor, og for politikere er deres partis ideologiske utgangspunkt utvilsomt en del av et slikt rammeverk.

3.1.3 Tekstenes relevans

I denne oppgaven har jeg valgt å sammenligne fire tekster for å beskrive det ideologiske rammeverket for høyresiden i norsk politikk. Som nevnt innledningsvis er dette en deskriptiv oppgave, hvis formål snarere er å gi et innblikk i hvilke samfunnsvisjoner som ligger til grunn for politikken som føres av landets to største borgerlige partier, enn å påvise årsakssammenhenger eller føre til teoretiske generaliseringer. I så måte samsvarer oppgavens forskningsdesign med det Andersen kaller et komparativt a-teoretisk case-studie (1997:95). Han forklarer det slik: "I sin rene form er idealet for a-teoretiske case-studier beskrivende. De er ikke styrt av generelle innsikter eller ønsket om å komme frem til generelle innsikter" (ibid:64). Når forskeren velger hvilke case som skal inngå i analysen vil utvelgingskriteriene likevel reflektere oppfatninger fra samfunnet (ibid:65), noe som belyser det faktum at case-studier ikke oppstår uavhengig av forskerens forforståelse eller den samfunnsmessige konteksten casene eksisterer innenfor.

Atlas Shrugged er en monumental tekst innenfor liberalistisk utopisk litteratur.

Neumann definerer slike monumenter som: "de tekstene som avstedkommer mest liv

og røre, eller bråk, om man vil” (2001:52). Slike tekster er viktig å studere fordi ”der det er liv og røre, er grunnen gjerne at det skjer noe nytt” (ibid). Det er ofte liv og røre rundt Rand og hennes litteratur. Som vist i kapittel 1.1 trekkes *Atlas Shrugged* til stadighet frem i avisintervjuer, kronikker og debatter. Senest i oktober i år uttalte Siv Jensen følgende i et intervju:

– Men kan du nevne noen kilder som i sterk grad bidro til å forme din liberalistisk-ideologiske interesse? – Tja, jeg husker for eksempel med glede hvordan jeg en sommer ble totalt oppslukt av forfatteren Ayn Rands litteratur. Jeg lå og leste og leste hennes svært tykke bøker til jeg ble helt hvit i ansiktet – jeg ble fullstendig fascinert. (Morgenbladet: 2007)

Bare et par dager tidligere hadde forfatteren Naomi Klein vært ute med et innlegg i Dagbladet, hvor Rand beskrives som ”grådighetens forløser” og *Atlas Shrugged* som ”en av de mest innflytelsesrike businessbøker som noensinne er skrevet” (Klein, 2007). Et problem ved å studere slike monumentale tekster er imidlertid at de kan overskygge andre betydningsfulle kilder (Neumann, 2001:53). Til tross for at jeg har valgt å fokusere på en monumental tekst ser jeg ikke bort i fra at det finnes andre liberalistiske utopiske tekster som også har fellestrekk med Høyre og Frps samfunnsvisjoner.

Analysens øvrige tekster, partiprogrammene, er valgt fordi det er her de politiske partiene sammenfatter sine ideologiske grunnsyn og visjoner for samfunnet. Disse tekstene representerer alle partiets medlemmer og beskriver deres felles mål, derfor anser jeg dem for å være den beste kilden til innsikt i den norske høyresidens visjoner. Partiprogrammer er også en genre som alle partiene forholder seg til, og hvor de i stor grad tar stilling til de samme spørsmålene. Disse teksten danner derfor et godt grunnlag for en komparativ analyse av de ulike partiene.

Der kan likevel forekomme en viss genreforskjell mellom tekstene som kan ha en ”urettferdig” effekt for Frp, da partiet ikke har noe eget prinsippprogram. Bruken av ordtelinger som fokuserer på ideologiske aspekter av partienes språkbruk kan gjøre at Høyre i større grad fremstår som ideologisk bevisst. Dette fordi partiet er representert med to ulike programmer, et prinsippprogram og et stortingsvalgprogram,

mens Frp har slått sine to programmer sammen til en tekst. For å veie opp for denne potensielle svakheten vil sammenligningene mellom partiene basere seg på en sammenslått ordtelling fra Høyres to programmer, i tillegg til sammenligninger mellom tekstene hver for seg.

3.2 Ideologianalyse

Et potensielt problem med å velge ideologianalyse som fremgangsmåte er i følge Bergström og Boréus at slike analyser ikke er særlig innovative (2005:171). De hevder at denne formen for analyse mangler ”samfunnsteoretisk diskusjon og problematiseringer” (ibid). Dette problemet har jeg forsøkt å bøte på ved å bruke teorikapittelet i oppgaven til å diskutere i hvilken grad Rands objektivisme er en liberalistisk teori, og hvilken rolle hun har spilt som samfunnskritiker og pådriver for samfunnsendring.

I valget om foreta en slik analyse av ideologiske likheter og forskjeller mellom populærkulturelle fenomener og politiske visjoner, har jeg bestrebet meg på å være innovativ ved å forsøke å spore politisk samhandling på tvers av tekster og genre. Min inspirasjon på dette området har vært den diskursanalytiske tradisjonen, blant annet fremmet av den norske statsviteren Iver B. Neumann, hvori settet av analyseobjekter utvides til også å inkludere populærkulturelle fenomener som for eksempel romaner. Populærkulturelle fenomener har en indirekte mulighet til å påvirke ved at de kan inspirere til videre lesning eller diskusjon rundt politikk og samfunnsvisjoner. I hvilken grad høyresidens arbeid preges av et overordnet mål om en endret samfunnsorden blir lite diskutert. Jeg mener det er viktig å undersøke hvordan slike visjoner artikuleres og hvilke felles referanserammer som ligger til grunn for høyresidens kamp for å oppnå disse visjonene.

Et annet problem med ideologianalyse er i følge Bergström og Boréus at de ofte mangler metodisk stringens slik at analysen lett kan bli for vag og utflytende (2005:171). Jeg søker å bøte på denne mangelen ved å kombinere den kvalitative

ideologianalysen med en kvantitativ innholdsanalyse av de samme tekstene. Gjennom bruken av metodetriangulering (Yin, 2003:98-99) håper jeg systematisk å avdekke alle de relevante aspektene ved partiprogrammene som kan beskrive likheter og forskjeller mellom Rand og de to partiene.

Et viktig poeng med Rands litteratur er at hun ikke utelukkende brukte bøkene sine til å fremme det politiske rammeverket hun selv mente var det beste. Gjennom Objektivismen, og gjennom sin litteratur, forefektet Rand en egen livsstil som var nært sammenknyttet med liberalismens menneskesyn og politiske ideer. Bøkene hennes inkluderer for eksempel lange beskrivelser hvor det å røyke fremstilles som en viktig forutsetning for et intellektuelt bevisst liv. Som rammeverk for denne analysen har jeg derfor valgt å trekke ut begreper som står sentralt hos henne, og som samtidig er politisk relevante sett i lys av hva som er aktuelle politiske problemstillinger i dagens samfunn. Jeg har basert meg på en hermenautisk fremgangsmåte for å komme frem til de tre sentrale begrepene som ligger til grunn for analysen av partiprogrammene. I arbeidet med å avgrense disse begrepene har jeg tatt utgangspunkt i grundig lesning av *Atlas Shrugged*, men også en rekke andre kilder hvor Rand selv utdyper sine politiske standpunkter. Jeg har funnet nytte av å lese andre tekster hvor Rands arbeider diskuteres, særlig arbeidene til Matthew Sciabarra og Leonard Peikoff som har viet sine akademiske liv til å studere hennes tanker. Videre har jeg benyttet meg av politisk teori for å bekrefte at de begrepene jeg har valgt ut som representative for Rands politiske tenkning også er relevante kategorier for en analyse av det politiske grunnsynet til de to partiene Høyre og Frp. Forrige kapitels diskusjon om likheter og forskjeller mellom de ulike ideologiene liberalisme, konservatisme og libertarianisme viser at en slik fremgangsmåte kan være fruktbar.

Bergström og Boréus nevner at problemet med å velge denne fremgangsmåten kan være at analyseverktøyet er for vagt. ”Det kan bli vanskelig å uttale seg om et partis ideologi eller ideologiske utvikling ettersom ideologien antakeligvis inneholder mye mer enn det to eller tre kategorier kan gjøre rede for” (2005:172). Dette er selvsagt et

problem som må taes på alvor. Det vil være umulig i en forholdsvis kort oppgave å belyse alle sidene av Rands ideologi. Som nevnt i kapittel 1.4 har jeg avgrenset tre begreper som jeg mener kan gi et bredt innblikk i Rands tanker, og som jeg mener kan danne grunnlaget for en overordnet ideologisk sammenligning av de to partiene på den norske høyresiden. Til tross for valget av brede og omfattende kategorier vil det likevel finnes andre relevante ideologiske elementer i tekstene som denne analysen ikke vil kunne belyse i tilfredsstillende detalj.

3.3 Innholdsanalyse

Innholdsanalysens styrke er at den kan skape overblikk og gi grunnlag for sammenligninger. Hvorvidt den også kan si noe interessant om makt eller andre samfunnsfenomener vil avhenge av oppgavens problemstilling (Bergström og Boréus, 2005:84). Ved hjelp av innholdsanalyse kan man undersøke hvilke ideologiske utgangspunkt som kommer til uttrykk i ulike partiers valgprogrammer gjennom å telle forekomsten av ord som forbindes med et gitt ideologisk synspunkt. Slike studier av begrepsbruk er nyttige i statsvitenskapen fordi ”begreper er grunnleggende for vår politiske virkelighetsoppfatning.” ”Dei er nødvendige for å omforme inntrykk til mening, og blir dermed i stor grad styrande for korleis vi behandlar og tolkar informasjon” (Heradstveit og Bjørge, 1992:116).

Innholdsanalysen kan også brukes til å undersøke i hvilken grad et gitt fenomen forekommer i mediene eller i populærkulturen (Bergström og Boréus, 2005:46). I artikkelen *Ist die politische Utopie wirklich tot?* viser Mathisen hvordan kvantitativ tekstanalyse kan brukes til å trekke ut nyttig informasjon av partiprogrammer. Han teller frekvensen av ordene ”sosialistisk” og ”sosialisme” i SVs partiprogrammer fra 1975 til i dag og finner en markant nedgang i bruken over tid (2006:355). Dette tolkes som et tegn på en ”politisk læringsprosess og et realpolitisk kompromiss” (ibid:355-356). Mathisen hevder videre at dette viser hvordan de litterære utopienes

iboende potensial for selvkritikk og selvkorrektur også kommer til uttrykk i utopiske partiprogrammer (ibid).

I en kvantitativ analyse kan tekstene analyseres manuelt eller ved hjelp av statistiske dataprogrammer. Manuell ordtelling er nyttig fordi den som leser kan ta hensyn til konteksten et ord dukker opp i, men det er tidkrevende og gjør det derfor vanskelig å analysere store mengder tekst. Dataprogrammer er effektive i så måte. Ved å bruke ”MonoConc Pro” (MP 2.2) som analyseredskap kan jeg telle forekomsten av nøkkelord fra alle de tre elementene i analysen. Dette kan gi et overblikk over hvilke ideologiske elementer som er fremtredende i de politiske visjonene til Høyre og Frp, og skape et sammenligningsgrunnlag som kan være nyttig for den kvalitative analysen. Bruken av dataverktøy letter muligheten for å etterprøve resultatene av analysen, noe som styrker oppgavens reliabilitet. Jeg har benyttet meg av denne muligheten og gjennomført ordtellingene flere ganger for å kontrollere utfallet.

En annen styrke ved dataprogrammet er at det gjennom trunkerte søk gir mulighet for å søke etter sammensatte ord. På norsk brukes sammensatte ord svært ofte, jeg vil derfor bruke en del trunkerte søk i analysen, noe som vil bli indikert med asterisk (*). Ord som er markert med en asterisk, (økonomi*), viser at jeg har søkt etter sammensatte ord hvor ’økonomi’ danner første del. Et slikt søk vil vise tilfeller hvor ’økonomi’ står alene, men også telle forekomsten av sammensatte ord som for eksempel ’økonomistyring’. Ord som er markert med to asterisk, (*økonomi*), vil inkludere alle ord hvor ’økonomi’ inngår. Et mulig treff kan være ’markedsøkonomiske prinsipper’. I de tilfellene hvor søkeordene kun står i hermetegn (”mann”), indikerer det at søket ikke er trunkert og at jeg kun har søkt etter det spesifikke ordet. Fordelen med trunkerte søk er at de inkluderer både entall og flertallsformer, av et ord.

Dataprogrammet kan også brukes til å søke etter kontekst ved at det finner mønstre i hvilke ord som hyppigst nevnes sammen med de ordene man søker etter. Når programmet søker etter kontekst får man opp en oversikt over hvilke ord som oftest opptrer på de to første plassene foran eller bak det aktuelle ordet. Hvis man for

eksempel søker etter ordet ”individ” vil man dermed få en oversikt over hvor ofte dette nevnes i sammenhenger som ”frihet for individet”, eller ”individets ansvar”. Når jeg i denne oppgaven diskuterer kontekst vil antallet ganger et ord har opptrådt sammen med søkeordet nevnes i parentes. Ordtellingene kan avdekke forskjeller i fokuset mellom de ulike typene tekster (prinsippprogrammer og valgprogrammer). Dette kan indikere hvorvidt partiene tar opp i seg elementer av selvkritikk eller selvkorrektur i overgangen fra å artikulere en visjon til å konkretisere denne gjennom forslag til praktisk politikk.

Bruken av ordtelling er ikke uproblematisk. Innholdsanalyse fokuserer på det manifeste i tekstene og tar ikke hensyn til det som sies ”mellom linjene”. Den kan i noen grad komme inn på implisitt meningsinnhold, men for at det skal være noen sjanse til å oppnå god reliabilitet forutsetter innholdsanalysen ”at det som er underforstått tydelig impliseres og dermed kan kodes i tekstene” (Bergström og Boréus, 2005:77). Ved å kombinere kvalitativ og kvantitativ tekstanalyse håper jeg å bøte på denne svakheten.

Til tross for at valget av ideologiske elementer diskuteres og begrunnes i den kvalitative analysen, vil jeg gå glipp av mye informasjon ved kun å lete etter forhåndsbestemte elementer i den kvantitative analysen. Det er derfor viktig å reflektere over hvorvidt ordene som telles faktisk dukker opp i de samme sammenhengene som de gjør i *Atlas Shrugged*, og om de innehar det samme meningsinnholdet. Det er ikke gitt at Høyre legger det samme som Ayn Rand i begrepet ”ansvar”. Når de sier at ”offentlig sektor har et ansvar for å finansiere nødvendige goder som markedet ikke tar seg av” (Høyre, 2000:8), er det grunn til å stille spørsmålstegn ved om ordet signaliserer et felles ideologisk element mellom tekstene. Når Høyre på samme side i programmet hevder at ”individets plikt til å bære konsekvensene når noe går galt, fremmer ansvarlige handlinger” (ibid), kan det imidlertid være større grunn til å tolke ordet slikt det brukes i *Atlas Shrugged*, altså i betydningen personlig ansvar.

Bergström og Boréus argumenterer likevel for at ulike teksttyper anvender et ganske spesifikt vokabular til gitte tidspunkt (ibid:79), og at denne kontekstavhengigheten dermed ikke utgjør noe stort problem. ”Mye taler for at den politiske retorikken i et gitt samfunn i en gitt tidsperiode er hardt styrt av språklige og andre konvensjoner” (ibid:79). Selv om et ord kan brukes i ulike kontekster og inneha ulikt meningsinnhold i disse kontekstene, kan man likevel kode et ord inn i en gitt sammenheng uten at validiteten forringes. Tanken er at måten ordet ”ansvar” brukes på i Høyres programmer i de fleste tilfeller vil reflektere individets ansvar for egen velferd, fremfor det offentlige ansvar for den kollektive velferden, fordi språklige og andre konvensjoner påvirker Høyres retorikk systematisk.

Det er likevel ikke til å komme bort i fra at ulike tekster kan bruke ulike ord om samme meningsinnhold, og at samme ord kan ha ulik betydning. I denne typen kvantitativ analyse kan man gå glipp av slike funn hvis man ikke er oppmerksom på egen forforståelse (ibid:80). Et eksempel er hvordan Frp og Høyre bruker ansvarsbegrepet i sine program. Høyre sier eksplisitt at det offentlige har et ansvar for å sikre nødvendige goder, samtidig som individet også må ta et ansvar for egen velferd. Frp sier i sitt valgprogram at ”det offentlige skal ikke ta på seg oppgaver som enkeltpersoner, bedrifter og organisasjoner kan løse like godt eller bedre” (Frp, 2005:6). I dette sitatet bruker Frp andre ord enn Høyre, men er meningsinnholdet virkelig så forskjellig? Sitatet kan tolkes på ulike måter og forståelsen vil avhenge av den enkeltes forforståelse. Frp gir inntrykk av å frita det offentlige for tyngende oppgaver, men skyver i realiteten ansvaret for velferden over på individet som må kjøpe seg tjenester fra private leverandører. Denne tolkningen reflekterer nok mitt eget inntrykk av Frp som et parti som tradisjonelt har ligget til høyre for Høyre på den økonomiske konfliktdimensjonen. Frp er for størst mulig privatisering og nedbygging av statens oppgaver. Men, sitatet kan også tolkes som at Frp ønsker å beholde enkelte grunnleggende oppgaver under statlig kontroll, nemlig de oppgavene bedrifter og enkeltpersoner ikke kan gjøre bedre. Med en slik tolkning begynner meningsinnholdet å ligne til forveksling på det Høyre sier i sitt sitat om offentlig ansvar, men det uttrykkes med andre ord. I en kvantitativ analyse kan det være

vanskelig å fange opp slike nyanser, man må derfor velge ordene som skal telles med omhu, og være oppmerksom på at analysen likevel ikke vil klare å fange opp all relevant informasjon.

Kongshaug peker i sin forskningsrapport for Fridtjof Nansens Institutt på at innholdsanalyse er en kvantitativ metode som også gir rom for tolkning, og som derfor vil preges av noe subjektivitet (2006:18). Jeg vil i denne oppgaven bruke ordtellingene som et supplement til den kvalitative analysen. De kvantitative resultatene brukes til å understøtte, nyansere eller eksemplifisere tolkningen av tekstene. Ordene som gjøres til gjenstand for kvantitativ analyse har jeg valgt ut i sammenheng med de tre ideologiske elementene fra den kvalitative analysen, og med bakgrunn i min egen forståelse av hvilke ord som preger ideologiene på høyresiden til forskjell fra mer sentrums- eller venstreorienterte ideologier. Et slikt utvalg vil likevel ikke være uttømmende, og jeg kan ikke være sikker på at det ikke finnes andre ord som kunne vært relevante i en analyse av høyresidens ideologiske elementer, men som jeg ikke har vært oppmerksom på her.

Kombinasjonen av ideologianalyse og innholdsanalyse er en nyttig tilnærming til denne oppgavens problemstilling fordi de to metodene kan brukes til å veie opp for hverandres svakheter. Ideologianalysen anklages for å være diffus og mangle metodisk stringens. Ved å supplere med en kvantitativ analyse av det samme materialet kan dette i noen grad bøtes på. Den kvantitative innholdsanalysen beskyldes på sin side for å gå glipp av det usagte, og av konteksten ordene opptrer i. Ved å gjennomføre en nærlesning av de samme tekstene i den kvalitative analysen håper jeg å fange opp de nyansene som den kvantitative analysen ikke tar hensyn til.

Intervjuene i oppgavens kapittel 6 er tatt med for å belyse problemstillingen fra et individperspektiv. Disse intervjuene ble foretatt henholdsvis på Fremskrittspartiets grupperom i Stortinget, og på Unge Høyre leder Torbjørn Røe Isaksens kontor, i Høyres Hus. Spørsmålene ble utarbeidet på bakgrunn av min egen oppfatning om hva som ville være relevant for å belyse oppgavens problemstilling. Intervjuobjektene

ulike partibakgrunn gjør derfor at ikke alle spørsmålene er identiske for de to intervjuene. Begge intervjuer er gjennomlest, og godkjent, av intervjuobjektene.

4. Høyre

Høyre har ingen utopisk tradisjon. Høyre er tvert i mot et antiutopisk parti som ser på utopisk tenkning som farlig både prinsipielt og i praksis. Det er lett å bli fanget av den utopiske tankegangen (Torbjørn Røe Isaksen, intervju med forfatteren 16.10.2007).

4.1 Analyse

I denne delen av analysen vil jeg ta for meg partiet Høyre og undersøke hvilke likheter og forskjeller det finnes mellom partiets samfunnsvisjon og Rands politiske utopi. Jeg vil gjennomføre en analyse av prinsippprogrammet fra 2000 og stortingsvalgprogrammet fra 2005. Hensynet til oppgavens omfang krever imidlertid noen begrensninger. Da denne analysen fokuserer på ideologiske elementer, har jeg valgt å fokusere på Høyres grunnsyn slik det kommer til uttrykk i prinsippprogrammet. Momenter fra stortingsvalgprogrammet vil bli trukket inn der dette kan bidra med nye, eller nyanserende, perspektiver i analysen. Ordtellingene vil bli oppgitt med antallet ganger et ord forekommer, og med ordets prosentandel av det totale antall ord i teksten i parentes.

Det er naturlig å anta at politisk identitet ikke er noen endelig tilstand, men at den i større eller mindre grad vil påvirkes kontinuerlig av de innflytelser en person opplever gjennom livet. Felles referanserammer for politisk identitet vil også avhenge av mange ulike kilder fordi mange av de samme tankene går igjen i en rekke tekster. I den grad det finnes likheter mellom Høyres og Rands visjoner kan disse tankene også ha nådd Høyres medlemmer via andre kanaler.

Til tross for disse svakhetene mener jeg likevel at en undersøkelse av sammenhengen mellom *Atlas Shrugged* og Høyres grunnsyn kan bidra til å svare på noen interessante spørsmål. Politiske utopier, som *Atlas Shrugged*, kan fungere som inspirasjonskilde og bidra til at politisk engasjement kanaliseres i en bestemt retning. Rands bok er basert på en teori hvor et bestemt menneskesyn og et bestemt verdisyn ligger til

grunn for alle de praktiske politiske løsningene hun foreslår. Hvis man først identifiserer seg med denne måten å betrakte verden på, vil det ligge til grunn for en politisk identitet til tross for at andre tekster eller ny kunnskap kan føre til endringer og moderasjon senere i livet.

Rands tekst er interessant av flere grunner. I tillegg til å være et politisk og filosofisk manifest er det også en spenningsroman. Dette gjør at svært mange oppdager den i ung alder, gjerne før det er naturlig å tro at de har kjennskap til akademisk litteratur som inneholder lignende tanker. Det er derfor plausibelt at boken kan anspore til et videre dypdykk i liberalistisk teori for dem som identifiserer seg med dens innhold, noe intervjuene med representanter fra Høyre og Frp bekrefter.

Høyre definerer seg som et konservativt parti fordi de mener at ”samfunnet utvikler seg best gjennom gradvis fornyelse” (2005:6). I følge Østerud er en klar konservativ ideologi vanskelig å definere. Konservatismen preges imidlertid av Edmund Burkes advarsler mot radikale samfunnsendringer, samtidig som den har adaptert liberalismens holdning til markedsøkonomi (2007:188). Om det norske Høyre sier Østerud at det preges av en ”kulturkonservativ og næringsliberal tendens innen partiet” (ibid). Tidligere medlem av Unge Høyres sentralstyre, Hanne Sofie Aasen, hevder på sin side at Høyre aldri har foretatt velbegrunnede ideologiske veivalg. Konsekvensen av dette er ”et politisk budskap som spenner fra å være systemkonservativt på grensen til det reaksjonære på den ene siden, til på den andre siden å være høyst liberalistisk” (*Minerva* nr.1, 2006:35). Hvorvidt disse beskrivelsene stemmer med måten Høyre profilerer seg selv i sine programmer vil den følgende analysen avdekke.

4.2 Høyres prinsippprogram og stortingsvalgprogram for perioden 2005-2009

Prinsippprogrammer er tekster hvor politiske partier gjør rede for sitt grunnsyn. Programmene beskriver hvilke verdier som ligger til grunn for den politikken partiet

ønsker å føre, og skisserer et bilde av hvordan samfunnet ideelt sett skal organiseres. Høyre vedtok et nytt prinsippprogram siste gang på sitt landsmøte i år 2000.

Programmet er ikke langt. Dokumentet består av 15 A4-sider med mye luft mellom avsnittene. Det er delt inn i seks kapitler som beskriver Høyres forhold til mennesket og samfunnet vi lever i, og det går i liten grad inn på konkrete saker.

Programmet fungerer som en guide til hvilke holdninger Høyres medlemmer har til ulike samfunnsspørsmål. Det er en enkel tekst, uten innholdsfortegnelse eller bilder, og fremstår ikke som et forsøk på "velgerfrieri". Slik sett minner teksten mer om et internt dokument, en påminnelse til alle Høyres medlemmer om de verdiene som binder dem sammen. Teksten er likevel lett tilgjengelig på Høyres nettsider, og den gir et bilde av partiets visjon for hvordan samfunnet skal organiseres. Det er derfor naturlig å anta at målgruppen ikke begrenser seg til partiets medlemmer, men at teksten også er ment som en innføringsguide for alle som er nysgjerrige på hva partiet Høyre egentlig mener.

Høyres stortingsvalgprogram for perioden 2005-2009 skiller seg dramatisk fra prinsippprogrammet både i form og innhold. Programmet er 102 sider langt, og det er spekket med bilder, store overskrifter, ingresser og "teasere". Det har en oversiktlig innholdsfortegnelse slik at leseren raskt kan finne frem til partiets posisjon på hvert enkelt politikkområde. Stortingsvalgprogrammets formål er å gi velgerne en mulighet til å sette seg inn i hvilke konkrete tiltak partiene ønsker å gjennomføre i perioden programmet gjelder for. Programmet er et middel til å overbevise velgerne om at partiet har de beste løsningene på saker som betyr noe for dem. Slik sett bærer denne teksten i mye større grad preg av "velgerfrieri" og et ønske om tiltrekke seg et bredt publikum, enn prinsippprogrammet. De to tekstenes ulike form gjør at valgprogrammet, til tross for sin lengde, fremstår som mye mer leservennlig og attraktivt enn prinsippprogrammet.

Valgprogrammet har fått tittelen *Nye muligheter*. Det første som møter leseren er en kort og oversiktlig innholdsfortegnelse. Deretter er det satt av en side til Høyres formålsparagraf, noe som gir et innblikk i partiets grunnsyn samtidig som det knytter

en bro mellom prinsippprogram og handlingsprogram. I valgprogrammet skisserer partiet løsningsforslag til saker som er dagsaktuelle og som vil kunne komme til å prege den aktuelle stortingsperioden. Løsningsforslagene er likevel godt forankret i det verdisynet og rammeverket som skisseres i prinsippprogrammet. På den måten kompletterer de to tekstene hverandre og utgjør sammen partiets visjon for hvordan samfunnet vårt skal organiseres.

4.3 Individet i sentrum

Høyres forhold til individet er et grunnleggende premiss for partiets identitet og verdisyn. Dette kommer til uttrykk i deres formålsparagraf som er gjengitt på forsiden av prinsippprogrammet. Høyres formål er ”å fremme personlig frihet og sosialt ansvar” (2000:1). Høyres visjon er å skape et samfunn hvor individet har rett til å være fritt, men også plikter å ta ansvar. Hva innebærer egentlig en slik målsetning?

At Høyres syn på individet minner om Rands tanker blir klart allerede på første side av prinsippprogrammet med setningen: ”Frihet og ansvar er to sider av samme sak” (2000:2). Budskapet er at mennesket skal kreve retten til å være fritt, samtidig som det tar på seg ansvaret for sin egen frihet. Høyre uttrykker dette som at partiet vil bygge sin politikk på ”tillit til det enkelte menneske” (ibid). Akkurat som hos Rand er det altså individet som er omdreiningspunktet i det samfunnet Høyre ønsker å skape. Dette understrekes av at ord som individ*, hvilket inkluderer individuell og individet, nevnes hele 21 (.36) ganger på prinsippprogrammets 15 sider. Lignende ord som personlig* og enkeltmenneske* forekommer henholdsvis 14 (.24) og seks (.10) ganger. Alle disse ordene dukker oftest opp i sammenheng med ordene frihet, rett/rettighet og ansvar. Som kontrast finnes det ingen treff på ordet kollektiv* i Høyres program. Det finnes altså ikke noe kollektivt ansvar eller kollektive rettigheter i Høyres tekst. Et søk på ordet ”fellesskap” gir seks (.10) treff. At

individrelaterte ord er så fremtredende i teksten kan underbygge tolkningen av at nettopp individet er navet som holder Høyres samfunnsvisjon sammen.

Høyres forhold til organiseringen av samfunnet er basert på liberal statsteori. I følge Østerud skiller ”klassisk liberal statsteori (...) skarpt mellom stat og samfunn” (2007:49). ”Den liberale stat er først og fremst en lovregulert stat, der klare rettsregler fordeler kompetanse mellom myndighetsorganene, og begrenser statens makt overfor borgerne” (ibid:51). Staten blir sett på som et nødvendig onde (ibid:49). Dette stemmer godt overens med Rands verdensbilde. Rands politiske utopi minner om ”nattvekterstaten” hvor markedet ivaretar det felles beste, mens staten sikrer den indre orden og trygger grensene utad (ibid:49). Høyre gir uttrykk for lignende tanker når de skriver at: ”Felleskapet må ha maktmidler” for å sikre ”enkeltmenneskets rettigheter” (ibid:6). Staten skal altså ha monopol på voldsmakt, og denne makten skal være strengt kontrollert. Staten må ha makt til å beskytte individets rettigheter, men denne makten må være begrenset på en slik måte at den ikke går på bekostning av de samme rettighetene. I stortingsvalgprogrammet gir dette seg utslag i at Høyre vil overføre mer makt og ressurser til kommunene, slik at det blir lettere for individet å påvirke hvordan ressursene brukes. ”Beslutninger skal taes så nært innbyggerne som mulig derfor vil partiet styrke det lokale selvstyret og flytte makt fra sentrale til lokale forvaltningsorganer” (Høyre, 2005:11). Tanken er at individet i større grad skal kunne påvirke sine offentlige tjenestetilbud.

På dette punktet er Høyre ikke på linje med Rand, som mener at statens oppgaver skal begrenses til hæren, rettsvesenet og politiet, og at offentlig forvaltning dermed er overflødig. Høyres holdninger er altså ikke gjennomgående like som Rands. Hun forefekter en radikal liberalistisk teori som vil føre til massive samfunnsomveltninger hvis den skulle gjennomføres i praksis. *Atlas Shrugged* fungerer som et tankeeksperiment hvor Rand trekker samfunnet mot to ekstremer for å illustrere hva som vil skje hvis ikke liberalistisk tankegang får større gjennomslagskraft. Hun maler et skrekkszenario av et fascistisk sosialistisk samfunn og kontrasterer det mot et utopisk liberalistisk samfunn hvor hennes teorier er gjennomført til fulle. Til tross for

at disse tankene ikke ukritisk adopteres av virkelighetens politiske partier mener jeg likevel det er rimelig å anta at en slik utopi kan inspirere til politisk handling og skape en ramme for kollektiv politisk identitet.

Individet og dets behov står også i sentrum av Høyres velferdspolitik. For Høyre er det ikke et ”prinsippsspørsmål hvem som yter hjelp, men det er et prinsipp at den som trenger hjelp, får hjelp til rett tid og med rett kvalitet” (2000:11). Gjennom denne påstanden klarer Høyre i sitt prinsippprogram å vri fokuset fra spørsmålet for eller i mot privatisering av offentlige ansvarsoppgaver, til å handle om hvorvidt man er for eller imot å hjelpe dem som trenger det. Å tviholde på at det offentlige selv skal sørge for tjenesteytelser til innbyggerne blir for dogmatisk. Ved å åpne opp for konkurranse vil den som yter best hjelp bli valgt. Budskapet er at det er moralsk galt å hindre privatisering. Denne holdningen til konkurranseutsetting minner om Rands syn på konkurransen som en regulerende kraft. Samfunnet som helhet vil tjene på fri konkurranse fordi den beste tjenesteyteren vil vinne frem. Å legge hindre i veien for dette vil være moralsk galt både overfor forbrukerne og produsentene (Rand, 1957:411). Den praktiske konsekvensen av dette synet kommer til uttrykk i Høyres stortingsvalgprogram hvor partiet forklarer at de vil utvikle et velferdstilbud basert på samarbeid mellom ”offentlige, private og frivillige organisasjoner” (2005:13).

4.3.1 Rettighetsbegrep

Høyres utgangspunkt for å bygge sitt samfunn, er et rettighetsbegrep basert på statens negative plikt til ikke å gripe inn i enkeltmenneskers liv med mindre det gjør noe som går ut over andres rettigheter. Ordet *rettighet* repeteres 17 (.29) ganger programmet igjennom, gjerne i sammenheng med ord som enkeltmenneske og grunnleggende. Dette forsterker inntrykket av at Høyres grunnsyn er preget av hensynet til individet: ”Borgernes frihet skal bare kunne begrenses i form av lover fastsatt for å sikre respekt for andres rettigheter og friheter” (2000:2). Denne holdningen til individuelle rettigheter går også igjen hos Rand. Mennesker skal ha rett til å gjøre hva de vil, så

lenge det ikke går ut over andre menneskers rettigheter (Peikoff,1991:355). Tanken er at relasjoner mellom mennesker skal være selvregulerende. Statens oppgave skal kun være å sikre at den gjensidige respekten opprettholdes.

En annen viktig grunn til at Høyre vil ”sette grenser for hva som bør avgjøres gjennom politiske beslutninger” er å forhindre flertallstyranni (2000:2). Dette utsagnet peker igjen til individet som Høyres ideologiske utgangspunkt. Alle skal ha mulighet til å få gjennomslag for sine behov, uten å måtte innrette seg etter hva andre foretrekker som sin løsning. I *Atlas Shrugged* er det nettopp aversjonen mot flertallstyranniet som ansporer opprettelsen av et liberalistisk utopisk samfunn.

4.3.2 Eiendomsretten

En rettighet som står spesielt sterkt hos Rand, og hos Høyre er eiendomsretten. Ordet eiendom* nevnes da også hele 11 (.19) ganger i prinsippprogrammet, fire ganger i betydningen ”eiendomsrett”. Retten til eiendom er for Høyre ”en forutsetning for uavhengighet og ansvar” (2000:2), og reflekterer igjen partiets menneskesyn hvor individet står i sentrum. Behovet for privat eiendomsrett begrunnes altså ikke primært ut fra økonomiske hensyn, noe man kanskje kunne tro gitt partiets rykte som et ”økonomisk parti”. Eiendomsretten er mer grunnleggende enn som så. Sitatet over viser at partiets holdning til eiendomsrett griper direkte inn i kjernen av deres ideologiske utgangspunkt. Visjonen om et samfunn basert på ”frihet og ansvar” for individet skal oppnås ved å tilrettelegge for økt grad av privat eiendom (ibid:2). Eiendomsrett fører til uavhengige og ansvarlige borgere, noe som knyttes til en avgrensing av politiske institusjoner. Å stimulere til en spredning av eiendom fungerer som et middel til å spre politisk og økonomisk makt i samfunnet gjennom det Høyre kaller et ”selveierdemokrati” (ibid). Eiendomsretten er derfor et viktig verktøy når Høyre skal bygge sitt Utopia.

Rands liberalistiske utopi er på tilsvarende vis basert på prinsippet om eiendomsrett som noe langt mer enn et uttrykk for gunstig personlig økonomi. I *Atlas Shrugged* gir hun uttrykk for at det å føle eierskap ansvarliggjør individet og ansporer til økt arbeidsinnsats.

4.3.3 Interessekonflikt

I Rands liberalistiske teori, objektivismen, er markedsliberalismen et viktig element. Et fritt marked er ikke bare et middel for økonomisk vekst, det er et gjennomgripende prinsipp som regulerer enkeltindividers forhold til hverandre og gjør staten overflødig. Fordi mennesker styres av rasjonell egeninteresse vil alle interessekonflikter elimineres hvis markedet får operere fritt (1957:798). På dette punktet avviker Høyres samfunnssyn markant fra Rands. "Fordi alle mennesker er forskjellige, vil samhandlingen både mellom enkeltindivider og grupper kunne preges av interessekonflikter" (2000:3). Høyre mener det er politikkenes oppgave å "fastsette de rammer interessekonfliktene skal løses innenfor" (ibid).

For Høyre blir det et viktig mål å "søke balanse i spenningsfeltet mellom individ og samfunn, frihet og ansvar, rettigheter og plikter" (ibid). Deres politikk skal altså ta utgangspunkt i individet for å skape et godt samfunn for alle. Ordet interessekonflikt* nevnes kun tre ganger i programmet, noe som kan tyde på at partiet ikke er spesielt opptatt av slike konflikter. En mulig tolkning er at Høyre ønsker å fokusere på en ansvarliggjøring av individet for å "privatisere" ansvaret for konfliktløsning og løfte det ut av det offentliges ansvarsområde. Programmet sier ingenting om hvilke rammer det skal være politikkenes oppgave å fastsette, men det kan være nærliggende å tro at det er rettsvesenet de sikter til. Her kan samfunnet reguleres ved at individer selv tar ansvar for å møtes og finne en løsning på sine konflikter. Innenfor den konservative ideologien som Høyre forefekter står troen på det sivile samfunn sterkt. Ulike organisasjoner og interessegrupper kan da også danne en slik ramme for

konfliktløsning ved at individer organiserer seg og jobber sammen for å oppnå løsninger på konflikter.

Objektivismen er mer radikal når den fastslår at det ikke finnes noe samfunn, kun individer er gjensidig avhengig av hverandre (Sciabarra, 1999:269). Et synspunkt som for øvrig ble udødeliggjort gjennom Margaret Thatchers kommentar ”There’s no such thing as society” i et intervju med *Women’s Own* i 1987 (Margaret Thatcher Foundation). Individer vil imidlertid ta hensyn til hverandre når de ser at det er i egen interesse å gjøre det, og samarbeid vil dermed oppstå automatisk. Dette samarbeidet vil ta utgangspunkt i tilbud og etterspørsel og markedets regulerende kraft vil eliminere eventuelle interessekonflikter.

4.3.4 Frihet

Høyre slår fast at ”det er viktig at samfunnet anerkjenner individualitet og stimulerer til mangfold” (2000:4). Mangfold er et gode fordi det inspirerer hver enkelt til å bruke sitt potensiale og bidrar dermed til verdiskapning i samfunnet. ”Om vi bevarer balansen mellom individuell frihet og personlig ansvar, gir mangfoldet vekst i både åndelige og materielle verdier, så vel for samfunnet som for den enkelte” (ibid:5). Individargumenter blandes dermed sammen med verdiskapningsargumenter slik at individets frihet og samfunnets økonomiske vekst blir til to sider av samme sak. Når enkeltmennesket får utfolde seg fritt vil samfunnet som helhet nyte godt av det den enkelte skaper. Ayn Rand har en tilsvarende måte å koble argumentene sine på. Også for henne er sammenhengen mellom individuell frihet og verdiskapning viktig.

Høyre mener at et ”fritt samfunn forutsetter institusjoner som er åndelig og intellektuelt uavhengige” av staten (ibid:6). Et sterkt sivilt samfunn bidrar til å spre makten i samfunnet. Individets frihet sikres gjennom en svak stat og et sterkt organisasjonsliv. En konsekvens av dette er at partiet går inn for å skille kirke og stat. At religiøs overbevisning ikke ”er et statsanliggende” som Høyre fastslår (ibid), er

noe ateisten Rand argumenterte for hele sitt liv, hvilket betraktelig minsket den amerikanske konservative høyresidens begeistring for henne.

Også forskningsinstitusjonene må fristilles fra staten, mener Høyre. For å sikre deres frihet må finansiering av slike institusjoner i større grad komme fra andre kilder enn det offentlige. I motsetning til Rand mener imidlertid Høyre at staten skal bidra til å finansiere forskning, men at hvordan disse midlene brukes ikke skal være gjenstand for politisk styring (ibid:7). Høyre tror på et sterkt organisasjonsliv som en motvekt til staten. Organisasjonene bør derfor i større grad løsrive seg fra statlig styring og finansiering. Det er imidlertid også et poeng for Høyre at staten skal være en klart definert og uavhengig enhet, og partiet vil frigjøre staten fra det sterke innslaget av korporativisme i norsk politikk (ibid:8). Rand er også opptatt av at staten skal være en klart definert og avgrenset enhet. Dens oppgave skal omfatte opprettholdelsen av lov og orden, samt administrasjonen av en fri og rettferdig rettsstat. I *Atlas Shrugged* beskrives organisasjonenes innflytelse som en destruktiv maktkamp (1957:540-541). Mens Høyre kun ønsker å redusere organisasjonenes innflytelse på staten krever Rand derfor fullstendig organisasjonsmessig uavhengighet. Staten skal slippe innblanding fra organisasjonene, men organisasjonslivet skal også slippe å være avhengig av staten.

At frihet er et sentralt element i Høyres grunnsyn underbygges av at ordet frihet*, hvilket inkluderer friheter og friheten, nevnes 42 (.73) ganger i prinsippprogrammet. Et gjennomgangstema er at samfunnet skal preges av størst mulig frihet innenfor rammene av gjensidig respekt mennesker imellom.

4.3.5 Likhet

Når det gjelder likhet minner Høyres tanker om Rands syn. Ønsket om å bevare mangfoldet i samfunnet gjør at Høyre ønsker å arbeide for likeverd, ikke for liket.

”Krav om likhet kan bli en trussel mot likeverd og mot frihet” (2000:5). Økonomiske

forskjeller er ikke i seg selv et problem, men partiet ønsker å motarbeide fattigdom ved å skape et samfunn med like muligheter for alle (ibid). Budskapet i Høyres prinsippprogram er det samme som hos Rand; Det er helt greit at noen har det bedre enn andre, så lenge alle har muligheten til å skape et godt liv for seg selv. Både Rand og Høyre baserer sitt likhetsbegrep på sjanselighet fremfor resultatlikhet. I så måte er det interessant å se at ordet likhet* kun forekommer to (.02) ganger i programmet, mens ord som *mulighet*, hvilket inkluderer muligheter og muligheten, nevnes 26 (.45) ganger. Dette kan befeste tolkningen av at likhet ikke er noen prioritet for Høyre, det er like muligheter som er sentralt hos dem.

Kunnskap er i følge Høyre gjenstand for individuelle behov. Partiet vil skape større konkurranse mellom ulike utdanningsinstitusjoner slik at foreldre og barn kan velge det som passer dem best (ibid:7). Høyres argument er at økt konkurranse gir større valgfrihet og bedre resultater, derfor vil partiet sikre like muligheter til utdanning for alle. Hvordan hver enkelt benytter seg av sine muligheter blir et individuelt ansvar. I *Atlas Shrugged* gir Rand uttrykk for lignende tanker når hun viser at ensrettet skolegang fører til mangel på selvstendig tenkning; hun beskriver "the soft, safe assassins of college classrooms who, incompetent to answer the queries of a quest for reason, took pleasure in crippling the young minds entrusted to their care" (1957:994). Studieplassene i det sosialistiske samfunnet hun beskriver tildeles på bakgrunn av behov, ikke evner, og studentene sluker ukritisk de sannheter de blir servert. Resultatet er en akutt mangel på kvalifisert arbeidskraft (ibid:357).

Fordi alle mennesker er likeverdige mener Høyre fri menneskelig bevegelse over landegrensene vil være ideelt (2000:14). Høyres visjon er altså åpne landegrenser hvor alle behandles som de individene de er, uavhengig av hvor de er født. I praksis er det likevel ikke så enkelt. Økonomiske hensyn spiller inn, og Høyre vil gjøre den frie bevegelsen "betinget av den enkeltes mulighet til å forsørge seg selv og sine" (ibid:14). Rands forhold til likhet innebærer at mennesker kun skal bedømmes på bakgrunn av sine evner og egenskaper. Kategorier som kjønn og nasjonalitet blir for henne irrelevant, og at man skal evne å forsørge seg selv er for henne en selvfølge

(1957:1062). På dette området finnes det altså likheter mellom Rands tanker og Høyres samfunnsvisjon.

4.3.6 Ansvar

Rand syn på likhet henger sammen med hennes forhold til personlig ansvar. Når bokens helt John Galt i sin tale forklarer sammenhengen mellom eiendomsretten og menneskerettighetene, understreker han også at enhver plikter å sørge for seg selv (1957:1062). Høyres ansvarsbegrep minner om Rands synspunkter på dette området; ”Høyre mener at alle mennesker har et selvstendig ansvar for sitt eget liv og ikke skal skyve ansvaret for egne valg over på andre” (2000:10). Dette betyr at man selv må kunne skaffe seg en jobb og tjene nok penger til å forsørge seg og sine, uten å be staten om hjelp. Hvis det offentlige skal hjelpe til med forsørgeransvaret vil det gå ut over individets mulighet til å utnytte sitt potensiale. Det kan ”reducere menneskers ansvarsfølelse og føre til mindre personlig initiativ og trygghet” (ibid). En bekreftelse på at individuelt ansvar er en viktig del av Høyres verdisyn er at ordet *ansvar* nevnes hele 48 (.83) ganger i prinsippprogrammet. Oftest forekommer ordet i konteksten ”personlig ansvar” (6), ”sosialt ansvar” (4) eller ”frihet og ansvar” (3). Dette sender en melding til leseren om at en grunnleggende del av Høyres samfunnsvisjon vil være å overlate mer ansvar til den enkelte. I tråd med sin konservative ideologi vil Høyre også overlate mer ansvar til det sivile samfunn, noe som kommer frem i stortingsvalgprogrammet hvor de skriver at ”frivillige organisasjoner skal få mulighet til å være med og løse flere av samfunnets oppgaver” (2005:85).

Individets rettigheter og plikter begrenser seg ikke til egen situasjon, mennesker har en ”moralsk plikt til å bry seg om andre” mener Høyre (2000:10). Det skal ikke være staten sin oppgave å gripe inn i den enkeltes liv og sørge for våre behov. Dette er noe vi må ta ansvar for å hjelpe hverandre for eksempel gjennom familiebånd. Til tross for at partiet mener egen helse skal være et enkeltansvar, vil Høyre likevel sørge for

at alle får et fullverdig medisinsk tilbud uavhengig av personlig økonomi (ibid:11). Høyre mener videre at familien utgjør det viktigste fellesskapet i samfunnet. Den skal få være i fred for statlig innblanding, derfor vil Høyre begrense politikkenes rolle i forhold til familien (ibid:10). Familien skal også ha et ansvar for å ivareta egen velferd. Dette bunner i konservatismens tanke om at familien er den grunnleggende enheten i samfunnet.

”Staten skal bidra når enkeltmennesket og familien ikke er i stand til å ivareta egne velferdsoppgaver, ikke erstatte den velferd vi kan skape selv” (ibid:11). Dette utsagnet innebærer at det for Høyre finnes både samfunn og fellesskap, mens det hos Rand knapt finnes noen av delene. Hun bryter helt med de tradisjonelle konservative partiene når hun beskriver familien som en tvangstrøye og mener at verden kun består av en stor mengde individer (1957:31- 43). Individer drives av egeninteresse, og i den grad deres interesser overlapper kan frivillig samarbeid utarbeides, noe familien kan være et eksempel på. Rands politiske utopi er likevel et samfunn som er bygget på behovet for å ivareta felles interesser som produksjonen av mat og energi.

Ansvarliggjøring av individet er viktig også i Høyres eldrepolitikk. ”Høyre mener at respekten for individet tilsier at man ikke skal sykeliggjøre alderdommen” (ibid:11). Etter hvert som man blir eldre vil ens ønsker og behov fortsatt variere fra menneske til menneske med hensyn til graden av hjelp og støtte man trenger. Høyre vil derfor ikke automatisk flytte eldre til eldreheim eller omsorgsboliger, det skal være individets rett og plikt å ta vare på seg selv så lenge som mulig. ”Eldre mennesker skal ikke fratas ansvaret for å bruke sin boligkapital på en bolig som er tilrettelagt for alderdommen” (ibid). Høyre mener med andre ord at det vil føre til en umyndiggjøring av eldre og en krenkelse av deres individuelle muligheter å ikke be eldre om å selge sine hjem slik at de kan betale for å bo på et bedre tilrettelagt sted. I *Atlas Shrugged* finnes det ingen eldre som trenger hjelp eller omsorg, alle er i stand til å ta vare på seg selv. Høyres resonnementer når det gjelder eldrepolitikk avdekker likevel en tankegang som stemmer godt overens med Rands prinsipper fordi enkeltindividets rettigheter og plikter står i sentrum uavhengig av alder.

4.3.7 Kjønn

Høyres prinsippprogram sier overraskende lite om kjønn. Ordet kjønn nevnes kun en (.01) gang, og da som en presisering av prinsippet om at alle mennesker skal behandles likt: ”alle mennesker skal aksepteres og behandles som likeverdige dette skal gjelde uavhengig av nasjonalitet, kjønn, alder, religion, etnisk tilhørighet eller seksuell legning” (2000:4). Ordet kvinne* nevnes også en (.01) gang, i forbindelse med partiets syn på selvbestemt abort, mens ordet mann* overhodet ikke forekommer. I motsetning til enkelte andre prinsipper i programmet hvor praktisk betydning illustreres med Høyres holdning til konkrete saker, som at partiet er for abort og mot eutanasi, trekkes ingen slike saker fra likestillingsdebatten inn for å illustrere partiets holdning til likestilling. Denne mangelen på diskusjon av likestillingsprinsippet kan tolkes som den beste bekreftelse på hvordan partiet forholder seg til kjønn i praksis; det er ikke et tema. I denne sammenhengen bekrefter programmet Høyres grunnsyn om at alle individer er like, og ligner på Rands holdning om kjønn som en ikke-kategori. Budskapet i programmet er gjennomgående fokusert på individer og enkeltmennesker, det er våre evner og ambisjoner som skal få definere oss i følge Høyre.

I stortingsvalgprogrammet har Høyre viet en side til å diskutere likestilling. Her konstateres det igjen at mennesker er individer, og at kjønn eller andre kategorier ikke gir grunnlag for forskjellsbehandling. Størsteparten av siden er viet en diskusjon av kvoteringsordninger, og det konstateres at Høyre ikke kan godta bruken av tvangsoppløsninger som sanksjonsmiddel overfor bedrifter med for liten andel av kvinnelige styrerepresentanter (2005:71). Høyre vil likevel støtte mer moderate kvoteringsordninger i likestillingsøyemed, noe som står i kontrast til deres prinsipielle standpunkt i prinsippprogrammet (ibid). I stortingsvalgprogrammet er Høyre mer opptatt av det kjønnspolitiske og nevner en rekke områder hvor tiltak bør rettes spesielt mot kvinner. Et eksempel er at Høyre vil styrke forskningen på

kvinnesykdommer og kvinnehelse (2005:97). Et ordsøk viser også at kvinne* er nevnt 16 ganger i stortingsvalgprogrammet, mens mann* kun forekommer en gang i form av ordet ”mannskap”.

4.4 Økonomi

Synet på økonomiens funksjon i samfunnet er noe som står sentralt i alle politiske ideologier. Liberalismen er ikke noe unntak i så måte. Ordet *økonomi* nevnes 35 (.61) ganger i Høyres prinsippprogram, mens ord som marked* nevnes 16 (.24) ganger og *markedsøkonomi* nevnes seks (.10) ganger. Dette kan tolkes som et tegn på at økonomiske hensyn spiller en sentral rolle i Høyres verdisyn. Men på hvilken måte?

I *Atlas Shrugged* er det nettopp økonomiske konflikter som preger Rands dystopiske sosialistiske samfunn, og som ansporer til opprettelsen av en liberalistisk utopi.

Hennes syn på økonomi er imidlertid ikke bare uttrykk for et ønske om profittmaksimering, det er også en konsekvens av et underliggende verdisyn hvor individet står sentralt. Ved å sette mennesket i sentrum for sitt økonomisyn viser Rand at laissez faire kapitalisme for henne er et verktøy som omsetter grunnleggende ideologiske prinsipper som frihet, likhet og ansvar, til praktisk politikk.

Høyres forhold til økonomi ligner på Rands tanker når de fastslår at økonomiske forskjeller ikke er et problem i seg selv (2000:5). Partiet er opptatt av sjanselikheter. Hvordan vi benytter oss av egne muligheter er opp til hver enkelt, og resultatene skal ikke være statens ansvar. Høyres syn på økonomi innebærer at individet får rett til å høste fruktene av egen innsats, altså betale mindre skatt, noe som fremmer positive handlinger (ibid:8). Men, individet plikter også å bære konsekvensene hvis noe går galt, hvilket fremmer ansvarlige handlinger (ibid). Balansen mellom individets rettigheter og plikter skal føre til en god regulering av en fri økonomi.

Det frie markedet har imidlertid sine begrensninger fordi det er en del fellesgoder det ikke er i stand til å frembringe, mener Høyre. Partiet vil derfor at ”nødvendige goder som markedet ikke tar seg av” skal sikres av det offentlige, men utføres av private (ibid). Dette synet avviker fra Rands utopiske samfunnsvisjon. I hennes politiske utopi vil også fellesoppgaver reguleres av markedet fordi enkeltmennesker vil se det som i sin interesse å samarbeide om å sikre dem. Statlige oppgaver som politi og rettsvesen skal finansieres gjennom frivillige donasjoner. Dette vil være mulig fordi individet i følge Rands menneskesyn er rasjonelt nok til å forstå at slike donasjoner vil fungere som en personlig forsikringsorden og at det derfor er i egen interesse å bidra. At slike systemer har en tendens til å utvikle problemer med gratispassasjerer er ikke noe hun forholder seg til.

Til tross for at staten skal ta på seg ansvaret for enkelte fellesoppgaver mener Høyre likevel det ”er riktig å redusere det offentliges andel av økonomien” (ibid:9). Staten bør holde seg unna næringslivet både som eier og som regulerende kraft gjennom subsidier. Dette er helt på linje med Rand som mener staten ikke har noe i næringslivet å gjøre. Forretninger og verdiskapning skal overlates til private interesser som eiere av produksjonsmidlene. Høyre tar imidlertid noen forbehold som Rand ikke nevner. Høyre vil at næringslivet skal være *mest mulig* uavhengig av subsidier, og at staten ikke skal involvere seg der det er mulig å ”etablere et fungerende marked uten statlig innblanding” (ibid). Prinsippprogrammet sier imidlertid ikke noe om hva Høyre anser for å være mulig i denne sammenheng. Valgprogrammet derimot fastslår at det offentlige må åpne for konkurranseutsetting i anskaffelsen av varer og tjenester (2005:26). Dette indikerer at staten skal fortsette å finansiere sentrale velferdsoppgaver, men at private bedrifter som konkurrerer i et åpent marked skal ta seg av utførelsen av oppgavene.

På samme måte som hos Rand innebærer prinsippet om en fri markedsøkonomi mye mer enn økonomisk gevinst for Høyre. Den sterke tiltroen til kapitalismen er en konsekvens av partiets menneskesyn, men også et uttrykk for et ønske om fred. ”Høyre ser handel og økonomisk vekst som et virkemiddel for fred og for utvikling”

(2000:15). Den økonomiske politikken blir et fredsbyggingsverktøy. Størst mulig frihandel vil gjøre nasjoner gjensidig avhengig av hverandre i så stor grad at det ikke lenger vil være tenkelig å løse konflikter gjennom væpnet konfrontasjon. EU er eksempel på et slikt fredsprosjekt i praksis. Økonomisk samarbeid binder nasjonalstatene tettere sammen og muliggjør sikkerhetspolitisk samarbeid på et overnasjonalt plan: ”Integreringsprosessen i Europa er derfor et vesentlig bidrag til å unngå at gammel rivalisering gjenoppstår” (ibid). I praksis betyr dette at Høyre vil jobbe for norsk EU-medlemskap og en videre utbygging av WTO-regelverket (2005:20).

Rand tar ikke opp utenrikspolitiske forhold i *Atlas Shrugged*. Det fremgår likevel ganske klart at det i hennes liberalistiske samfunn ikke finnes begrensninger som nasjonalitet. To av de mest sentrale opprørerne i romanen er Francisco D’Anconia og Ragnar Danneskjöld, henholdsvis en argentinsk koppararving og en norsk prestesønn. Disse to er, sammen med John Galt, grunnleggerne av det utopiske samfunnet (1957:746-755). I dette samfunnet er alle gjensidig avhengige av hverandre fordi de har knyttet tette økonomiske forbindelser. Samfunnet er produktivt fordi alle konsentrerer seg om å gjøre det de er best til, og det er preget av trygghet fordi disputer løses ved hjelp av lovene for tilbud og etterspørsel, ikke ved hjelp av makt. Rands ubegrensede tro på det frie markedet begrenser seg altså ikke til varer og tjenester, det omfatter også mennesker. På dette området er det mulig å trekke paralleller mellom Rands tanker på individnivå og Høyres tanker om forholdet mellom stater.

4.5 Verdiskapning

Verdiskapning er et sentralt tema hos Rand fordi det er den praktiske konsekvensen av hennes ideologiske grunnsyn. Hennes argument er at laissez faire kapitalisme vil føre til individuell frihet, likhet og ansvar. Kombinasjonen av like muligheter,

individuell ansvar og friheten til å sette sine ideer ut i livet vil stimulere til økt kreativitet og gründervirksomhet, noe både samfunn og individ vil dra nytte av.

Høyre mener at ”det er menneskers innsatsvilje og fantasi som skaper velstand” (2000:9). Deres mål er å føre en politikk som gir rom for at fantasien kan komme til utløp ved å skape stabile rammebetingelser og like muligheter (ibid). Dette er helt på linje med Rands forhold til verdiskapning. Høyre vil at staten skal ”stimulere til å skape lønnsomme arbeidsplasser”, noe som gjøres best ved å holde skattene nede og ved å utarbeide et enkelt og rettferdig skattesystem (ibid). Lave skatter er det beste virkemiddelet for å fremme verdiskapning, mener Høyre. Ved å få beholde en større del av overskuddet av eget arbeid stimuleres individet til å jobbe hardere og skape mer.

En ordteiling kan imidlertid tyde på at verdiskapning ikke er så sentralt for Høyre som først antatt. ”Verdiskapning” nevnes bare en (.01) gang i prinsippprogrammet, mens lignende begreper som ”økonomisk vekst” kun nevnes to (.03) ganger. Er ikke partiet opptatt av å stimulere til økt verdiskapning? Er materielle verdier uviktig for Høyre? En mulig tolkning av disse funnene kan være at Høyre i prinsippet er mer opptatt av individets frihet enn økt materiell velstand. Det kan også hende at prinsippprogrammet brukes bevisst for å signalisere at Høyre er mer enn bare et ”økonomisk” parti. Budskapet som formidles når Høyre ønsker en ”vekst i åndelige og materielle verdier” er at økt frihet for individet automatisk vil føre med seg økt materiell velstand for samfunnet (2000:5). Det kan også være at selve ordet verdiskapning ble ”populært” først etter at programmet ble skrevet. En slik tolkning styrkes av at ordet skape* nevnes hele 13 (.22) ganger i prinsippprogrammet, og ”verdiskapning” nevnes 41 (.18) ganger i stortingsvalgprogrammet som ble skrevet fem år senere. I stortingsvalgprogrammet understreker Høyre verdiskapningens viktighet når det kommer til praktisk politikk, ved å vie to sider til å diskutere hvordan den kan økes. Der fremheves reduksjonen av skatter og avgifter, samt en reduksjon av statlig eierskap, som de viktigste virkemidlene for å fremme verdiskapning (2005:41).

For Høyre er den enkeltes frihet nært knyttet opp til samfunnets vekst og fremgang. Partiet mener at det å ”bevare balansen mellom individuell frihet og personlig ansvar” vil føre til økt verdiskapning fordi hver enkelt får utnytte sine muligheter til fulle (2000:5). Prinsippet om at enkeltmennesket skal stå i sentrum for politikken videreføres dermed i partiets holdning til verdiskapning på samme måte som Rand trekker det frem i *Atlas Shrugged*; ”What greater wealth is there than to own your life and to spend it on growing?”, spør en av karakterene når han forklarer hvordan friheten til å skape verdier som kan lette livene til andre gir ham en personlig gevinst i form av selvrealisering (1957:722).

Valgfrihet er et sentralt element i Høyres syn på verdiskapning. Noe som går igjen i programmet deres er at valgfrihet for den enkelt vil føre til ”åndelig og materiell vekstkraft til individ og samfunn” (2000:5,7). Ved å åpne opp for individuelle valg mener Høyre at individet finner løsninger som skaper verdier for samfunnet som helhet. Dette kan tolkes som at individuell selvrealisering vil føre til et mer produktivt samfunn. Verdiskapning dreier seg altså ikke bare om materielle verdier, det handler også om hvilken verdi det har for enkeltmennesket å få bruke sine evner til å skape et godt liv for seg selv. Konsekvensen av en slik selvrealiseringsprosess vil imidlertid være en økt kreativitet og arbeidsglede som fører til at samfunnets produktivitet øker. Hvilke konsekvenser et slikt syn vil få for praktisk politikk vises i stortingsvalgprogrammet under overskriften ”Innovasjon”. Her fokuseres det på utdanning, og på enkeltmenneskets mulighet til å skape arbeidsplasser for seg selv og andre gjennom gründervirksomhet. Ved å styrke ordninger som Skattefunn og Innovasjon Norge, vil Høyre legge til rette for at individet kan realisere seg selv og skape verdier for samfunnet på samme tid (2005:42-43).

4.6 Oppsummering

De tre kategoriene individ, økonomi og verdiskapning er uløselig sammenflettet i Høyres to programmer så vel som i Rands utopiske univers. Gjennom alle tekstene løper hensynet til individet gjennom som en rød tråd og fungerer som en overordnet kategori hvor verdisyn og samfunnsvisjon finner sitt utspring. Denne analysen har vist at Høyres samfunnsvisjon på mange områder minner om Rands politiske utopi.

Rands liberalistiske utopi er imidlertid langt mer radikal enn det samfunnet Høyre utpensler i sitt prinsippprogram. Dette må sees i lys av tiden og samfunnet de to tekstene er produsert i. Rand levde i en tid preget av klare skillelinjer og ideologiske dikotomier. Kapitalisme versus kommunisme, USA versus Sovjet. Hennes erfaringer med væpnet konflikt, basert nettopp på ideologiske konfliktskillelinjer, kan ha gjort det vanskelig å uttale seg med moderasjon. Boken kan også leses som en patriotisk støtteerklæring til den posisjonen hennes nye land hadde inntatt i en iskald ideologisk krig.

Høyre har hatt muligheten til å se slutten på denne ideologiske stillingskrigen og i dagens Norge er det ikke behov for like dogmatiske ideologiske skillelinjer som under den kalde krigen. Norge er et samfunn hvor det finnes bred politisk enighet om at vi skal ha et statlig sikkerhetsnett. Også Høyre vil at staten skal ta seg av de svakeste i samfunnet. Hvor finmasket dette nettet skal være varierer imidlertid mellom partiene, og disse forskjellene bunner i grunnleggende ideologiske forskjeller. *Atlas Shrugged* er en bok som kan ha vekket et politisk engasjement hos lesere som uttrykker sitt engasjement innenfor en ramme hvor Rands tanker ikke trekkes til sin ytterste konsekvens, nemlig partiet Høyre.

5. Fremskrittspartiet

Rand kom inn som liberalismens reddende engel (...). Hennes ideer vekker oss fra filosofisk likegyldighet fordi det er umulig å ikke la seg merke av hennes utfordrende og for noen provoserende måte å se ting på (Fremskrittspartiets Ideologikurs 2006:98).

5.1 Analyse

Fremskrittspartiet har på sine hjemmesider publisert et program kalt *Prinsipp og handlingsprogram 2005-2009*. Dette programmet inneholder både en gjennomgang av partiets grunnsyn, og en nærmere gjennomgang av partiets løsningsforslag på konkrete politikkområder. Det tilsvarende de to programmene fra Høyre som var gjenstand for analysen i kapittel 4. Programmet er langt og omfattende, 90 tetteknevne sider i A5 format. Av hensyn til tid og plass har jeg derfor valgt å fokusere analysen på en nærlesing av teksten til programmets første del, som omhandler Frps prinsipper og grunnsyn. Jeg vil trekke inn illustrerende eksempler fra resten av programmet der dette er relevant, men analysen vil ikke gjennomgå hele teksten i detalj. Den kvantitative delen av analysen vil basere seg på hele teksten.

5.2 Frps Prinsipp og handlingsprogram 2005-2009

Prinsippprogrammer er tekster hvor partiene gjør rede for sitt grunnsyn, mens handlingsprogrammer i større grad fokuserer på et partis forhold til dagsaktuelle politiske saker. Ved å slå disse to typene tekster sammen sender Frp et signal om at de to sidene av deres politikk er uløselig sammenknyttet, og at de derfor ikke ser noe behov for å skille dem i ulike tekster. Programmet begynner med en innledning Carl I. Hagen har skrevet. Der påpeker han at 90 sider politikk kan bli i meste laget å lese for noen og enhver, og at programmet derfor er satt opp med definerte hovedområder

og klare underpunkter slik at det kan fungere som et oppslagsverk over Frps ”intensjoner, svar og målsetninger” (Frp, 2005:1).

Frp har altså ikke tro på at deres velgere vil lese hele teksten, og kanskje kan dette hensynet til målgruppen være en forklaring på hvorfor de to programmene er blitt slått sammen til ett. Hvis man ikke tror at leserne vil lese ett helt dokument, er det lite sannsynlig at de vil sette seg inn i to ulike tekster. Sammenslåingen kan derfor være Frps strategi for å sette potensielle velgere inn i deres ideologiske grunnsyn så vel som deres konkrete politiske forslag. Det bør imidlertid bemerkes at ”prinsippdelen” av programmet er begrenset til åtte A5-sider som i stor grad består av bilder og store overskrifter. I et annet format ville det kanskje utgjøre tre A4-sider. Hvilket, sammenlignet med Høyres 15 sider, er svært kort. Også dette kan være en grunn til at partiet ser det som hensiktsmessig å innlemme denne delen i valgprogrammet.

Frps program sender ut til dels blandede signaler. På den ene siden er det oversiktlig satt opp i kapitler, med mange bilder, store overskrifter og ”teasere” i teksten. Teksten brytes ofte opp av bokser hvor partiet oppsummerer sine standpunkter. Disse trekkene gjør programmet attraktivt å lese, og appellerer til leserens nysgjerrighet. Selve teksten sender imidlertid ut motstridende signaler. Programmet er tettskrevet med liten skrift, språket er til tider vanskelig, nærmest formelt, uten eksempler eller forklaringer som ”folk flest” kan forstå. Frps forklaring av ”stykkpris” kan tjene som illustrasjon: ”Med stykkpris menes den prisen staten betaler per tjenesteenhet til den/de som utfører en tjeneste på vegne av staten” (ibid:7). Hva som utgjør en tjenesteenhet og hvem det er som skal få betalt for å utføre dem fremgår ikke. Programmet inneholder også svært mange avsnitt og underpunkter, slik Carl I. Hagen nevner i sin innledning. Dette gjør innholdsfortegnelsen til omfattende (den strekker seg over to sider) og nærmest avskrekkende lesning. Dette kan virke misvisende da mange overskrifter etterfølges av svært korte avnitt. Frps syn på frihandel står oppført som et eget kapittel, men er bare en linje langt: ”Fremskrittspartiet ønsker størst mulig frihandel” (ibid:6).

Frp definerer seg som et liberalistisk parti og vil legge liberalismens prinsipper til grunn også i økonomiske spørsmål (ibid:6, 12). I følge Østerud retter liberale sitt fokus mot ”individuell frihet, menneskerettigheter og konstitusjonelle garantier mot maktmisbruk” (2007:187). Markedsliberalistiske partier tolker begrepet frihet som frihet fra offentlig inngripen (ibid). Hvor godt denne beskrivelsen passer på Frps grunnsyn, og på deres forhold til praktisk politikk, vil den følgende analysen forsøke å gi et svar på.

5.3 Individet i sentrum

Frp ser på individet som et grunnleggende premiss for sitt verdisyn og sin politikk. Dette illustreres allerede i programmets andre paragraf: ”Det fundamentale i Frps samfunnssyn er troen på og respekten for det enkelte menneskets egenart og retten til å bestemme over eget liv og økonomi” (Frp. 2005:6). Frp ønsker å skape et samfunn der enkeltmennesket står i fokus som den største ressursen. Dette gjenspeiler Høyres samfunnssyn og stemmer godt overens med Rands fokus på individet som den grunnleggende enheten i samfunnet. Frp ”stiller seg svært kritisk til enhver overføring av myndighet fra borgerne til det offentlige” (ibid). Dette utsagnet reflekterer et liberalistisk grunnsyn som inneholder elementer av Rands kompromissløse holdning til statlig styring. Høyres to programmer gir ikke uttrykk for like stor grad av liberalistisk tenkning. Deres fokus er på en sterk, men begrenset, stat med sterke kontrollmekanismer (Høyre, 2005:5).

En ordtelling viser at Frp bruker ordet individ* 20 (.04) ganger i sitt program. Søket er trunkert, og inkluderer derfor ord som individets, individene, og individuelle. Dette indikerer at individet brukes som begrunnelse for Frps politiske standpunkter og at det er en sentral del av partiets verdisyn. Sammenlignet med Høyres programmer er individet imidlertid ikke like fremtredende hos Frp. Tatt i betraktning at Frps program er prinsippprogram og valgprogram i ett, forekommer ordet langt hyppigere i Høyres

to programmer (.14). Det er også en forskjell mellom partiene på hvilken kontekst ordet inngår i. Mens Frp oftest bruker individ i sammenheng med ord som krav (2), og ferdigheter (2), bruker Høyre det oftest sammen med egenart (2), frihet (2) og rett (4) i sitt prinsippprogram. Dette kan tolkes som at de to partiene har ulik tilnærming til individets rolle i samfunnet. Høyre er opptatt av individets frihet og dets selvrealisering som en verdi for samfunnet som helhet. Deres fokus er på individets rett til at staten ikke skal gripe inn i deres liv. Frp preges kanskje i større grad av en rettighetstenkning hvor fokuset rettes mer mot individets rettigheter overfor staten. Et eksempel på dette er Frps forslag om å innføre individuelle juridiske rettigheter til alle syke og pleietrengende i forbindelse med behandlingstilbud (Frp, 2005:7).

I tråd med et individfokusert verdisyn ser Frp på staten som et hinder for ”enkeltmenneskets utfoldelsesmuligheter” (ibid:10). Frp vil derfor begrense statens maktmuligheter og redusere det offentlige byråkratiet. I praksis betyr dette at partiet vil gå inn for å legge ned fylkeskommunen som forvaltningsnivå og styrke kommunenes selvstyre ved å gi dem større innflytelse over egen økonomi (ibid:16). En motstridende tendens i programmet er at partiet vil utvide statens ansvar for ”grunnleggende velferdsgoder” gjennom stykkprisfinansiering av helse og sosiale tjenester, omsorg og utdanning (ibid:17). Organiseringen av tjenestene skal foregå lokalt, men en slik detaljert statlig styring av hvor mye penger som skal følge hver enkelt vil kunne betraktes som en undergraving av kommunenes selvstendighet, og av Frp sitt liberalistiske grunnsyn.

Frp argumenterer for at større grad av lokalt selvstyre vil føre til mer frihet for individet fordi beslutningstakerne kommer nærmere brukeren. Partiet har som utgangspunkt at individet skal stå fritt til å organisere sitt eget liv og at staten skal ha en begrenset rolle i samfunnet. På de områdene hvor offentlig organisering av fellesgoder er nødvendig foretrekker imidlertid begge partiene at makten beholdes så nært innbyggerne som mulig. Kommunen er derfor viktig for både Høyre og Frp, og begge partier ønsker å styrke kommunenes posisjon. I Ayn Rands liberalistiske utopi er det ikke rom for offentlig forvaltning ut over statens rolle som opptettholder av ro

og orden i samfunnet. Partienes sterke støtte til kommunen ligner derfor ikke på Rands tanker her. Dette kan ha sammenheng med at partiene i større grad enn Rand må forholde seg til en realpolitisk virkelighet. Deres praktiske politikk må tilpasses Norge anno 2007, mens Rand i sin bok står fritt til å konstruere et samfunn hvor idealer kan leves ut kompromissløst. Når det gjelder prinsippet om at staten skal spille en begrenset rolle i samfunnet, og kun ivareta enkelte nødvendige kjerneoppgaver, minner likevel begge partienes synspunkter om Rands tenkning. Det er omfanget og organiseringen av disse kjerneoppgavene som skiller de ulike samfunnsvisjonene fra hverandre.

Statens rolle i samfunnet skal ikke bare begrenses gjennom å redusere dens ansvarsområder, også antall lover og regler må reduseres for å bekjempe statlig overformynderi. I følge Frp er det for mange lover som åpner for skjønnsmessige vurderinger og som gir ”byråkratiet” for vide fullmakter (Frp, 2005:11). Antallet lover og regler gir derfor byråkratiet for stor makt over enkeltmennesket. Dette er også en sentral sak for Høyre, som vil gjøre hverdagen lettere for enkeltmennesker og bedrifter ved å fjerne ”unødvendige byråkratiske regler” (Høyre, 2005:76). Kampen mot det stadig voksende byråkratiet er et viktig moment i *Atlas Shrugged* og på dette området minner Høyre og Frps holdninger om Ayn Rands innbitte motstand mot alt som kan hindre individets utfoldelsesmuligheter. Konsekvensene av denne tankegangen blir for Frp at staten kun skal ta seg av de oppgaver som det private ikke kan løse selv (Frp, 2005:12), noe som minner om Høyres standpunkt om at det offentlige skal finansiere de goder som markedet ikke tar seg av (Høyre, 2000:8).

5.3.1 Rettighetsbegrep

Frp har uttrykket ”Min frihet slutter der din begynner” som sin leveregel (Frp, 2005:10). Denne setningen uttrykker det samme rettighetsbegrepet som Høyre opererer med, og det ligner svært på Rands tanker. Budskapet er at individet fritt skal kunne leve sitt liv så lenge det ikke går ut over andre individers rettigheter. Dette er

nært knyttet til tanken om et negativt rettighetsbegrep, staten skal ikke gripe inn i enkeltmenneskets liv annet enn av hensyn til andre enkeltmenneskers rettigheter.

En ordtelling viser at *rettighet*, i et trunkert søk som inkluderer ord som rettighetene og rettigheter, brukes 56 (.12) ganger i Frps program. *Rettighet* brukes aller hyppigst i betydningen ”grunnleggende rettigheter” (8), ”sosiale rettigheter” (4), og ”opptjente rettigheter” (3). En så hyppig bruk av ordet viser at rettighetstankegangen står sentralt hos Frp og i partiets politikkutforming. Den sterke fokuseringen på rettigheter som er ”grunnleggende” minner om en klassisk liberalistisk tilnærming hvor individet har et sett med rettigheter som kun kan begrenses ut fra hensynet til andre individers rett. Blant disse grunnleggende rettighetene nevner Frp personlig frihet, eiendomsrett og ytringsfrihet (ibid:10). Dette synet har Frp til felles med Høyre, og det minner om Rands rettighetstenkning. Når det gjelder sosiale rettigheter, i form av velferdsgoder, viser ordsøket at Frp er opptatt av at slike rettigheter skal knyttes til hva man selv har bidratt med til fellesskapet, rettighetene skal ”tjenes opp”. Frps holdning ligner her på tanker som kommer til uttrykk i *Atlas Shrugged*, til tross for Rands sterke motstand mot offentlige velferdsgoder. Hennes grunntanke er at mennesket ikke har rett til andre goder enn det vi har jobbet for å fortjene. Hun uttrykker det slik:

The symbol of all relationships among such men, the moral symbol of respect for human beings, is *the trader*. A trader is a man who earns what he gets and does not give or take the undeserved (1957:1022).

Slik sett kan man trekke en parallell mellom Rands menneskesyn og Frps syn på sosiale rettigheter.

En annen grunnleggende rettighet er religionsfrihet. Akkurat som Høyre vil Frp gå inn for å skille kirke og stat (ibid:12). Frp begrunner likevel sitt standpunkt noe annerledes enn Høyre, og avviker her fra Rands kompromissløse ateisme. Mens Rand og Høyre tar utgangspunkt i individet når de hevder at religion ikke skal være et statsanliggende, bruker Frp også argumenter som springer ut av hensynet til kirken. ”En politisk styrt kirke mister sin nødvendige legitimitet” skriver Frp, og signaliserer

dermed at det ikke bare er individets rett til fritt å styre sin tro som er viktig (Frp, 2005:12). Statens makt må også avgrenses for at kirkens troverdighet ikke skal undergraves.

Et annet sentralt element i Frps rettighetsbegrep er synet på rettsstaten. Rettsstaten skal bygge på individet og dets rettigheter (Frp, 2005:7). Dette befester inntrykket av at individet er navet i Frps grunnsyn, og det element deres politiske visjon er sentrert rundt. Frps politikk bygger på ”grunnlovens prinsipper om enkeltmenneskets rettigheter og plikter” (ibid:7), noe som også skal ligge til grunn for deres holdning til rettsstaten. Her kommer nok en gang Frps holdninger til uttrykk på en slik måte at det er mulig å se klare likhetstrekk mellom grunnsynene til Høyre og Frp, for også Høyre ser det som viktig å bygge en sterk rettsstat. Begge partienes holdninger minner om Rands syn på rettsstaten som et grunnleggende samfunnspremiss, men denne må utformes på en slik måte at det sikrer individet mot statlige overgrep.

Å unngå statlige overgrep viktig i liberalistisk tenkning, og viktig for Frp. Partiet mener ”et hvert menneske har rett til trygghet mot at offentlige organer skal kontrollere privatlivet” (ibid:6). Deres rettighetsbegrep er altså først og fremst sentrert rundt negative rettigheter, individets frihet fra statlig inngripen. Her skiller Frp seg likevel fra Høyre fordi programmet i større grad også fokuserer på positive rettigheter, altså individets rettigheter overfor staten. Tanken om at ”pengene skal følge brukeren” både innenfor utdanningssektoren og helsevesenet kan betraktes som et uttrykk for at individet ikke bare skal være fri fra inngrep i sitt liv, men at det også har en individuell rett til deler av statens midler som skal brukes til å løse felles oppgaver i samfunnet. Rands tenkning baserer seg på et negativt rettighetsbegrep, og Frps fokus på individuelle rettigheter overfor staten avviker dermed fra hennes linje.

Frp presiserer at ”alle mennesker er født frie og likeverdige, og skal ha like rettigheter” (ibid:10). Dette gjelder imidlertid ikke for alle typer rettigheter da partiet mener sosiale rettigheter skal være betinget av statsborgerskap eller opptjente rettigheter (ibid:7). De positive rettighetene er altså noe individet har krav på i bytte mot gjenytelser. Man må bidra til fellesskapet for å ha krav overfor det. Et konkret

eksempel på at individets rettigheter overfor staten også medfører plikter, vises i Frps holdning til arbeidsledighetstrygd. De som trenger det skal ha rett til arbeidsledighetstrygd, men plikter da å ta det arbeid som tilbys uavhengig av hvor i landet arbeidet befinner seg, eller om det overensstemmer med ens kvalifikasjoner (Frp, 2005:21). Som vist tidligere er partiets holdning her på linje med Rand, når det gjelder at man skal gjøre seg fortjent til de ytelser man mottar.

5.3.2 Eiendomsretten

Eiendomsretten er en av rettighetene Frp definerer som grunnleggende. Den er også et viktig element i liberalistisk tenkning. I *Atlas Shrugged* er eiendomsretten en helt sentral del av konflikten mellom det dystopiske sosialistiske samfunnet og det utopiske liberalistiske samfunnet. I så måte er det interessant å se at ordet ”eiendomsrett” kun forekommer 10 (.02) ganger i Frps program. Dette kan fremstå som lite for et liberalistisk parti som ser på eiendomsretten som ”et overordnet prinsipp” (Frp, 2005:11). Det er likevel på nivå med Høyre som bruker ordet ”eiendomsrett” 12 ganger (.04) fordelt på sine to programmer. Frp mener retten til eiendom er en så grunnleggende at statlig inngripen kun kan godtas når det er absolutt nødvendig (ibid). Hva som må til for at ekspropriering skal være absolutt nødvendig definerer partiet imidlertid ikke.

Synet på eiendomsretten som en viktig individuell rettighet er noe Høyre og Frp har til felles. Begge partier argumenterer på en måte som minner om Rands tanker slik de kommer til uttrykk i *Atlas Shrugged*. Det er likevel en forskjell i partienes begrunnelse av hvorfor denne retten er så viktig. Høyre ser på eiendomsretten som viktig for å gjøre individet uavhengig av staten. Frp nevner kun at eiendomsretten er viktig som prinsipp, og går så videre til å presisere viktigheten av tilstrekkelig økonomisk kompensasjon i de tilfellene hvor inngrep er nødvendig. Dette kan gi et inntrykk av at eiendomsretten for Frp primært er viktig for å sikre enkeltmenneskets økonomiske rettigheter. Høyre gir den en dypere forankring ved å hevde at det er en

viktig rettighet fordi den legemliggjør liberalismens tanke om det frie og ansvarlige individ.

5.3.3 Interessekonflikt

Analysen av Høyres programmer viste at partiets syn avviker fra Rand når det kommer til interessekonflikter. Markedets regulerende kraft er, i følge Høyre, ikke nok til å løse konflikter i samfunnet, derfor må politikken trekke linjene for hvordan konfliktene skal løses. Frp er på linje med Høyre når i å mene at samfunnet preges av interessekonflikter, og at det er politikken rolle å fastsette rammer disse kan løses innenfor. Et eksempel på dette er partiets holdning til innvandring:

Det er grunn til å frykte at en fortsatt innvandring av asylsøkere av bare tilnærmet det omfang som man har hatt i de senere år vil føre til alvorlige motsetninger mellom folkegrupper i Norge. Det er etisk uforsvarlig ikke å stramme inn denne innvandringen for å forebygge konflikter i det norske samfunn. (Frp, 2005:52).

Konsekvensen for den praktiske politikken er at Frp vil sette et tak på å ta inn 1000 personer i året utenfra den "vestlige kulturkrets" (Frp, 2005:53). Frps syn avviker dermed markant fra Rand og liberalismens prinsipper om at markedet vil regulere interessekonflikter. På andre områder som omtales i programmet gir imidlertid Frp uttrykk for en annen holdning. Frp mener markedsøkonomien vil regulere konflikter mellom "kjønn, grupperinger og enkeltmennesker" både i "arbeidstid, fritid og privatliv", hvilket er partiets begrunnelse for å gå i mot kvotering i arbeidslivet (ibid:12). Frp mener markedet kan eliminere interessekonflikter mellom enkeltmennesker, men stoler altså ikke på at markedet vil ordne opp også når det gjelder integrering av innvandrere. Dette kan oppfattes som et brudd mot den liberalistiske ideologien partiet bekjenner seg til, hvor fri bevegelse, ikke bare av varer, tjenester og kapital, men også av mennesker, står sentralt. Senere i programmet gir Frp uttrykk for at fri menneskelig bevegelse over landegrensene er et ideal for partiet, men at dette vanskelig kan realiseres fordi "sosiale ordninger" da må gis til

innvandrere (ibid:51). På dette området skiller Frp seg fra Høyre som mener at innvandring er en ressurs Norge trenger for å fylle behovet i arbeidsmarkedet, og som kan bidra til verdiskapningen i landet, til tross for at Høyre og Frp er enige om at det bør stilles krav til forsørgerevne.

Et søk på ordet ”interessekonflikt” viser at det ikke forekommer i Frps program i det hele tatt. Ordet ”konflikt” nevnes kun 4 (.01) ganger, hovedsaklig i forbindelse med utenrikspolitikk. Dette resultatet ligner på tendensen fra Høyres programmer (.02) og kan tolkes som at disse partienes grunnsyn gjør dem lite konfliktorientert i politikken. Siden begge partiene skisserer samfunn som først og fremst skal styres av markedskreftene kan det hende deres syn på interessekonflikter bærer preg av Rands tenkning om at markedets regulerende kraft. Eksempelet overfor viser imidlertid at Frp avviker fra dette synet, i hvert fall på noen områder. Det er derfor overraskende at ord som ”konflikt” og ”interessekonflikt” ikke dukker opp oftere i deres program. En mulig årsak til dette kan være at partiene ønsker å nedtone konflikter i sine partiprogrammer for å fremstå som løsningsorienterte.

5.3.4 Frihet

Synet på individets frihet står sentralt i liberalistisk tenkning, så også hos Frp. Partiet ”stiller seg svært kritisk til enhver overføring av myndighet fra borgerne til det offentlige” og mener at statens makt bør være så begrenset som mulig for å gi rom for individets handlefrihet (Frp, 2005:6). Disse tankene stemmer overens med Høyres syn på frihet og ligner på de tankene Rand gir uttrykk for i *Atlas Shrugged*.

Ordtellingene bekrefter at tanken på individets frihet gjennomsyrrer Frps verdisyn. Et trunkert søk viser at ulike former av ordet *frihet* forekommer hele 80 (.17) ganger i Frps program. På samme måte som hos Høyre bruker Frp ordet oftest i betydningen valgfrihet (12). Dette styrker inntrykket av at partiet vil sette individet i sentrum ved å la konkurransen mellom offentlige og private tilbud, kombinert med

stykkprisfinansiering, skape større individuell frihet gjennom økte valgmuligheter. Ellers er ”enkeltes” og ”enkeltmenneskets” de mest fremtredende kontekstene for ordet frihet, med henholdsvis 3 og 5 treff, noe som bekrefter at det er individet som ligger til grunn for partiets frihetsbegrep.

I likhet med Høyre er Frp opptatt av å stimulere til et sterkt organisasjonsliv slik at makten fordeles i samfunnet (ibid). Et mangfoldig sivilt samfunn kan fungere som en motvekt til staten og på den måten gi individet større frihet. Det offentlige skal kun ha mulighet til å gripe inn på området der organisasjonene, familien eller private bedrifter ikke er i stand til å løse oppgavene selv. Også argumenter for Frps økonomiske politikk kobles sammen med argumenter for enkeltmenneskets frihet. Markedsøkonomi fører til en desentralisering av statens makt, og er derfor ”uløselig knyttet” til demokratiske regimer hvor enkeltmenneskets frihet blir ivaretatt (ibid:8). På denne måten gjøres markedsøkonomien til virkemiddel for å oppnå Frps visjon om et godt samfunn.

Den praktiske konsekvensen av Frps frihetsbegrep er at partiet vil gå inn for individuelt fremforhandlede arbeidsavtaler, uavhengig av fagforeninger, og for stykkprisfinansiering av utdanning slik at offentlige og private tilbud blir likestilte (ibid:6-7). Enkeltmennesket skal ha rett til fritt å velge om det vil være organisert eller uorganisert, men Frp mener individuelle arbeidsavtaler vil gi størst mulig frihet for individet. Når det gjelder utdanning skal pengene følge eleven eller studenten slik at friheten til å bestemme over egen utdanning blir total. Tanken er at markedsøkonomien er en forutsetning for konkurranse, og konkurranse gir individet større frihet til å velge.

Til tross for at Høyre og Frp begge gir uttrykk for et frihetsideal som minner om Rands tanker, gir dette seg ulike utslag i partienes praktiske politikk slik den fremstår i partiprogrammene. Frp er opptatt av å knytte statlig finansiering direkte til individet slik at friheten til å organisere eget liv blir større. Det sentrale for Frp blir dermed hvordan staten kan bidra til et friere individ. Høyre er i større grad opptatt av hvordan individer som står fritt til å utnytte sitt eget potensiale uten statlig innblanding vil

vokse personlig samtidig som de bidrar til økt verdiskapning i samfunnet. Deres fokus blir dermed hvordan individet selv må ta ansvar for å utnytte sin egen frihet, noe som bidrar til et bedre samfunn for fellesskapet som helhet.

5.3.5 Likhet

Frp en sterk motstander av forskjellsbehandling av mennesker på bakgrunn av kategorier som "rase, kjønn, religion eller etnisk opprinnelse" (Frp, 2005:6). Partiets likhetstankegang minner om den som kommer til uttrykk i *Atlas Shrugged* og i Høyres programmer; Alle individer har rett til å bli behandlet ut fra sine egenskaper, ikke ut fra gruppetilhørighet. Frp skriver da også at "en persons egenskaper er knyttet til det enkelte mennesket", og at våre vurderinger av hverandre bør baseres nettopp på individuelle egenskaper (ibid:10). Dette synet på individet som grunnleggende likt er ikke bare en sentral del av partiets liberalistiske verdisyn, det preger også konkrete politiske forslag som skal bringe samfunnet nærmere Frps samfunnsvisjon. Hensynet til individuell likhet brukes som argument for å endre valgsystemet i Norge. Hvert individ skal ha lik mulighet til å påvirke, og alle stemmer bør derfor telle likt (ibid:6). Som en konsekvens bør dagens valgsystem, hvor stemmer vektet ulikt etter hvor i landet de avgis, endres. Det samme argumentet bruker Frp som begrunnelse for å avskaffe Sametinget. Siden alle individer er like bør stemmeretten være lik for alle, og ikke begrenses av etnisk gruppetilhørighet (ibid:11). I denne sammenhengen ser det ikke ut til at partiet forholder seg til faren for flertallstyranni, noe som avviker fra Høyre og Rands advarsler mot slike mekanismer, og tilkjennegir en mer absolutt likhetstenkning hos Frp.

At det eneste som skiller et menneske fra et annet er personlige evner og egenskaper er en sentral del av det Rand forsøker å formidle gjennom historien i *Atlas Shrugged*. Det er derfor overraskende å se at ordet likhet* ikke brukes hyppig av verken Høyre eller Frp. I Frps program dukker likhet* opp fem (.01) ganger: tre ganger i betydningen "likhet for loven" og to ganger i uttrykket "i likhet med". Høyres to

programmer har heller ingen utstrakt bruk av ordet "likhet" (.02). Det er interessant at begge partiene velger å bruke andre ord for å beskrive grunnleggende deler av sitt menneskesyn. En mulig tolkning av disse treffene kan være at likhetstenkningen er så sentral for de to partiene at de ikke trenger å uttrykke den eksplisitt. Prinsippet om at mennesker skal behandles likt er likevel implisitt i politikkforslagene til partiene som begge er sterke motstandere av diskriminering og, Frp i større grad enn Høyre, mot kvoteringsordninger. En annen mulig tolkning av disse ordtellingene kan være at venstresiden i Norge har skaffet seg monopol på likhetsbegrepet ved å fylle det med betydningen "resultatlikhet". Hvis dette er tilfelle vil det være vanskelig for Høyre og Frp å ta i bruk ordet uten å skape assosiasjoner til en politikk som strider med deres grunnleggende politiske synspunkter.

Som ellers i programmet benytter Frp seg også på dette området av økonomiske argumenter for å vise hvordan deres utopiske samfunn skal reguleres. Privatisering av offentlige oppgaver og bedrifter blir et middel for å skape likhet i samfunnet fordi konkurransen det medfører sikrer individer likhet i tilbud og behandling (ibid:6). Dette prinsippet minner om Rands syn på laissez faire kapitalisme og hennes tro på markedets evne til å utjevne (ikke eliminere) forskjeller. Tanken er at sjanselikhhet, ikke resultatlikhet er det viktige. Hvis alle mennesker har like muligheter til å utnytte sitt potensiale vil det være opp til hver enkelt hvordan de benytter seg av dem. Denne tanken er sentral i Høyres verdisyn, og ser ut til å være det også hos Frp. Et utslag av dette er at Frp vil gi alle muligheten til å ta høyere utdanning, uavhengig av økonomisk status, og de mener staten bør bidra med finansieringshjelp slik at det blir mulig (ibid:84). Hvordan dette vil skille seg fra dagens ordning med Lånekassen, blir imidlertid ikke spesifisert.

5.3.6 Ansvar

Det er ikke bare frihet og likhet som er viktig når Frp setter individet i sentrum for det samfunnet partiet ønsker å bygge. Synet på individuelt ansvar preger også partiets

grunnsyn, som det gjør hos Høyre og hos Rand i *Atlas Shrugged*. I programmet konstateres det at ”konsekvensene av egne valg er den enkeltes ansvar” (Frp, 2005:11), noe som ligner svært på Høyres formulering i sitt prinsippprogram. Begge partier har visjoner om et samfunn hvor individet har frihet fra staten slik at det kan forme sitt eget liv, men også ansvaret for å skape det livet det selv ønsker. Tanken er at ved å ansvarliggjøre individet stimuleres hver enkelt til å utnytte sitt fulle potensial. Frp kaller det ”livsutfoldelse”. Det er kanskje dette som er kjernen i partiets politikk, og som binder deres syn på frihet, likhet og ansvar sammen. Individer skal være frie, og ha like muligheter til å utfolde seg i sitt liv, men må dermed også ta på seg ansvaret for å utnytte sitt potensiale uten statlig hjelp.

At ansvarliggjøring preger Frp-utopien bekreftes av en ordtelling. Et trunkert søk viser at *ansvar* nevnes hele 109 (.23) ganger i det 90 sider lange programmet. Å fordele ansvar er politikkenes hovedoppgave, og det er derfor naturlig at ordet gjentas i et program hvor konkrete politiske forslag artikuleres. Det er likevel interessant å se hvordan ordet brukes av Frp. ”Ansvar” forekommer nemlig bare 12 ganger sammen med ord som ”statlig” eller ”offentlig”, den hyppige forekomsten til tross. Det er med andre ord ikke staten eller det offentlige som må ta brorparten av ansvaret når Frp får forme landet.

Frps liberalistiske ideologi har et sterkt fokus på enkeltmenneskets ansvarlighet og bruker dette som begrunnelse for å begrense statens makt. Akkurat som Ayn Rand gjør det i *Atlas Shrugged* lister Frp opp i sitt program hvilke oppgaver staten bør ha ansvar for. Disse oppgavene er: forsvaret, utenrikspolitikken, rettsstaten, utdanning, sosialt ansvar og samferdsel (ibid:6). Når det gjelder forsvaret og rettsstaten er dette oppgaver også Rand mente staten burde ta seg av, det resterende var i følge henne områder hvor markedet ville sørge for optimale løsninger. Til tross for at det ikke er fullstendig overensstemmelse mellom Rands tenkning og Frp sin politikk er likevel grunnsynet likt; staten bør ha klart definerte og sterkt avgrensede oppgaver slik at individet kan ha full frihet og fullt ansvar i eget liv.

Det er imidlertid ikke bare individet som skal ta ansvar i Frp-samfunnet. Staten skal sikre en minimumslevestandard for alle, men sosiale ytelser skal gjøres gjenstand for økt behovsprøving slik at hjelp fra det offentlige blir ”siste utvei når alt annet er gjort” (ibid:72). Frp er altså, i motsetning til Rand, for et statlig sikkerhetsnett som skal hindre at de svakeste faller utenfor samfunnet. Forrige kapittel viste at også Høyre skiller seg fra Rand på dette området. Frp og Høyre gir imidlertid uttrykk for en lik tilnærming til sosiale sikkerhetsnett. Dette viser seg videre i partienes holdning til familien.

Familien har et viktig ansvar i Frp-samfunnet. Det er familien, ikke staten som skal være individets viktigste sikkerhetsnett. Frp mener ”Familien som institusjon er det beste eksempelet på at samfunnsmessige oppgaver kan løses i frivillighet, uten offentlig styring” (ibid:62). Familien blir dermed et verktøy for å spre makt i samfunnet og bygge opp om enkeltmenneskets frihet og ansvar. Staten har på mange områder, som helse og utdanning, overtatt familiens naturlige funksjoner. Dette er en utvikling Frp vil stoppe (ibid:7). Her skiller Frps samfunnsvisjoner seg klart fra Rands liberalistiske utopi. Hennes samfunn er utpreget individualistisk, enhver må ta ansvar for seg selv. Høyre og Frp viser begge trekk som minner mer om konservativ enn liberalistisk tankegang på dette området. Ved å gi mer ansvar tilbake til enkeltmennesket og til familien som institusjon vil Frp gjenreise ”den ekte solidariteten mellom mennesker i samfunnet” (ibid:71). Synet på familiens rolle i samfunnet er derfor kanskje den mest markante forskjellen mellom Høyre og Frp på den ene siden, og Rands tanker på den andre siden.

5.3.7 Kjønn

Fremskrittspartiets likhetsbegrep har konsekvenser for hvordan partiet betrakter forholdet mellom kjønnene. I tråd med liberalistisk tankegang mener partiet at alle individer er like og at det er individuelle egenskaper som teller, ikke kjønn. Forholdet mellom kjønnene bør derfor ”tilpasse seg naturlig”, uten innblanding fra det

offentlige (Frp, 2005:12). Frp bruker dermed markedsliberalistiske argumenter i sin tilnærming til forholdet mellom enkeltmennesker på en måte som ligner Rands argumentasjon. Det er tilbud og etterspørsel etter individuelle egenskaper som skal styre forholdet mellom mennesker, i privatlivet så vel som på arbeidsmarkedet. Markedsliberalismen er det beste virkemiddelet for å regulere arbeidsmarkedet, kvoteringsordninger blir overflødige. ”Frp vil understreke at konkurranse gjør bedriftene interessert i å sikre seg så dyktige medarbeidere som mulig, uten hensyn til kjønn eller gruppetilhørighet” (ibid).

Kvotering er ikke bare et overflødig virkemiddel, det er også diskriminerende siden kjønn, og ikke egenskaper, blir avgjørende for hvem som får en jobb. ”Mennesker eksisterer først og fremst som enkeltmennesker, ikke som en kollektiv gruppe.” (ibid:10). Tanken om at det offentlige ikke har noe med å regulere forholdet mellom individer siden markedet vil eliminere diskriminering helt på egen hånd, er også fremtredende i Rands tenkning. Frps likhetsbegrep får videre praktiske konsekvenser for kjønn som politikkområde. Partiet vil gjøre slutt på all kvotering i det offentlige, og gjøre alt lovverk kjønnsnøytralt. De vil også oppheve likestillingsloven og ordningen med likestillingsombud (ibid:12).

Ordtellinger viste at kjønn ikke tillegges stor vekt i Høyres programmer (.01). I Frp sitt program nevnes ordet kjønn* ni (.01) ganger, alle gangene i en kontekst som omhandler større likhet mellom kjønnene. Uttalelsene går ikke på konkrete lovforslag, men dreier seg om selve prinsippet at kjønn ikke skal være en unnskyldning for forskjellsbehandling. Ordet kvinne* (.002) forekommer kun en gang i programmet, og da i sammenheng med at Frp vil jobbe for å fjerne ”pater est” regelen som automatisk tillegger farskap til kvinnens ektemann uavhengig av hvem den biologiske faren er. Ordet *mann* gir 26 (.05) treff i Frps program, men det er påfallende å se at ordet ikke brukes i betydningen kjønn. Først og fremst brukes ordet sammensatt med andre ord. Eksempler er allemannsrett, lensmann og fylkesmann, men også gjerningsmann peker seg ut. Når ordet ”mann” står alene er det i en beskrivelse av et tyveri hvor ”mannen” stjal 15000kr, men slapp fengsel og fikk

beholde 3000kr av beløpet. Et søk på ”menn” gir ingen resultater. Disse ordteilingene er interessante fordi de bekrefter inntrykket fra nærlesingen om at prinsippet om individualitet gjennomsyrrer Frps verdisyn. Kategorier som ”mann” og ”kvinne” er kun interessant i det de bidrar til å artikulere et slikt likhetsbegrep.

Et overraskende funn som kommer frem gjennom ordteilingene er forskjellen mellom Høyre og Frp. Begge partier er tilsynelatende lite opptatt av kjønn som kategori, og fokuserer på prinsippet om likebehandling, noe funnene fra Høyres prinsippprogram bekrefter. I sitt stortingsvalgprogram viser Høyre imidlertid frem en annen side. Der nevnes kvinne* hele 16 (.07) ganger, og partiet foreslår at politiske tiltak i mange tilfeller bør rettes spesielt mot kvinner. Et eksempel på dette er at Høyre mener utviklingshjelp bør kanaliseres for særlig å styrke kvinners ”demokratiske, økonomiske og sosiale stilling” (2005:21). Frp motsetter seg på sin side alle tiltak som kan føre til forskjellsbehandling mellom menn og kvinner.

5.4 Økonomi

Frp legger liberalismen til grunn for sin økonomiske politikk, og begrunner sitt forhold til økonomi først og fremst ideologisk. Markedsøkonomien er en forutsetning for demokratiet og et viktig verktøy for å bygge det samfunnet Frp ser for seg (Frp, 2005:10). I sitt program skriver Frp at ”det frie markedet og demokratiet er (...) uløselig knyttet til hverandre på samme måte som planøkonomi og diktatur ofte er det” (ibid:11). Dette utsagnet speiler temaet i *Atlas Shrugged*. Det er nettopp den gradvise innføringen av planøkonomi som fører til Rands sosialistiske dystopi, mens hennes utopi er et fritt og demokratisk samfunn styrt etter markedsliberalismens prinsipper. En likhet mellom Høyre og Frp er at de begge er opptatt av å begrunne sin økonomiske politikk ut fra andre hensyn enn de rent økonomiske. (Som vist tidligere avviker imidlertid Frp fra denne tendensen når det gjelder synet på eiendomsretten).

Økonomi blir et middel for å skape et samfunn hvor hensynet til individet står sentralt, markedsliberalisme er dermed en viktig del av partienes verdisyn.

En ordtelling viser at Frp bruker ordet *økonomi* 157 (.32) ganger i sitt program. Søket er trunkert og 31 (.06) av treffene er på ordet ”markedsøkonomi”. Dette er en ganske klar indikasjon på at økonomiske hensyn er viktig for Frp. ”Økonomi” er et ord man kan forvente at vil forekomme hyppig i alle partiers programmer, uavhengig av ideologisk tilhørighet, fordi ulike holdninger til hvordan økonomien skal reguleres i samfunnet er en sentral del av all politikk. Det er likevel interessant at ordet gjentas så mange ganger, og at ”markedsøkonomi” er hyppig brukt. Til sammenligning kan det nevnes at Arbeiderpartiet bruker ordet *økonomi* 68 (.27) ganger i sitt 67 sider lange program (DNA, 2005). ”Markedsøkonomi” er derimot ikke nevnt hos dem. Dette kan være en bekreftelse på at Frp bruker økonomiske argumenter til å begrunne også andre deler av politikken sin enn den strengt økonomiske. Det kan også tyde på at Frp ser på laissez faire kapitalisme som et verktøy med bredere anvendelsesområde enn økonomisk regulering. Prinsippet bak markedsøkonomisk tenkning skal brukes til å bygge et samfunn basert på individuelle rettigheter, plikter og friheter, slik Rand gjør det i sin liberalistiske utopi. Følgende utsagn fra Frps program støtter opp under en slik tolkning:

Den frie markedsøkonomien er en vesentlig betingelse for den enkeltes valgfrihet. Kun den enkeltes frihet til å velge mellom alternative varer, tjenester og politiske ideer sikrer enkeltmenneskets frihet (2005:11).

Liberalismen er tuftet på tanken om fri handel. I Rands bok får den frie handelen gjennomsyre alle aspekter av samfunnet. Frp er også opptatt av dette, og ønsker seg ”størst mulig frihandel” (ibid:6). For Frp er frihandel ikke bare begrunnet ut fra ideologiske hensyn. Partiet mener også at markedsøkonomien er det beste utjevningsverktøy for nasjonale så vel som globale forskjeller. Frihandel med færrest mulig handelsbarrierer, basert på markedsøkonomiske prinsipper, er den mest effektive utviklingshjelpen konstateres det (ibid:7). Argumentet er at det vil hjelpe

lite å sende penger til mindre utviklede økonomier hvis ikke disse landene får tilgang til våre markeder slik at de kan konkurrere på lik linje med andre.

Økonomisk politikk skal ikke bare stimulere til større global likhet, den skal også brukes til å stimulere hver enkelt til å arbeide mer (ibid:6). Dette vil Frp gjøre ved å innføre flatere skatt, senke skattenivået generelt og ved at beskatning baseres på forbruk i stedet for inntekt (ibid:6). En slik politikk reflekterer Frps holdning om at sosiale ulikheter i seg selv ikke er et problem så lenge vilkårene er like for alle. Hver enkelt må selv ta ansvar for å utnytte sine muligheter og sitt potensiale. Denne måten å sentrere den økonomiske politikken rundt individet er et likhetstrekk mellom programmene til Høyre og Frp.

5.5 Verdiskapning

I *Atlas Shrugged* begrunnes blant annet behovet for å opprette en liberalistisk samfunnsorden med at dette vil være den beste måten i ivareta samfunnets verdiskapning på. Ringvirkninger i form av investeringer og nye arbeidsplasser gjør at samfunnet vil tjene på om de som skaper verdier også får lov til å beholde sitt overskudd. Frps holdning til verdiskapning slik den kommer til uttrykk i programmet deres viser at partiets tanker i stor grad ligner på Rands syn. Frp mener at arbeid er selve grunnlaget for trivsel og velstand for hver enkelt av oss. For at individets trivsel skal kunne sikres gjennom arbeidsplasser og verdiskapning må derfor bedriftenes lønnsomhet også sikres (Frp, 2005:6). Den praktiske konsekvensen av dette synet er at partiet vil motarbeide offentlige bestemmelser som kan ”undergrave arbeidsmoralen og effektiviteten” (ibid).

En ordtelling styrker inntrykket av at verdiskapning er viktig for Frp. Et trunkert søk gir 16 (.03) treff på ordet verdiskapning* og viser at det først og fremst er det å tilrettelegge for fremtidig verdiskapning samtidig som individet får beholde sitt eget overskudd som prioriteres av Frp.

Tanken om at individer som står fritt til å utnytte sitt potensiale vil inspirere hverandre og være en berikelse for samfunnet, blir uttrykket av Frp. Programmet viser at partiet er opptatt av å skape samfunn preget av mangfold slik at enkeltmennesker kan leve i tråd med sin individuelle egenart (ibid:10). Mangfold er likevel et begrep som har en sterkere tilstedeværelse når Høyre formulerer sin samfunnsvisjon enn når Frp gjør det. En ordtelling viser at mangfold* nevnes 11 (.19) ganger i Høyres prinsippprogram, og 28 (.12) ganger i deres stortingsvalgprogram. Sammenslått gir ordtellingen et resultat på (.13). Ordene som hyppigst forekommer i forbindelse med Høyres bruk av ”mangfold” er; ”ansvar” (3) og ”større” (3). Dette står i klar kontrast til Frp sitt program hvor ordet nevnes 7 (.01) ganger uten at noe klart mønster skiller seg ut. Frp vil ha ”respekt for mangfold”, men ordet brukes også i forbindelse med ”økt mangfold på norsk sokkel” og ”havets biologiske mangfold”. Dette kan tyde på at Høyre, i større grad enn Frp, har festet seg ved tanken om at det å ha rom for individuell egenart er en vesentlig verdi ved det gode samfunn.

5.6 Oppsummering

Denne analysen har vist at det finnes en rekke likheter mellom samfunnsvisjonene til de to partiene på den norske høyresiden. I begge disse visjonene er fokuset på individet den røde tråden som knytter politikken sammen. Frp utmerker seg likevel ved at deres program er mer eksplisitt ideologisk; mange steder begrunnes politikken ut i fra et hensyn til liberalistisk ideologi, noe Høyre ikke gjør i sine program. I likhet med Høyre må Frp imidlertid forholde seg til en realpolitisk virkelighet hvor ideologiske skillelinjer ikke er svært fremtredende. Rands litterære univers preges av dikotomier. Verden er sort og hvit, innbyggerne er helter eller skurker, og politikken er enten demokratisk liberalisme eller fascistisk sosialisme. Det norske politiske landskapet er mer konsensusorientert og fokusert på å finne politiske løsninger som vil fungere i praksis. Det neste kapittelet vil gjengi intervjuer med representanter fra de to partiene for å belyse problemstillingen fra et individperspektiv. I det siste

kapittelet sammenlignes visjonene til de to partiene mer systematisk, og jeg peker på hvilke likheter det finnes mellom dem og Rands tekst.

6. Intervjuer

6.1 Intervju med nestleder i Unge Høyre: Torbjørn Røe Isaksen

Unge Høyres leder, Torbjørn Røe Isaksen, har ved flere anledninger etterlyst et sterkere fokus på ideologi i den politiske debatten i Norge. Han har også gitt uttrykk for at Rands litteratur har vært en inspirasjonskilde for ham personlig. På bakgrunn av dette har jeg intervjuet Isaksen for å belyse oppgavens problemstilling fra et individperspektiv, og slik koble sammen de ulike samfunnsvisjonene fra analysen.⁶

- Hvordan vil du beskrive Høyres visjon for det norske samfunnet?

”Høyre står i en typisk anti-utopisk tradisjon, og har derfor aldri utmerket seg som et parti for de store visjoner, men har likevel noen grunnleggende idealer”, sier Isaksen. Han nevner tre pilarer som han mener danner grunnlaget for partiets politikk: frihet, ansvar og rettstaten. ”Frihet under ansvar står sentralt i Høyre-samfunnet. Partiets mål er å skape et samfunn bestående av frie, selvhjulpne individer som tar vare på seg selv og andre.” Disse beskrivelsene av Høyres grunnsyn stemmer godt overens med min egen tolkning av partiets to programmer, hvor individet blir fremhevet som det sentrale elementet.

Isaksen forklarer videre at Høyre ikke har noen utopisk tradisjon. ”Høyre er tvert i mot et antiutopisk parti som ser på utopisk tenkning som farlig både prinsipielt og i praksis”. ”Høyre i Norge har i sin tilnærming til praktisk politikk vært preget av en konservativ frihetsforståelse, med sterke liberale islett som nok har blitt sterkere de siste tiårene”. Det er den verdikonservative fløyen som har fått prege partiet, og denne står i et motsetningsforhold til den liberalistiske frihetsforståelsen som er

⁶ Alle sitater stammer fra intervju med forfatteren, gjennomført 16.10.2007.

nærmere Rands tenkning. Særlig gjelder dette for den ideologiske oppblomstringen i Høyre på 50- og 60-tallet, mener Isaksen.

Når det gjelder ansvar mener Isaksen at Høyre historisk har hatt et paternalistisk syn på samfunnsansvar. De bedrestilte har sett på det som sin oppgave å engasjere seg for å bidra til en velferdspolitik som ivaretar det bredere laget av befolkningen. ”Tanken om at individet har en moralsk plikt til å ta samfunnsansvar står sterkt”, sier Unge Høyre lederen.

- Hvordan var ditt første møte med Ayn Rand og hennes litteratur?

”Jeg begynte å lese bøkene hennes da jeg var 15, omtrent på samme tid som jeg ble politisk engasjert”, svarer Isaksen. Han leste gjennom alle programmene til de ulike ungdomspartiene. Siden Unge Venstre var i mot Kongehuset og NATO, mens FpU var preget av bråk og kaos, ble Høyre det naturlige valget for ham. Isaksen meldte seg inn i partiet først, og begynte å lese systematisk etterpå. Han leste alle Rands bøker, og ble svært fascinert av dem, men andre forfattere som Lars Roar Langset og Herbert Tingsten var også viktige inspirasjonskilder. Disse har nok vist seg å ha større innflytelse på sikt. I ungdomstiden var det imidlertid Rand som gjorde det største inntrykket.

Isaksen mener Rands litteratur er ”tøff”, og at hennes tanker er slående når man er ung. ”Hun står i opposisjon til alle etablerte sannheter; religion, altruisme og etablerte ideologier som konservatisme, moderat liberalisme og sosialisme. Mye av fascinasjonen for Isaksen har derfor ligget i Rands opposisjonelle element. ”Bøkene hennes inneholder slagord som er enkle på grensen til det banale, men de er også inspirerende fordi de predikerer at mennesket er godt, og de gir noe å kjempe for”.

Isaksen mener venstresiden ofte får monopol på klart definerte idealer å kjempe for. De kan i større grad dele verden inn skjematisk, i klasser, slik at deres tilhengere til en hver tid vet hva de kjemper for og hva de står i opposisjon til. ”Rand populariserer en rendyrket variant av den liberalistiske ideologien, og fungerer som et slags Che Guevara symbol for høyresiden”, forklarer han. Hennes appell til landets 15-åringer

ligger derfor i at hun forklarer verden, gir dem en oversikt og skaper klare fronter som ikke kommer like klart til uttrykk i vanskeligere litteratur som Burke og Toqueville. Isaksen kjenner imidlertid også en rekke personer som har lest Rand i voksen alder og blitt fascinert av hennes ideer. I disse tilfellene mener han at hennes appell ligger i beskrivelsene av det heroiske i mennesket. ”Hun dyrker helten og det dydige mennesket, og det er nok ideer som kan gi gjenklang hos mange på høyresiden”.

Isaksen tror ikke det er så mange på den norske høyresiden som kan ta Rands posisjon eller bruke hennes teorier i praksis. Men, utdyper han, ”hun er likevel en inspirasjonskilde fordi hun setter det gode opp mot det onde og skaper noe å kjempe mot”. Det er altså ikke hennes konkrete teorier, men den følelsen man får når man leser bøkene hennes, som er en mulig påvirkningskraft.

- Hva tror du Rands bok ”Atlas Shrugged” har hatt å si for ditt politiske engasjement?

Isaksen vil presisere at han ikke tror høyresiden i Norge er påvirket av Rand. I forhold til sitt eget politiske engasjement mener han påvirkningen er av en mer indirekte karakter. ”Jeg tror mange på høyresiden finner sider ved Rand som de liker, men man er aldri enig med henne i alt”. Isaksen mener hun tar grunnleggende feil på flere områder, og at hun i for stor grad forenkler mennesket. Han mener Rand har hatt en innflytelse på den internasjonale høyrebølgen i 1970- og 80-årene, men da særlig i USA. ”I Europa og Norge fikk hun mindre innflytelse simpelthen fordi hennes ideer var for radikale for de miljøene som skulle gjennomføre endringene”. Isaksen kommenterer at Høyre har hatt en påvirkning både fra mer konservative tradisjonister og liberalister, men at disse liberalistiske miljøene hentet mer inspirasjon fra økonomer som Milton Friedman og F.A. Hayek enn fra Rand direkte. Han tror store tenkere generelt kan ha en indirekte innvirkning ved å virke inspirerende, om ikke direkte politisk formende.

Rand har likevel påvirket Isaksen direkte på noen områder, innrømmer han. Hennes kompromissløse forsvar for ateismen fikk ham til å stille spørsmålstegn til sin egen tro, og til etter hvert å gå bort fra religionen fullstendig. Den største fascinasjonen for Isaksen er Rands syn på mennesket. ”Hun beskriver mennesket som et positivt og skapende vesen som er i stand til å skape sin egen virkelighet og verden”. Dette er noe som står i sterk kontrast til mange andre politiske tenkere, og som har en følelsesmessig appell for Unge Høyre lederen.

- Du har etterlyst et økt fokus på ideologi i den politiske debatten. Hvorfor mener du at det er viktig?

”Politikk er mer enn praksis. Man må ha noen ideologiske holdepunkter, og her kommer Rands tenkning inn fordi hun gir noen klare punkter å forholde seg til.” Isaksen mener man må vite hvor man vil for å komme noe sted i politikken, derfor er det viktig å være bevisst på verdier og det som ligger til grunn. I så måte har Rand vært en innflytelse fordi hun illustrerer at det er viktig å fokusere på ideologi. I praksis vil Isaksen ikke karakteriseres som noen tilhenger av randianske tanker. ”Det ligger en dualisme i hennes forhold til den filosofien hun predikerer og de praktiske løsningene hun skisserer”. Han mener Rand er en kompromissløs forsvarer av laissez faire kapitalisme samtidig som hun særlig i boken *Kildens utspring* har en helt som tar totalt avstand fra massekonsum. ”I bunn og grunn er hun en dydsteoretiker, mer opptatt av den indre dynamikken, det å ta vare på sin sjel og å leve et moralsk liv, basert på kapitalistiske prinsipper om gjensidige byttehandler”, mener Isaksen.

Isaksen er enig med Rand i at kapitalismen også bør forsvares med moralske argumenter. Dette er et poeng han har utdypet i et foredrag han holdt i Randiansk forum den 17.11.2005. Der forklarer han at Ayn Rand er mer relevant enn noen sinne. ”Hennes moralske forsvar for kapitalismen som det eneste riktige system for mennesket, er et viktig våpen å ha med seg i kampen mot dem som vil kontrollere stadig mer av vår hverdag og undergrave vår frihet, også for de av oss som langt fra

er enige i alle hennes vurderinger”.⁷ På dette området kan Isaksen kjenne seg igjen. Han mener likevel at Rands syn på markedet er for enkelt fordi menneskene ikke er slik som heltene Rand beskriver i sine bøker. Isaksen identifiserer seg med tanken om et marked basert på frihet eller frivillighet, men dette kan også brukes til det umoralske. ”Markedet trenger derfor å tilføres noe mer, noe som Rand ikke tar hensyn til”, utdyper han.

Isaksen motsetter seg også Rands menneskesyn fordi hun grupperer alle ikke-egoistiske følelser sammen i begrepet ”altruisme”. Han er enig i at rendyrket altruisme ikke er sunt. ”Alle vil gjøre det som er bra for en selv, men dette kan kombineres med ønsket om å gjøre bra ting for andre”. Begreper som nestekjærighet blir ikke tatt hensyn til av Rand, noe Isaksen mener er en mangel fordi det er noen av de beste egenskapene i mennesket.

Høyresiden i Norge er aller mest karakterisert av en mangel på ideologisk fokus, mener Isaksen. Høyre har derfor aldri passet godt med Rands syn. Partiet ligger nærmere utilitarianismen i det de har et pragmatisk forsvar for samfunnsforskjeller. ”Det at noen tjener mer enn andre er bra fordi det gjør dem i stand til å skape flere arbeidsplasser, noe som vil gagne samfunnet som helhet”.

Isaksen konkluderer med at Rands innflytelse er av en indirekte karakter fordi hun til en viss grad blir uspiselig i alle grupper. ”Ingen kan identifisere seg fullt og helt med henne, derfor forblir hun en inspirasjonskilde til politisk engasjement og debatt, men neppe noen reel innflytelse over praktisk politikk”, sier han. Disse kommentarene kan tolkes som en bekreftelse på denne oppgavens utgangspunkt om at Rands tanker kan fungere som en felles referanseramme for politisk identitet på høyresiden. Da jeg spør Isaksen om et seminar holdt av tenketanken Civita på Oscarsborg helgen før intervjuet finner sted, bekrefter han at Rands tanker stadig er diskusjonstema i fora hvor Unge Høyre politikere møtes. Isaksen var ikke selv på dette seminaret, men forklarer at ”Ayn Rand diskuteres jo i ulike settinger, men gjerne med en ironisk

⁷ Dette foredrag er ikke blitt publisert, men en kopi kan fåes ved å kontakte: ingrimlo@student.uio.no.

undertone fordi mange av hennes tilhengere oppfattes som så langt utenfor mainstreamen”. En tentativ konklusjon kan derfor være at Rands tanker ikke blir tatt helt på alvor i Høyre-kretser, men de er likevel tilstede i diskusjonene, noe som i seg selv er en indikator på hennes innflytelse.

6.2 Intervju med utenrikspolitisk talsmann i Frp: Morten Høglund.

Fra Frp har jeg intervjuet stortingsrepresentant og utenrikspolitisk talsmann, Morten Høglund.⁸ Han er glad for muligheten til å snakke om Ayn Rand, og om Fremskrittspartiets ideologi. Det første han nevner når vi møtes er at han hadde en stor plakat med bilde av Ayn Rand på sitt forrige kontor.

- Hvordan vil du beskrive Frps visjon for det norske samfunnet?

Dette er et spørsmål Høglund mener jeg vil få 150 svar på hvis jeg stiller det til 100 av partiets medlemmer. Men, han har likevel en formening om hvilke overordnede verdier de alle kan enes om. Frihetsbegrepet står sentralt. ”Dette gjelder både friheten til å disponere egen inntekt, men også frihet over egne valg mer generelt.” ”I Frp-samfunnet skal alle få en større grad av frihet og myndighetene skal spille en mer tilbaketrukket rolle”, forklarer Høglund.

”Frp baserer sitt menneskesyn på en sterk tro på individet som et selvstendig og kreativt individ, som er best egnet til å løse egne utfordringer”. Men, Høglund presiserer at partiet samtidig er opptatt av å sørge for at ingen faller utenfor, og vil hjelpe dem som ikke klarer å løse sine utfordringer selv. Jeg tolker disse utsagnene som en bekreftelse på at det er individet som er den grunnleggende enheten i Frps samfunnsvisjon. Frp definerer seg som et liberalistisk parti, og en viktig del av Frps visjon er derfor å skape et samfunn preget av færre lover og mindre byråkrati, sier Høglund. Det er likevel noen utfordringer som ikke kan løses innenfor en ideologisk

⁸ Der ikke annet er oppgitt stammer sitatene fra intervju med forfatteren, foretatt 19.10.2007.

kontekst. "Ideologien generelt, og Rands tanker spesielt, kan derfor fungere best som en idé, en kurs for veien fremover, eller en innfallsvinkel til å løse problemer, men den er ingen tvangstrøye."

- *Hvordan var ditt første møte med Rands litteratur, og hennes bok "Atlas Shrugged"?*

"Jeg ble introdusert for Rands tanker gjennom boken *The Fountainhead* i 1984-85, og ble enormt fascinert av hennes tanker. Kort tid etter så jeg filmen⁹, og også denne gjorde et kraftig inntrykk", sier Høglund. Dette var like etter at Høglund hadde meldt seg inn i FpU som 15-åring, så han var allerede politisk bevisst. Han gir likevel uttrykk for at det var overveldende å komme i kontakt med Rands litteratur, fordi han gjennom denne fikk bekreftet og styrket sitt eget engasjement. "FpU var på den tiden preget av en sterk ideologisk bevissthet. Det foregikk mye debatt og diskusjon rundt visjoner og ideologiske spørsmål." Høglund forteller at de hentet inspirasjon fra liberalistiske miljøer i USA, og at de hadde mange debatter med gjesteforelesere fra slike miljøer.

Etter å ha lest *The Fountainhead* fordypet Høglund seg i *Atlas Shrugged* og all annen litteratur av Rand han kunne komme over. Til tross for at Høglund mener Rands tenkning er for firkantet til å kunne brukes ukritisk i praktisk politikk, legger han ikke skjul på at budskapet hennes var sterk kost og svært inspirerende.

Høglund er klar på at den ideologiske ballasten er viktig å ha med seg til tross for at man må inngå kompromisser i praktisk politikk. For ham personlig har det vært en "utrolig hjelp" å oppleve en slik ideologisk bevisstgjøring. "Rands tanker er ingen oppskrift" sier Høglund, "hennes syn er forenklet" men hun har likevel vært retningsgivende og fungert som en bevisstgjøring for ham selv. "Hun både var og er relevant for mitt politiske ståsted" utdyper han, og legger til at Rand er en tenker som gir noe å kjempe for. "Hun har artikulert et mål. Den dag i dag går jeg tilbake til

⁹ "The Fountainhead" var Rands literære gjennombrudd, og ble publisert i 1943. Boken ble filmatisert i 1949. I norsk oversettelse heter denne boken "Kildens utspring".

bøkene hennes for å lese deler av dem på ny, for eksempel John Galts tale, og henter inspirasjon”.

- *Hva tror du Rand bok ”Atlas Shrugged” har hatt å si for ditt politiske engasjement?*

”Jeg var allerede politisk engasjert da jeg traff på bøkene hennes, men boken var en drivkraft”, sier Høglund. Spesielt sett i lys av hvilket felt han jobber innenfor i dag, utenrikspolitikk. ”Dette var i 1989, den kalde krigen tok slutt, Berlinmuren falt og Rands tanker handler mye om kampen mot totalitære krefter. Boken har betydd mye i den konteksten”, utdyper han. Videre forteller han at ”Atlas Shrugged gjorde et uutslettelig inntrykk, og jeg deler mye av Rands filosofi og tanker”. Men Høglund presiserer at han har et reflektert forhold til Rands ideologi, og ikke er ukritisk til alt hun skriver.

Høglund gir også uttrykk for at *Atlas Shrugged* var en viktig årsak til at han valgte å jobbe med politikk på heltid. Å dedikere seg til politikk krever et større engasjement enn enkeltsaker, og Rand har bidratt til å skape et slikt engasjement hos Høglund.

- *Kan hennes tanker ha bidratt til at du er Frp politiker i dag?*

Høglund meldte seg inn i FpU da han var 15 år, til tross for at han ikke kom fra et spesielt politisk hjem. I utgangspunktet trodde Høglund han hørte hjemme hos Høyre, men etter å ha vært på et møte med Jan Petersen og daværende Unge Høyre leder Kai Henriksen, ble det klart for ham at dette ikke stemte. Høyre hadde da nettopp sendt en delegasjon på besøk til PLO, noe Høglund som Israelforkjemper var sterkt i mot. I FpU fant han resonans både når det gjaldt israelspørsmålet og det ideologiske utgangspunktet. ”På den tiden var FpU voldsomt inspirert av Reagan og Thatcher fordi de hadde tanker og visjoner!” ”De var opptatt av mer enn bare å styre fra dag til dag”. Rands tanker var en del av dette, og noe av appellen for Høglund var at flere i FpU hadde lest hennes bøker. Høglund tror det er et mindretall av Frp-medlemmene som har lest hennes bøker i dag, men mange er inspirert av denne tankegangen, og hun ligger derfor til grunn som et fundament for en felles ideologi. Her presiserer imidlertid Høglund at det ikke er et mål for Frp å videreføre Rands tanker ukritisk.

- Frp karakteriserer ofte seg selv som et pragmatisk parti. I partiprogrammet slår dere likevel fast at den liberalistiske ideologien er grunnlaget for deres politikk. I hvilken grad er ideologi viktig for Frp-politikere?

Høglund mener ideologi absolutt er viktig for Frp. Ikke bare som et grunnlag for medlemmene i lokallagene, han trekker frem at ideologisk bevisstgjøring også er en viktig del av den politiske hverdagen til stortingspolitikere. ”På gruppemøtene diskuteres ulike praktiske løsningsforslag til saker, og da stilles det jevnlig ”kontrollspørsmål” slik at man får en diskusjon på hvorvidt løsningene stemmer overens med partiets grunnsyn”, forklarer han. Dette diskuteres kanskje ikke i eksplisitt ideologiske termer, men forslagene kobles likevel til partiets overordnede mål og det de tror på. ”Selv om ikke alle de praktisk løsningsforslagene passer med et ideologisk rammeverk er gjennomgangstonen at partiets arbeid skal bidra til at man kommer stadig nærmere et ideologisk mål for samfunnet”, sier Høglund. Han trekker frem som eksempel et område hvor min analyse har pekt på en diskrepans mellom partiets ideologi og praksis; ”Ideologi er avgjørende for partiets holdninger innenfor utenrikspolitikk, og holdningen til frihandel og bistand”. ”Idealet for Fremskrittspartiet er fri bevegelse over landegrensene.” Men, fordi Norge har et såpass godt utbygget velferdstilbud er det ikke politisk mulig å gjennomføre dette ideologiske målet til fulle, forklarer Høglund. ”Noe slikt vil føre til kaos og undergrave systemet.” Derfor kan det noen ganger oppstå ulikheter mellom ideologiske mål og politisk praksis hos Frp.

Høglund er opptatt av å understreke at Frp tar ideologi på alvor. Han forklarer at partiet i fjor startet kursing av alle sine medlemmer for å skape en ideologisk bevissthet i lokallagene. Så langt har 2500 personer deltatt på ideologikursene deres, og slik kursing blir nå tilbudt alle nye medlemmer. Han gir meg kursmaterialet, et 100 sider langt kompendium, slik at jeg kan sette meg inn i partiets ideologiske rammeverk. Kompendiet er interessant lesning, for der kommer det klart frem at Rand er en sentral brikke i Frps kollektive politiske identitet. Flere sider er viet til å beskrive hennes tanker, og deres relevans for Frps ideologiske utgangspunkt. Det blir slått fast at ”hennes politiske filosofi har hatt stor betydning for gjenreisningen av

liberalismen som et politisk alternativ”, og hun beskrives som ”liberalismens reddende engel” (2006:97, 98). Grunnen til at hennes tanker har hatt så stor innflytelse forklares av Frp-ideologene som følger:

Hennes ideer slo til som tunge piskeslag mot de etablerte politiske sannheter om at kapitalismen og markedsøkonomien var nødvendige onder man dessverre måtte leve med. Ayn Rand forklarte på en overbevisende og lidenskapelig måte hvorfor kapitalismens fremste fortrinn ikke lå i dens økonomiske effektivitet, men snarere i dens vesen som et moralsk kompass for menneskene (ibid:98).

Intervjuet med Trobjørn Røe Isaksen viste at denne tanken om å forsvare kapitalismen som et moralsk system, er et element hos Rand som har bred politisk appell. De to intervjuene i oppgaven har også det til felles at det fra begge partier etterlyses et større fokus på ideologi og grunnsyn. Morten Høglund fremhever at partiet prøver å være seg ideologisk bevisst, og at de ofte diskuterer ideologi internt, men at dette ikke alltid blir så synlig utad fordi journalister ikke stiller spørsmål om ideologi. Journalister er generelt for dårlige til å utfordre partiene på ideologi, mener han.

Når det gjelder Rand vil Høglund gjerne legge til at hennes tanker absolutt har vært viktige politisk, men de har også hatt en betydning på det personlige plan. Rand artikulerte et syn på mennesket, og på hvordan man forholder seg til andre mennesker, som Høglund mener Frp-politikere identifiserer seg med. Han avslutter intervjuet med å fremsette en tese, eller spekulasjon, rundt eget partis rolle i norsk politikk. Rands kompromissløse holdninger og hennes evne til å inspirere folk til å kjempe for det de tror på, kan ha påvirket Frps stahet og egenrådighet overfor andre partier, mener Høglund. Frp har i større grad enn andre vært ideologisk standhaftig. Dette kan kanskje være en årsak til at de lenge stod på siden i rikspolitikken, og at de har vært fjernere fra makten enn andre partier, tror han.

Disse to intervjuene er interessante fordi de illustrerer en del paralleller mellom intervjuobjektene til tross for deres ulike ideologiske utgangspunkt. Når de blir bedt om å beskrive sine partiers visjoner skisserer både Høglund og Isaksen samfunn hvor

frihetsbegrepet står sentralt, og hvor individet betraktes som selvstendig og selvhjulpent. Begge er enige i at ideologier er viktige verktøy fordi de skaper en ramme rundt politikken. De synes det er for liten fokus på ideologier som grunnlaget for partienes samfunnsvisjoner i den norske debatten, og er enige i at Rand har vært viktig for høyresiden fordi hun setter fokus på ideologienes relevans. Som Isaksen uttrykker det, fungerer hun som "et slags Che Guevara symbol" for høyresiden. I begge intervjuene fremgår det imidlertid at Rand blir betraktet som en noe ekstrem tenker, og at hennes teorier ikke bør brukes utkritisk. Ingen av intervjuobjektene tror Rand har hatt noen direkte innvirkning på partienes politiske praksis, men de gir begge uttrykk for at hennes tanker kan fungere som del av et rammeverk for kollektiv politisk identitetsdannelse på høyresiden.

Intervjuene viser at Rand stadig er relevant fordi hennes tanker diskuteres blant medlemmer av Unge Høyre (om enn med et glimt i øyet), og brukes til å kurse nye medlemmer i Frp. En interessant forskjell mellom de to intervjuobjektene er hvordan de fremstiller sitt eget forhold til Rand i dag. Begge leste hennes bøker da de var 15 år gamle, og gir uttrykk for at møtet med hennes litteratur var en sterk opplevelse. Isaksen har inntatt en kritisk holdning til Objektivismen, og tar avstand fra Rand på mange områder. Høglund påpeker derimot at Rand stadig er en kilde til inspirasjon og nytenkning, men at han har et reflektert og nyansert forhold til hennes tanker. Fra denne ulikheten mellom de to intervjuobjektene kan man dra en parallell til forskjellen mellom partiene Høyre og Frp. Mens Rand har vært en klar og direkte inspirasjonskilde for Frp, er Høyres forhold til hennes tanker av en mer indirekte eller udefinerbar karakter.

7. Komparative perspektiver og avsluttende betraktninger

7.1 En sammenligning av likheter og forskjeller mellom høyresiden i norsk politikk og "Atlas Shrugged".

Tabell 1.1 viser en oppsummering av resultatene fra den kvantitative analysen. Der to tall er oppgitt for Høyre referer tallet etter / til stortingsvalgprogrammet. Det er verdt å merke seg at ord vanligvis forekommer sjeldnere i en tekst enn man skulle tro.

Grammatiske ord, og bindeord forekommer hyppigst. Den prosentvise forekomsten av ordene man søker etter vil dermed bli ganske lav (Barlow, 2003:16,39).

Prosentene er likevel nyttige for å sammenligne ordbruken på tvers av tekstene.

Tabell 1.1: Kvantitativ innholdsanalyse av Høyre og Frps partiprogrammer

SØKEORD	HØYRE	SAMMENSLÅTT HØYRE	FRP
	Frekvens, %	Frekvens, %	Frekvens, %
individ*	21 (.36)	41 (.14)	20 (.04)
personlig*	14 (.24)	27 (.09)	18 (.03)
enkeltmenneske*	6 (.10)	32 (.11)	23 (.04)
"kollektiv"	0	0	2 (.00)
"fellesskap"	6 (.10)	9 (.03)	0
rettighet	17 (.29)	38 (.13)	56 (.12)
eiendom*	11 (.19)	26 (.09)	41 (.08)
"eiendomsrett"	4 (.06)	12 (.04)	10 (.02)
interessekonflikt*	3 (.05)	3 (.01)	0
"konflikt"	2 (.03)	6 (.02)	4 (.01)
frihet*	42 (.73)	75 (.26)	80 (.17)
likhet*	2 (.03)	6 (.02)	5 (.01)
mulighet	26 (.45)	155 (.54)	71 (.15)
ansvar	48 (.83)	127 (.44)	109 (.23)
kjønn*	2 (.03)	5 (.01)	9 (.01)
kvinne*	1/16 (.01)/(.07)	17 (.05)	1 (.00)
mann*	0/1 (0)/(.00)	1 (.00)	26 (.05)
"menn"	0/1 (0)/(.00)	1 (.00)	0
økonomi	35 (.61)	91 (.31)	157 (.32)
markedsøkonomi	6 (.10)	8 (.02)	31 (.06)
marked*	16 (.24)	47 (.16)	75 (.15)
"verdiskapning"	1 (.01)	1 (.00)	16 (.03)
skape*	13 (.22)	84 (.29)	34 (.07)
"mangfold"	11/28 (.19)/(.12)	39 (.13)	7 (.01)

Tabellen viser prosenter av det totale antall ord i tekstene.

Den kvantitative analysen illustrerer en interessant, og overraskende, forskjell mellom de to partiene. Alle ordene som jeg har valgt ut som ”typiske” for liberalistisk og konservativ ideologi, er oftere (i prosent av det totale antall ord) representert hos Høyre enn hos Frp. Dette til tross for at Frp er det partiet som eksplisitt trekker frem ideologi for å rettferdiggjøre sin politikk. Dette kan være et tegn på at Frp bruker liberalismen for å markere et standpunkt, mens deres politiske løsninger ikke alltid er konsistent med et slikt syn. Det er likevel viktig å ha i mente at ordtellingene fra Frps program er basert på prinsipp- og stortingsvalgprogram i ett, mens Høyres ordtelinger for det meste er tatt fra prinsippprogrammet alene. Det er mulig at resultatene ville sett annerledes ut hvis begge partier hadde hatt egne prinsippprogram. Denne tolkningen underbygges ved at sammenligner mellom tallene fra Høyres to programmer slått sammen, og tallene fra Frps program, i noen grad veier opp for denne skjevheten.

Den overordnede tendensen i tabellen viser at de samme ordene har sterk og svak representasjon hos begge partier. Både Høyre og Frp har en hyppig bruk av ord som mulighet, ansvar, frihet, rettighet og økonomi. Til tross for at ordene er sterkt representert i begge partienes programmer, viser den sammenslåtte ordtellingen likevel at ord som frihet, mulighet, ansvar, skape og mangfold, skiller seg ut med et markant sterkere nærvær hos Høyre enn hos Frp. Dette kan tolkes som at Høyre ønsker å kommunisere at liberalistiske verdier er sentrale for partiets samfunnsvisjon til tross for deres uttalte konservative ideologiske grunnsyn. Høyre vil skape et samfunn preget av åpenhet og kreativitet for selvstendige og ansvarlige individer. Frp omfavner disse verdiene per definisjon da det er et liberalistisk parti. Det er derfor interessant å se at slike sentrale ord forekommer hyppigere hos Høyre enn hos Frp. Disse ordene representerer verdier som også har blitt trukket frem i den kvalitative analysen som sentrale i partienes grunnsyn. Ord som likhet, fellesskap og konflikt er derimot svakt representert hos begge partier, noe som i den kvalitative analysen har blitt tolket som en bekreftelse på at partienes samfunnsvisjoner hovedsakelig fokuserer på individet.

For Frp er det alltid ”hensynet til det enkelte mennesket, dets frihet og rettigheter” som skal ligge til grunn for politikken (Frp, 2005:10). Analysen i det foregående kapittelet har vist at det i stor grad gjør det. Frp definerer seg selv som et liberalistisk parti, og retorikken i partiprogrammet deres er da også preget av ideologisering. Dette gjelder særlig den første delen av teksten hvor Frp gjør rede for sine prinsipper. Når det gjelder politiske løsningsforslag er ikke alltid den ideologiske linjen like konsekvent. Dette kommer blant annet til uttrykk i partiets ønske om å innføre en stykkprisordning fordi en slik ordning kan bidra til å redusere kommunenes ansvarsområder. Akkurat som i *Atlas Shrugged* og i Høyres programmer, står hensynet til individet i sentrum for Frps politiske visjoner. Staten blir sett på som et hinder for individets utfoldelsesmuligheter, derfor vil både Høyre og Frp redusere antallet lover og regler i samfunnet. En lignende aversjon mot reguleringer kommer til syne i Rands tanker gjennom handlingen i *Atlas Shrugged*. Frp og Høyre legger begge nærhetsprinsippet til grunn for å styrke kommunenes makt. De vil gi individet større innflytelse over egen hverdag ved å flytte beslutningstakerne så nært brukeren som mulig. Frp motstrider dermed egen ideologi når de, gjennom sitt forslag til en statlig regulert stykkprisfinansiering av alt fra helsetjenester til utdanningstilbud, vil bidra til økt sentralisering. En slik ordning vil gjøre at enkeltmennesker stiller likt fordi de selv kan velg hvilke tjenester de vil benytte seg av. Men, det vil kunne føre til en økt byråkratisering når det er staten som skal definere hvor mye hver enkelt tjeneste skal koste, og hvilke tjenester den enkelte har rett til å få dekket.

Høyre, Frp og Ayn Rand er alle tilhengere av en sterkt begrenset stat som tar seg av enkelte kjerneområder, men ellers lar enkeltmennesket i fred. I synet på hva disse kjerneoppgavene skal være, og hvordan de skal organiseres, er de imidlertid ikke enige. Dette kan skyldes at det er lettere for Rand å konstruere en verden hvor prinsipper kan etterleves kompromissløst. Høyre og Frp er bundet av hensynet til en realpolitisk virkelighet. At de to partiene vil la staten overta flere oppgaver enn Rand mener er nødvendig, bunner også i ulike syn på markedet. Høyre og Frp inntar en liberalistisk linje, og mener at staten skal veie opp for eventuell markedssvikt, mens Rands libertarianske holdning ikke ser på markedssvikt som en mulighet.

Frps rettighetsbegrep kan sammenfattes i utsagnet ”min frihet slutter der din begynner”. Dette innebærer at individet skal være fritt til å gjøre som det vil så lenge det ikke går ut over andres rettigheter. Høyre bruker også et slikt negativt rettighetsbegrep i sine program. Dette gjør at begge partienes syn minner om Rands rettighetstenkning. Til tross for at Frp i prinsippet følger et negativt rettighetsbegrep viser partiet likevel et fokus også på positive rettigheter når det gjelder praktisk politikk. Et eksempel på dette er at partiet vil innføre individuelle juridiske rettigheter innenfor helse og omsorgssektoren (2005: 7). Med dette skiller Frp seg fra Høyre, samtidig som det viser en motsetning til Rands utopi.

Når det gjelder synet på eiendomsretten, er dette en rettighet som står sterkt hos Høyre og Frp, akkurat som den gjør hos Rand. Frp bruker imidlertid en noe mer økonomisk argumentasjon, mens Høyre er mer opptatt av at retten til eiendom fører til maktspreding og gjør individet uavhengig av staten.

Ayn Rands mener markedskreftene er effektive nok til å kunne regulere alle interessekonflikter i samfunnet. Høyre mener derimot det er politikkenes rolle å fastsette en ramme som slike konflikter kan løses innenfor, det være seg rettsvesenet eller det sivile samfunn. Frp er tilsynelatende enig med Høyre nå de skriver at politikken må sette en ramme for hvordan innvandring utenfra ”den vestlige kulturkrets” skal håndteres (Frp, 2005:53). På andre områder er partiet imidlertid nærmere Rands tankegang, for eksempel når de skriver at markedet automatisk vil ta seg av konflikter mellom ”kjønn, grupperinger og enkeltmennesker” (ibid:12). Dette utsagnet gjenspeiler også en likhetstankegang som minner om Rands tanker. Det er individets egenskaper som skal telle, ikke gruppetilhørighet, derfor vil Frp blant annet legge ned Sametinget (ibid:11). Her gir Frp uttrykk for et noe mer kompromissløst likhetsbegrep enn Høyre og Rand i det de ikke tar stilling til muligheten for flertallstyranni. Likhetstankegangen til Høyre og Frp ligner likevel, da de begge er opptatt av sjanselighet som motsetning til resultatlighet.

Et annet fellesstrekk mellom høyre og Frp er at de vil bruke den økonomiske politikken som et virkemiddel for å ivareta individets frihet. Her ligner begge

partienes utsagn på tanker Rand utpensler i *Atlas Shrugged*. Hvordan dette skal gjøres i praksis er imidlertid ikke likt hos de to partiene. Høyre fokuserer på hvordan individets frihet kan bidra til et bedre fellesskap fordi det gjennom å utnytte sitt eget potensiale også skaper verdier for resten av samfunnet. Frp på sin side fokuserer på hvordan staten kan bidra til individets frihet gjennom individuelle juridiske rettigheter og et ”pengene følger brukeren” system.

Når det gjelder partienes syn på ansvar nærmer de seg begge Rand i det de gir uttrykk for at enkeltmennesket selv må ta ansvar for egne valg. Tanken er at en større ansvarliggjøring av individet vil stimulere til en større grad av livsutfoldelse. Staten skal likevel sørge for et sikkerhetsnett som kan gripe inn dersom den enkelte, familien, eller det private, ikke strekker til. Statlig hjelp skal fungere som en siste utvei, derfor vil begge partier at slik hjelp i større grad skal baseres på behovsprøving.

Et område hvor Frp og Høyre skiller seg markant fra Rand, er i synet på familien. Her tenderer de to partiene mot en konservativ tankegang hvor familien har en sterk posisjon i samfunnet, mens Rand er utpreget individualistisk. I synet på kjønn støtter Høyre og Frp i stor grad opp om Rands likhetstankegang. For Frp sin del får dette konsekvensen at partiet vil oppheve likestillingsloven og gjøre alt lovverk nøytralt for kategorier som kjønn. Høyre gir uttrykk for en sterk likhetstankegang i prinsippprogrammet, men som ordtelinger fra stortingsvalgprogrammet viste, er partiet i praksis for enkelte tiltak som fører til positiv diskriminering av kvinner. Her avviker partiet altså delvis fra Rands tanker, og fra sitt eget grunnsyn.

Det er en tendens både hos Høyre og Frp at de begrunner sin økonomiske politikk med hensynet til individets frihet og likhet. Slik sett får deres forsvar for markedsøkonomien en ideologisk overtone. Frp er mer eksplisitt i så måte fordi de skriver at den økonomiske politikken er basert på liberalismens prinsipper. Frp har også en mye klarere kobling mellom markedsliberalisme og demokrati enn Høyre. På dette området ligger Frp nærmere Rands tanker enn Høyre gjør. Begge partier er

imidlertid enige om at økonomiske forskjeller i samfunnet ikke er et problem i seg selv. Det viktige er at alle får like muligheter som de selv må ta ansvar for å utnytte.

Den økonomiske politikken til de to partiene henger nøye sammen med synet på verdiskapning. Begge partier vil senke skattenivået og fjerne lover slik at det blir lettere for enkeltmennesket å utnytte sine muligheter til å skape verdier for seg selv og for samfunnet. Partiene mener slik verdiskapning forutsetter at individet får beholde en større del av sitt eget overskudd. Frp ser ut til å være mer opptatt av den materielle veksten enn Høyre, men begge partiene uttrykker et syn på verdiskapning som ligger tett opptil Rands.

Analysens hovedtendens er at Høyre og Frps grunnsyn overlapper i overraskende stor grad. Til tross for at det gir seg utslag i en noe ulik tilnærming til politiske løsningsforslag, er det stor overensstemmelse mellom partienes verdisyn. På svært mange områder ligger dette verdisynet tett opptil det som skisseres av Rand i *Atlas Shrugged*. Som analysen viser, er det kanskje Frps program som minner mest om Rands tanker. Høyre ser ut til å innta en noe mer moderat holdning enn Frp i så måte. Ordteilingene har bidratt til analysen ved å peke på en del interessante forskjeller mellom partiene. Jeg har forsøkt å begrunne mine tolkninger av disse ulikhetene basert på den informasjonen nærlesingen av tekstene har kunnet gi.

Partienes visjoner for et ideelt samfunn skal oppnås ved hjelp av noen spesifikke verktøy. Først og fremst en stat med klart definerte og avgrensede oppgaver, som balanseres av et fritt og sterkt organisasjonsliv. Statens oppgave er å bidra til sjanselighet, ikke resultatlighet. Hvordan hver enkelt evner å utnytte sine muligheter blir et individuelt ansvar. Dernest en fri handel i et fritt marked. Markedet er viktig fordi det bidrar til å regulere interessekonflikter i samfunnet, og sprer makt mellom staten og private aktører. Konkurransetsetting er moralsk riktig og viktig fordi det sørger for at den som tilbyr det beste produktet vinner. Dette vil inspirere til at hver enkelt utnytter sine evner til fulle.

7.2 Avsluttende betraktninger

Sammenligningen av de politiske visjonene til Høyre og Frp, som for denne oppgavens formål utgjør høyresiden i norsk politikk, har vist at det er grunn til å tenke gjennom populærkulturelle fenomeners rolle som politiske inspirasjonskilder.

Oppgavens formål var å beskrive hvilke samfunn de to partiene ønsker å skape ved hjelp av sin politikk, ved å ta utgangspunkt i en litterær utopi som har influert høyrepolitikere i mange land. Analysen har vist at Rands tanker, slik de kommer til uttrykk i *Atlas Shrugged*, i større grad enn forventet inneholder likhetstrekk med samfunnsvisjonene til Høyre og Frp. Intervjuene har vist at hennes bøker stadig diskuteres blant norske politikere. Dette kan tyde på at Rands tanker utgjør en del av et rammeverk for kollektiv politisk identitetsdannelse på den norske høyresiden.

Hos Frp brukes Rand eksplisitt som et virkemiddel for kollektiv identitetsdannelse ved at hennes tanker er en sentral del av partiets ideologikurs. Analysen har pekt på en rekke likhetstrekk mellom Frps samfunnsvisjon og Rands tenkning. Disse kan nok i større grad tilskrives en direkte inspirasjon enn likhetstrekkene som har kommet frem mellom Høyres programmer og Rands utopi. Intervjuet med Torbjørn Røe Isaksen viser likevel at Rand kan fungere som en felles referanse også for en større del av høyresiden, fordi hun stadig diskuteres i fora hvor Unge Høyre medlemmer møtes. Intervjuene med representanter fra de to partiene understreker et sentralt poeng. Både Frps Morten Høglund og Høyres Torbjørn Røe Isaksen ser på Rand som en inspirasjonskilde, og mener hun gir høyresiden noe å kjempe mot. Begge to er likevel enige i at hennes tanker ikke må betraktes som noen oppskrift for praktisk politikk.

Oppgavens analyser har vist at samfunnsvisjonene til Høyre og Frp langt fra er noen blåkopi av den politiske utopien Rand utpensler i *Atlas Shrugged*, til det er det for mange avvik og for mange andre inspirasjonskilder. Robert Nozick argumenterer i *Anarchy, State and Utopia* overbevisende for hvorfor det kan være vanskelig å finne slike oppskrifter, eller politiske rammeverk, for en liberalistisk samfunnsorden.

Grunntanken om individets frihet og rettigheter er kanskje felles for liberalister av alle avskygninger, men dette kan gi seg svært ulike utslag i holdninger til konkrete politiske saker. Ved å bruke opphavsrett som eksempel viser Nozick at liberalister kan innta helt motstridende posisjoner i en sak til tross for at deres meninger baserer seg på det samme grunnleggende verdisynet (1974:141). Et parti som skal romme liberalistisk eller libertariansk tankegods må derfor tåle et stort spenn i medlemmenes holdninger. Dette poenget kan bidra til å forklare hvorfor det er vanskeligere å spore noen klare inspirasjonskilder i Høyres programmer enn hos Frp. Bjørklund forklarer at det er et fellestrekk ved høyreradikale partier at de baserer seg på stram partidisciplin (2003:133). Det er nettopp den sentralistiske stilen som skiller Frp fra andre norske partier på høyresiden, sier han, og forteller at Carl I. Hagen på et tidspunkt ville gå så langt som å grunnlovsfeste stortingsrepresentantenes plikt til å følge partiets linje (ibid:132-133).

I et intervju i Dagsavisen i november i år sier Carl I. Hagen at *Atlas Shrugged* er den boken som har betydd mest for ham selv (Dagsavisen 2007). Carl I. Hagen har fungert som en sterk lederfigur for Frp i mange år. Det at *Atlas Shrugged* er den boken som har gjort sterkest inntrykk på ham kan ha bidratt til å øke innflytelsen av, og legitimiteten til, Rands tanker i resten av partiet.

Frp er også et forholdsvis nytt parti, som ble dannet for å bekjempe skatte- og avgiftsnivået i Norge, og hvor det kan ha eksistert et ideologisk tomrom som har gjort det lettere for Rands tanker å få innpass. Høyre er på sin side et parti med en tung ideologisk forankring, som strekker seg bakover i vårt eget lands historie, men også på tvers av landegrenser til søsterpartier i Europa. I Høyre er det en lang tradisjon for åpenhet, partiet rommer flere ulike teoretiske og ideologiske retninger, noe som kan gjøre det vanskelig å spore dominerende innflytelse fra en spesifikk tekst eller tankeretning.

De mange likhetstrekkene denne analysen har funnet mellom partienes grunnsyn og Rands tenkning kan likevel være en indikasjon på at populærkulturelle fenomener

kan ha en funksjon som politiske inspirasjonskilder. De to intervjuobjektene understreker nettopp at dette har vært Rands relevans for dem personlig.

Når det gjelder likhetene mellom de to partienes verdisyn, viser analysen at Høyre og Frps visjoner for et endret Norge, samsvarer på en lang rekke områder. Partienes ulike ideologiske utgangspunkt til tross.

Frp definerer seg som liberalistisk, men partiet har likevel vært vanskelig å plassere i forhold til de tradisjonelle høyre/venstre dimensjonene i det norske politiske landskapet. Sosiolog Anniken Hagelund sier følgende om Frps ideologiske posisjon: ”Ideologically it must be said to contain a rather erratic mixture of neo-liberalism, conservatism and populism” (2003:2). Bjørklund hevder på sin side at Frp er et høyrepopulistisk parti med en velgermasse som baserer seg på verdibasert mobilisering (2003:135). Han forklarer at Frps velgere står til venstre for Høyre på den økonomiske konfliktdimensjonen, mens de inntar en ekstremposisjon på høyresiden av den verdipolitiske konfliktdimensjonen (ibid:137). En slik diskrepans mellom velgernes preferanser kan bidra til å forklare det Hagelund peker på som en noe eklektisk miks av ideologisk grunnsyn og politisk praksis. Også denne oppgavens analyse har trukket frem eksempler på at Frps liberalistiske grunnsyn blandes med et mer konservativt familiesyn og en pragmatisk politisk praksis.

Den kanadiske statsviteren Tim Bale understøtter Bjørklunds argumenter om den økonomiske konfliktdimensjonen i sin artikkel om høyreekstreme partier i Europa. Han hevder at de høyreekstreme partiene i økende grad baserer seg på intervensjonistiske og nasjonalistiske økonomiske plattformer, mens de mer sentrumorienterte partiene på høyresiden i økende grad forefekter markedsliberalisme (2003:16). Denne oppgaven har vist at Frp til tross for sitt liberalistiske grunnsyn på en rekke områder foreslår tiltak som vil begrense frihandel, fri bevegelse over landegrensene, og som vil hegne om nasjonale velferdsordninger. Høyre er på sin side mer konsekvent i sitt forhold til frihandel og da spesielt EU-spørsmålet.

I denne oppgaven har jeg analysert samfunnsvisjonene til Høyre og Frp fra et ideologianalytisk perspektiv. Jeg har tatt i bruk kvalitativ og kvantitativ tekstanalyse på partiprogrammene, og sammenlignet disse opp mot forhåndsdefinerte kategorier fra den litterære utopien *Atlas Shrugged*. Videre har jeg intervjuet en representant fra hvert parti for å få med individperspektivet som et bindeledd mellom de utopiske tekstene. Dette har resultert i en kartlegging av likhetene og forskjellene mellom samfunnsvisjonene til de to partiene og Rands politiske utopi. Analysen har gitt et innblikk i hvordan populærkulturelle fenomener kan inngå i et rammeverk for kollektiv politisk identitetsdannelse, og hvorfor dette vil være nyttig å studere fra et statsvitenskaplig perspektiv.

I tillegg til å fremprovosere tanker omkring populærkulturelle fenomeners rolle i en politisk kontekst, kan denne oppgaven forhåpentligvis også fungere som et bidrag i en tidsaktuell debatt. Ved å kartlegge hvilke likheter og forskjeller som finnes mellom samfunnsvisjonene til de to partiene på høyresiden kan oppgaven bidra til å belyse den senere tids diskusjon rundt regjeringssamarbeid mellom Høyre og Frp.

Det er likevel flere ting jeg kunne ha gjort annerledes for å belyse denne problemstillingen på en fruktbar måte. Ved å basere oppgaven på mer omfattende intervjuundersøkelser innad i de to partiene kunne oppgaven ha tatt steget fra det rent deskriptive, til å undersøke hvorvidt det finnes årsakssammenhenger mellom et populærkulturelt fenomen som *Atlas Shrugged* og kollektiv politisk identitetsdannelse. Slike intervjuundersøkelser kunne kombineres med en grundig analyse av stortingsrepresentantenes medieutspill, debattinnlegg, kronikker, og taler for å kartlegge og sammenligne de to partienes politiske grunnsyn. Det kunne også være interessant å foreta en mer grundig undersøkelse av hvilke andre politiske tekster og tenkere som kan fungere som slike felles referanser for høyresiden. Hensynet til tid og plass har imidlertid lagt sine begrensninger på hva som er mulig å ta med i en oppgave som denne.

Litterære politiske utopier og partiprogrammer utviser likhetstrekk på tvers av genre fordi disse typene tekster artikulere visjoner for hvordan vi ønsker å organisere

samfunnet vi lever i. Denne oppgaven har vist at det også på høyresiden finnes utopiske forestillinger som kan utgjøre en del av rammeverket for kollektiv identitetsdannelse. Disse forestillingene er viktige kilder til politisk innsikt fordi utopiene ikke bare er uoppnåelige mål, de kan også være inspirasjonskilder og kimer til håp om at et bedre samfunn er mulig å skape:

Utopia's strongest function, its claim to being important rather than a matter of esoteric fascination and charm, is its capacity to inspire the pursuit of a world transformed, to embody hope rather than simply desire (Levitas, 2001: 28).

Kildeliste

- Aasen, Hanne Sofie (2006): *Høyre trenger en ideologisk bevisstgjøring*. Minerva nr.1 2006, 82. årgang.
- Andersen, Svein S. (1997): *Case-studier og generalisering. Forskningsstrategi og design*, Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Aurdal, Martine (2006): *Siv, Portrett av en formann*, Oslo: Kagge forlag.
- Bale, Tim (2003) "Cinderella and her ugly sisters: the mainstream and extreme right in Europe's bipolarising party systems", *West European Politics*, 26:3, 67 – 90.
URL:<http://dx.doi.org/10.1080/01402380312331280598>
- Ball, Terrence & Dagger, Richard (1999): *Political Ideologies and the Democratic Ideal*, New York: Longman.
- Baradat, Leon P (1991): *Political Ideologies. Their Origins and Impact*, Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Barlow, Michael (2003): *Concordancing and Corpus Analysis Using MP 2.2*, Houston: Athelstan.
- Bergström, G. & Boréus, K. (2005): *Textens mening och makt*, Danmark: Narayana Press.
- Bjørklund, Tor (2003): "Fremskrittspartiet gjennom 30 år", *Nytt norsk tidsskrift* nr.2: 129-144.
- Brownmiller, Susan (1991): "Ayn Rand: A Traitor to Her Own Sex", in Gladstein, M. & Sciabarra, C. (eds): *Feminist Interpretations of Ayn Rand*, University Park: The Pennsylvania State University Press.
- Dagens Næringsliv (2005): "El Toro", Intervju med Stig A. Rognstad 10.12.05. Hentet fra Atekst den 22.08.07, søkeord: Ayn Rand. Url: <http://www.retriever-info.com/services/archive.html>
- Dagsavisen (2007): "Glad for å være tilbake i manesjen". Intervju med Carl I. Hagen den 05.11.07, s.35.
- Davis, Laurence (2001): "Isaiah Berlin, William Morris, and the Politics of Utopia", in Goodwin, Barbara (ed): *The Philosophy of Utopia*, London: Frank Cass Publishers. Hentet fra Kompendium for STV4119 Political Utopias, høsten 2006.
- Det norske Arbeiderparti (2005): *Ny solidaritet. Arbeiderpartiets program for 2005-2009*, hentet 25.10.2007. Url: <http://www.dna.no/?id=70302&subid=0>
- Fremskrittspartiet (2006): *Fremskrittspartiets ideologikurs 2006*, Oslo: Fremskrittspartiets studieforbund. For kopi kontakt: studieforbundet@Frp.no/www.frs.Frp.no

- Fremskrittspartiet (2005): *Prinsipp og handlingsprogram 2005-2009*. Hentet 06.08.2007.
 Url:http://www.Frp.no/Innhold/_struktur_internett/Hovedmeny/Politikk/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=8402
- Fairclough, Norman (1995): *Critical Discourse Analysis, the Critical Study of Language*, Harlow, Longman Group Ltd.
- Gladstein, Mimi R. (1991): "Ayn Rand and Feminism: An Unlikely Alliance", in Gladstein, M. & Sciabarra, C. (eds): *Feminist Interpretations of Ayn Rand*, University Park: The Pennsylvania State University Press.
- Greenspan, Alan (1967): "The Assault on Integrity", in Rand, Ayn (ed): *Capitalism, The Unknown Ideal*, New York: The New American Library.
- Hagelund, Anniken (2003): "A matter of decency? The Progress Party in Norwegian immigration politics", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29:1, 47 - 65
 URL:<http://dx.doi.org/10.1080/1369183032000076713>
- Heradstveit, Daniel & Bjørø, Tore (1992): *Politisk kommunikasjon*, Oslo: TANO AS.
- Heywood, Andrew (2004): *Political Theory, An Introduction*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Heywood, Andrew (1997): *Politics*, Basingstokes: Macmillan.
- Høglund, Morten. Intervju med forfatteren den 19.10.2007. For notater kontakt: ingrimlo@student.uio.no
- Høyre (2000): *Høyres Prinsippprogram*. Vedtatt på Høyres landsmøte i Bergen, 5.-7. Mai 2000. Hentet den 06.08.2007. Url:<http://www.hoyre.no/fil/prinsippprogram>
- Høyre (2005): *Nye muligheter. Høyres stortingsvalgprogram 2005-2009*. Hentet den 02.05.2007. Url: http://www.hoyre.no/hendelse/nytt_program
- Isaksen, Torbjørn Røe (2007): Intervju med forfatteren den 16.10.2007. For notater kontakt: ingrimlo@student.uio.no
- Isaksen, Torbjørn Røe (2007): Weblogg, lest den 08.05.2007.
 Url:http://torbjorn.ungehoyre.no/m_092005.html
- Isaksen, Torbjørn Røe (2005): *Innledning til samtale om Kildens Utspring, Randiansk forum 17.11.05*, foredrag. For kopi kontakt: ingrimlo@student.uio.no
- Klein, Naomi: *Grådighetens utopi*, kronikk publisert i Dagbladet den 07.10.2007. Kan hentes hos Atekst, søkeord: "Naomi Klein". Url: <http://www.retriever-info.com/services/archive.html>
- Kongshaug, Ellen (2006): *Diskurser i norsk atompolitikk*. FNI Rapport 1/2006. Hentet den 17.10.2007. Kan bestilles på www.fni.no/post@fni.no
- Larsson, Reidar (1997): *Politiske Ideologier i vår tid*, Oslo: Ad Notam Gyldendal.

- Levitas, Ruth (2001): "For Utopia: The (Limits of the) Utopian Function in Late Capitalist Society", in Goodwin, Barbara (ed): *The Philosophy of Utopia*, London: Frank Cass Publishers. Hentet fra Kompendium for STV4119 Political Utopias, høsten 2006.
- Lomelde, Ingrid (2006): Kursoppgave i STV4119B Political Utopias. Levert ved Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Lomelde, Ingrid (2007): Kursoppgave i STV4104B Tekstanalyse. Levert ved Institutt for Statsvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Mathisen, Werner C. (2006): "Ist die politische Utopie wirklich tot?", s. 345-359 i Rüdiger, Axel og Eva-Maria Seng (red.): *Dimensionen der Politik: Aufklärung – Utopie – Demokratie. Festschrift für Richard Saage*. Berlin: Duncker & Humblot
- Mathisen, Werner C. (1998): *Diskursanalyse for statsvitere: Hva, hvorfor og hvordan*, Oslo: Institutt for statsvitenskap i samarbeid med Unipub AS.
- Michalson, Karen (1999): "Who is Dagny Taggart? The epic Hero/inne in Disguise", in Gladstein, M. & Sciabarra, C. (eds): *Feminist Interpretations of Ayn Rand*, University Park: The Pennsylvania State University Press.
- Minsaas, Kirsti (2006): "Dyd og diktning i det moderne samfunn", *Minerva* nr.1 2006, 82. årgang.
- Morgenbladet (2007): *Kulturkollisjon*, intervju mellom Jon Øystein Flink og Siv Jensen 11.10.07.
Url:www.morgenbladet.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20070713/OAKTUELTO01/707130011
- Neumann, Iver B. & Nexon, Daniel H. (2006): *Harry Potter and International Relations*, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers Inc.
- Neumann, Iver B. (2001): *Mening, Materialitet, Makt: En innføring i diskursanalyse*, Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS.
- Nozick, Robert (1974): *Anarchy, State and Utopia*, New York: Basic Books, Inc. Publishers.
- Peikoff, Leonard (1991): *Objectivism, The Philosophy of Ayn Rand*, New York: Penguin Books.
- Rand, Ayn (1967): *Capitalism, The Unknown Ideal*, New York: The New American Library.
- Rand, Ayn (1961): *For the New Intellectual*, New York: Random House.
- Rand, Ayn (1957): *Atlas Shrugged*, New York: Random House.
- Ryghaug, Marianne (2002): "Å bringe tekster i tale- mulige metodiske innfallsvinkler til tekstanalyse i statsvitenskap", *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, Nr.4, 2002.
- Sciabarra, Matthew (1999): *Ayn Rand, The Russian Radical*, University Park: The Pennsylvania State University Press.

Smith, Philliph (1979): "Unbuilding Walls: Human Nature and the Nature of Evolutionary Political Theory in The Dispossessed", in Olandre, J. D. & Greenberg, M. H. (eds): *Ursula K. Le Guin*, Edinburgh: Paul Harris Publishing.

The Margaret Thatcher Foundation (2007): Intervju mellom Margaret Thatcher og Woman's Own den 23.09.1987. Lest 20.11.07,
URL:<http://www.margaretthatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=106689>

Venstre (1996): *Prinsippprogram*, hentet 01.05.2007 fra www.nsd.uib.no/partiveven.

Yin, Robert K. (2003): *Case Study Research, Design and Methods*, Thousand Oaks: Sage Publications Inc.

Østerud, Øyvind (2007): *Statsvitenskap, Innføring i politisk analyse*, Oslo: Universitetsforlaget.

Østerud, Ø., Goldman, K. og Pedersen, M. N. (2004): *Statsvitenskapelig leksikon*, Oslo: Universitetsforlaget.